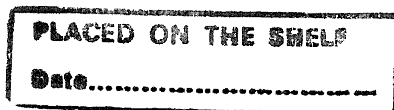
ARCHANA NAVANEETHAM

by

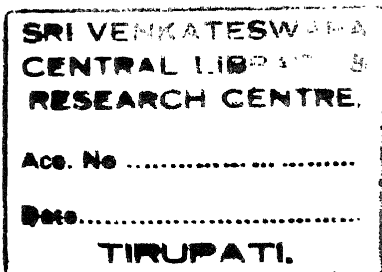
Kesavacharya Swami

TTD Religious Publication Series No. 510
T.T.D. First Edition 1998
Copies : 1000

Published by :

Sri. M.K.R. Vinayak, I.A.S.
Executive Officer
Tirumala Tirupati Devasthanams
Tirupati.

Printed at
Prabhala Hi-tech Enterprises Pvt. Ltd.
5th Line, Nehrunagar, Guntur - 522 001
Ph. : 323960 Fax.: (0863) 356705
email : kishore@prabala.xeevga.xeemail.ems.vsnl.net.in

ముందు మాట

"అర్చనా నవనీత" మనే ఈ సంస్కృత గ్రంథం భగవంతుని అర్చనకు సంబంధించిన అన్ని అంశాలను ప్రసిద్ధ వైఖానస ఆగమ గ్రంథాలనుంచి సేకరించిన వాటిని - ఐదు ఖండాల్లో సమగ్రంగా స్పష్టంగా వివరిస్తూవుంది.

ఈ గ్రంథంలో అవసరమైన చోట్ల ఉదహరించిన ఆయా పురాణ శ్లోకాలు నిత్య జీవితంలో భగవంతుని అర్చనకు గల ప్రాశస్త్యాన్ని చక్కగా చాటు తున్నాయి. శ్రీ కేశవాచార్యస్వామి వారిచే రచింపబడిన ఈ గ్రంథం శ్రీ వైఖానస గ్రంథమాల (ఈగావారి పాళెం) వారిచే 1929 లో ముద్రింపబడింది.

అర్చకులకూ, జిజ్ఞాసువులైన భక్తులకూ మిగుల ఉపయోగకారియై ప్రస్తుతం అలభ్యమైన ఈ 'అర్చనా నవనీతాన్ని' ప్రచురించడంలో సహకరించిన శ్రీ మాడంబాకం కృష్ణస్వామి శ్రీనివాస భట్టాచార్యులు (తి.తి.దే. ఆస్థాన పండితులు) గారికి, శ్రీ వైఖానస దివ్య సిద్ధాంత వివర్ధినీ సభవారికి కృతజ్ఞతలు. కార్యనిర్వహణాధికారి

M.K.R. Vinayak, I.A.S.
కార్యనిర్వహణాధికారి
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము

తిరుపతి
27-11-97

హరిః ఓమ్
శ్రీ వేంకటేశాయనమః

ప్రస్తావన

అర్చనా నవనీతమను ఈ గ్రంథము శ్రీ కేశవాచార్యస్వామి వారిచే సుబోధకమగు సంస్కృత శ్లోకములలో వ్రాయబడినది. దీనిని శ్రీ వైఖానస విద్యానిలయాధికారులగు, కీ॥శే॥ శ్రీమాన్ రొంపిచర్ల భట్టర్ శ్రీనివాసా చార్యులుగారు సంస్కరించిరి. శ్రీవైఖానస గ్రంథమాల, ఈగావారిపాలెంవారు 1929 సం.లో ముద్రించిరి. ఈ పుస్తకములు చాలకాలముగా లభ్యమగుటలేదు.

ఈ గ్రంథావసరమును వివరించగానే దాని ముద్రణకు ఆమోదించిన శ్రీ **యమ్. క్షీర రామలింగేశ్వర వినాయక్**, ఐ.ఏ.యస్. కార్యనిర్వహణాధికారి గారికి, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థాన పాలకమండలి వారికి, దీనిని కార్య రూపములో పెట్టిన శ్రీ **యస్. యస్. రామమూర్తి** ఎడిటరు గారికి నా కృతజ్ఞతలు.

ఈ గ్రంథసేకరణ చేసి వైఖానసగ్రంథ ముద్రణలో ఎన్నో విధముల అహర్నిశములు కృషిగావించుచున్న శ్రీ **దివి విఖనసాచార్యులు**, కార్యదర్శి, శ్రీవైఖానస దివ్యసిద్ధాన్త వివర్ధినీసభ వారిని మనసారా ఆశీర్వదించుచున్నాను. గ్రంథముద్రణ ప్రూఫులు పరిశీలించి సహాయపడిన **చి॥ దివి శ్రీనివాస దీక్షితులు**, తిరుమల మరియు **చి॥ గంజాం ప్రభాకరాచార్యులు**, తిరుమల వారలకున్నూ, గ్రంథముద్రణ చక్కగా చేసిన **చి॥ శ్రీ కిషోర్ ప్రభల, ప్రభల హైటెక్** అధినేత, గుంటూరు గారికి ఆశీస్సులు.

విష్ణ్వాలయములలో అర్చకత్వము చేయువారలకు ఇది అత్యంతోప కరణమైనది. యిది అయిదు ఖండలుగా గలదు. విధి నిర్వహణలో ఏయేపని ఏయే విధముగా నిర్వహించవలెనో, ఏయేవస్తువులు దేనిదేనికి అవసరమో, ఏయేసాంకేతిక పదములకు అర్థము ఏమిటో వివరముగా, సోదాహరణముగా చెప్పబడినది. లౌకిక భాషలో చెప్పాలంటే యిది అర్చకులకు మాన్యుయల్ (Manual) అనవచ్చును.

వైఖానస భగవచ్ఛాస్త్రములలో చెప్పబడిన వివిధ అంశములను చేర్చి అర్చకత్వము చేయువారి ఉపయోగార్థము రచింపబడిన ఈగ్రంథము అత్యంతాదరణ పొందగలదు.

బుధజన విధేయుడు

తిరుమల — *మాడంబాకం కృష్ణస్వామి శ్రీనివాస భట్టాచార్యులు*

14.1.98 — తిరుమల తిరుపతి దేవస్థాన ఆస్థాన ఆగమపండితులు

అర్చనా నవనీతమ్

విషయసూచిక

విషయసూచిక

విషయసూచిక

విషయసూచిక

అర్చనా నవనీతమ్

శ్రీ వేంకటేశాయనమః

శ్రీమద్విఖనస మహాగురవే నమః

గ్రన్థ ప్రవేశః

శ్రౌతస్మార్తాదికం కర్మ నిఖిలం యేవ సూత్రితమ్
తస్మై సమస్తవేదార్థవిదే విఖనసే నమః

ఇహ ఖలు పరమకరుణిక స్తత్రభవాన్ శ్రీ వైఖానసకుల తిలక స్సకలకలాకలాప శ్శ్రీనృసింహవాజపేయీ శ్రీవైఖానససూత్ర, భగవచ్ఛాస్త్ర భవ్యధర్మమర్మవిజిజ్ఞాసూనాముజ్జీవనాయ గ్రంథాన్ బహూన్ ప్రణినాయేతి విదితచర మేవ సహృదయానామ్. మహనీయస్యాఽస్య గురోః కృతిషూప లభ్యన్తే శ్రీవైఖానస గృహ్యాసూత్ర భాష్యం, దర్పణం, (అర్చనా) పంచఖండమితి ప్రచురప్రచారాస్త్రయోగ్రన్థాః. తత్రాఽపి గృహ్యాసూత్ర భాష్యమేకాదశప్రశ్నస్య న లభ్యతే. దర్పణం చ శిథిల ప్రాయం ప్రాయ శశ్శుద్ధం దృశ్యతే. తథా, అర్చనాపంచఖండ గ్రంధః, పంచఖండ మర్చనాసప్తాధ్యాయీత్యాదివ్యవహారవిషయ స్సర్వత్రాఽబాల వృద్ధమతి పరిచితః పఠన పాఠనాది షూప యుజ్యమానో జాగర్తి. అస్యైవ పంచఖండస్య వ్యాఖ్యానమిదం ప్రస్తుత మర్చనానవనీతం ధర్మశాస్త్ర మితి గ్రంథారంభశ్లోకేన జ్ఞాయతే. తతః పరమేవ బహవోగ్రన్థా అర్చనా ప్రతిపాదికా బహుభిరాచార్యైరనుగృహీతాస్తత్తద్దేశేషు లభ్యన్తే. ఇదమేవ పంచఖండమను సృత్య సప్త ఖండ భగవదారాధన క్రమగ్రంథోఽను క్రమణికా ప్రణీతా ప్రాజ్య ప్రచారా లభ్యతే.

అస్యచ కవేర్దేశ కాలౌ చారిత్రకనయేనోపవర్ణయితుముచి తా సామగ్రీ నోపలభ్యతే పరంతు,

"శ్రీమాధవాచార్యతనూభవేన
నృసింహనామ్నాఽగ్ని చితాప్రణీతా"

ఇత్యాది తదీయగ్రంథేనాऽస్యపితా మాధవాచార్య ఇతి జనయితుర్నామ మాత్రం విజ్ఞాయతే.

తథా వ్యాఖ్యాగ్రన్థస్య ధర్మశాస్త్రస్యాऽస్య ప్రణేతా తత్రభవాన్ కేశవాచార్యః ఇతి,

"అర్చనా నవనీతాఖ్యం కేశవేనాऽమృతం యథా"

ఇతి గ్రంథోపక్రమవాక్యేన జ్ఞాయతే. ఇదంతు వ్యాఖ్యానం పూర్వోక్తపంచఖండస్యైవసర్వావయవావచ్ఛేదసంస్పర్శిన నిర్మితమపితు ముఖావచ్ఛేదేనైవేతి స్పష్టమ్. మూలనిర్మాతురివ వ్యాఖ్యాకర్తుః, కేశవాచార్యస్యాऽపి దేశ కాలౌ న జ్ఞాయేతే.

తత్ర తత్ర భాషాయాముపపాదనే వాయద్యప సంస్కారః,

"అపశబ్దశతం మాఘే భారవేస్తు శతత్రయమ్,
కాలిదాసే న గణ్యన్తే కవిరేకో ధనంజయ" ఇతివన్మర్షణీయః,

తత్ర గ్రంథే భగవతస్సమూర్తారాధనం వస్తు, తత్త్రకారః, అధికారీ, ఫలమితి ప్రాధాన్యేన ప్రకరణోచితైరితరైశ్చ చత్వారోऽంశాః ప్రతిపాద్యన్తే.

తత్ర సర్వాऽపూర్వత్వేన సమూర్తమిదమారాధనం శ్రౌత ప్రమాణ ప్రమితముత నేత్యాధునికాః కేచిద్వివదన్తే విద్వాంసః. తేషామియం సమాహితిస్సమూర్తాऽర్చనం వైదికమేవేతి. తథా శ్రుతిః.❁ "ప్రవఃపాన్త మన్ధసో ధియాయ తే మహేశూరాయ విష్ణవేచాऽర్చ" తేతి. ఇయం శ్రుతిర్భృగ్వాదిభిర్భగవచ్ఛాస్త్రే బహుశ ఉదాహృతా పఠ్యమానా చోపలభ్యతే. తథా, † "యతోవీరః కర్మణ్యస్సుదక్షో యుక్తగ్రావా జాయతే దేవకామః", * పిశంగ రూపస్సుభరో వయోధా శృష్టీవీరోజయతే దేవకామః, ✢ "భద్రం పశ్యేమాऽక్షభిర్యజత్రాః" †† "అశ్మాన మాఘణం ప్రపద్యే", ✤"అరాయికాణే వికటే గిరిం గచ్ఛ", ✣అద్భ్యస్సంభూతః పృథివ్యై రసాచ్చ విశ్వకర్మణస్సమవర్తతాऽధి, తస్య త్వష్టా విదధద్రూపమేతి"

❁ ఋచి. † ఖిలే. * ఖిలే. †† అరణ్యకే ✢శాన్తిమంత్రే. ✤ఖిలే ✣ పుంసూక్తే

ఇత్యాద్యాశ్శ్రుతయః, తథా⌘ "విష్ణురారాధ్యతే పన్థాః నాన్యస్తత్తోష కారకః," ✡✡"అర్చన్ను భయతస్సిద్ధిం మత్తో విందత్య భీప్సితామ్," †† "మా మర్చయేత్తు సతతం మత్ప్రియత్వం యదీచ్ఛతి," ◆◆"మద్యాజీ మాం నమస్కురు,"✸ ✸✸"తేష్వర్చనం సర్వార్థ సాధనమ్, సమూర్తా ర్చనమేవ కుర్యాదన్యథా న పరమం పదమావాప్నోతి,"◆◆ "సురూపాం ప్రతిమాం విష్ణోః ప్రసన్నవద నేక్షణామ్" ఇత్యాదీని తదనన్తరప్రమాణాని చ స్మర్యన్తే.

మూలమస్య తు సర్వస్య నిగమగర్భేణ శ్రీమతా విఖనసా "అథాఽగ్నౌ నిత్యహోమాన్తేవిష్ణోర్నిత్యార్చా సర్వదేవార్చాభవత్యగ్నిర్వై దేవానామవమో విష్ణుః పరమస్తద న్తరేణ సర్వా అన్యాదేవతా ఇతి బ్రాహ్మణమ్, తస్మాద్గృహే పరమం విష్ణుం ప్రతిష్ఠాప్య సాయం ప్రాతర్హో మాన్తేఽర్చయ" తీత్యారభ్య, "యజ్ఞేషు విహీనం తత్సంపూర్ణం భవతి ద్విజాతిరతన్ద్రితో నిత్యంగృహే దేవాయతనేవాభక్త్యా భగవన్తం నారాయణమర్చయేత్తద్విష్ణోః పరమం పదం గచ్ఛతీతి విజ్ఞాయత ఇత్యన్తేనాఽనుగృహీతం సూత్రమేవేతి న ద్వాపరః."

అత్ర శ్రీ వైఖానససూత్రమహత్త్వస్య సార్వజనీనత్వాంగీకారే పాశ్చాత్యానాం విపశ్చితామపరచితతద్గ్రంథతత్త్వానాం కించిదివావేద యితుమత్రప్రసంగాత్కించిదుచ్యతే.

విఖనా ఇతి కశ్చిదృషిశ్శ్రీవైఖానస సూత్రకర్తా. తథా సంప్రతి పన్నత్వాత్. అయమృషిశ్చతుర్ముఖస్యైవ విష్ణోర్వా అన్యోఽవ తారః. చతు ర్ముఖ ఏవ భగవదర్చనప్రతిపాదక శాస్త్రసంపాదనాయముని బృందనిషే వితం నైమిశారణ్యమాసాద్య తపస్తేపే ✠. తదా తస్యర్షిత్వేన వ్యవహార

⌘ శ్రీ వైష్ణవ పురాణే. ✡✡ శ్రీ భాగవతే 11 స్కన్ధే 27 అధ్యాయే. †† శ్రీ భారతే ఆశ్వమేధిక పర్వణి 104 అధ్యాయే. ◆◆ శ్రీ భారతే అశ్వమేదిక పర్వణి 104 అధ్యాయే. ✸ గీతాసు ✸✸ మరీచిప్రోక్తే. ◆◆విష్ణుధర్మే. ✠ మరీచివిమానార్చన కల్పపీఠికాయాం పత్రే.

ఇత్యేకే. విఖనా ఇతి విష్ణుశ్చోచ్యతే †, చతుర్ముఖోఽపి విఖనాః ⁕, తస్య విఖనస్త్వం స్వకారణస్య నారాయణస్యైవ నామ్నా వ్యపదేశాత్సిద్ధ్యతి, తైత్తిరీయారణ్యకోక్తా "యే నఖాః" శ్రుత్యర్థా అన్యే వైఖానసాః ❖ విఖనస్సూత్రసంస్కృతా అన్యే ✷ తృతీయాశ్రమనిష్ఠా ఇతరే✚, అస్యర్షేః దేశః కాలశ్చ తచ్ఛిష్యైస్స్పష్టం వ్యాఖ్యాతః, 'స్వాయంభువ మనోః కాల' ఇత్యాదినా కాలః 'నైమిశారణ్యమాసాద్య మునిబృందనిషే విత' మితి దేశశ్చ ††, అయమృషిర్నారాయణపరాయణస్తత్పరమేవ సూత్రం

---

† 'ధేనుర్వ్రహాణామదితిస్సురాణాం బ్రహ్మఋభూణాం విఖనా మునీ నామ్' వైఖానస మంత్రసంహితా 4 ప్రశ్నే: తథా, ఆనన్దసంహితాయాం పంచ దశాధ్యాయే, తథా 'వైఖానస్సామగాయన' ఇతి సహస్ర నామాధ్యాయే, శ్రీభారతే. ⁕ 'విఖనసార్థితో విశ్వగుప్త యే', ఇతి భాగవతమ్, తథా 'విఖనసం చ విధాతారం విరించం తం చతుర్ముఖమ్' ఇతి నిఘంటుః, 'విశేషఖననాద్విఖనాః' ఇతి వ్యుత్పత్త్యా చ సిద్ధ్యతి. ❖ మనసః ఖననాద నఘూనాం మహర్షీణా ముత్పత్తేః, అథ నఖోత్పన్నా ఇత్యర్థేఽపి తే మహర్ష యోఽన్యే వాలఖిల్యా ఇవ, తేఽపి విఖనసశ్చతుర్ముఖస్యాఽపత్య మిత్యన్వర్థా ఖ్యావన్తః. ✷విఖనసా ప్రోక్తం సూత్రమను తిష్ఠన్తీత్యర్థే, 'తదధీతే తద్వే' దేతి సిద్ధా వైఖానసా ఏతే. ✚ 'బ్రహ్మచారీ గృహీ భిక్షుర్వైఖానస' ఇతి బోధాయనః. (ఆశ్రమ చాతుర్విధ్య కథనే) 'తతో వైఖానసం మార్గమా స్థితస్సహ లక్ష్మణః' ఇతి శ్రీమద్రామాయణమ్, (శ్రీరామస్యారణ్యా వాసప్రస్థానే) 'వైఖానసం మార్గమనుసృత్య' ఇతి (శ్రీవిష్ణుపురాణమ్, మాంధా తృచరితే) 'వైఖానసం కిమన యావ్రతమ్' ఇతి కాళిదాసః (శాకున్తళే), తృతీయాశ్రమస్య తదాశ్రమిణాం విలక్షణస్య శ్రామణకాగ్నేశ్చాత్ర పరిపర్ణోపదేశాత్స ఆశ్రమస్తన్నామ్నా వ్యపదిశ్యతే, 'ఏతమగ్నింశ్రామణ కమిత్యాహ విఖనా' ఇతి శ్రీ సూత్రమ్. (9) †† ఆనందసంహితాయాం 17 అధ్యాయే.

ప్రణీనాయ ✤, ఇదం హి వైలక్షణ్యం దురపహ్నవమితరసూత్రకారేభ్యః, సర్వేష్వేతే విఖనసమృషిం ప్రమాణయన్తి. తస్య చతుర్భుజత్వం శంఖచక్రవరదాఽభయకరత్వం కిరీటముకుటహార కేయూరాదిమత్త్వంచ వచచితతరం సంభావ్యత ఏవ.

ఏతత్సూత్రం వేదవిభాగాత్పూర్వమేవ విఖనసా ప్రణీతమ్ ⁕, అవిభక్తవేదస్య వైఖానసత్వేన వ్యవహారశ్శ్రుతిసిద్ధః ◆. తథా విభాగానన్తరమపి కాసాం చిచ్ఛాఖానాం వైఖానసత్వ వ్యవహారో న విరుధ్యతే ✡, అవిభక్తస్యాఽస్యా వేదరాశేర్ద్రష్టా తత్రభవాన్ విఖనాః ✳,

---

✤'అఖిలజగదేకకారణ భూతశ్రీమన్నారాయణైకపరత్వాత్' ఇతి దీక్షితీయం దశవిధహేతునిరూపణమ్. 'తత్త్వం జిజ్ఞాసమానానాం హేతుభిస్సర్వతోముఖైః, తత్త్వమేకో మహాయోగీహరిర్నారాయణః పరః' ఇతి శ్రీభారతమ్ శ్రీసూత్రస్యనారాయణ పరమత్వం ప్రత్యక్షమ్. ⁕ వేద చతుష్టయ మన్త్రైరత్ర సూత్రే వినియోగ ఉచ్యతే. ◆ యథా సీతోప నిషది: 'వైఖానసపర్వతః తత్ర కర్మజ్ఞానమయీభిర్బహుశాఖా భవన్తి – 'వైఖానసమతస్తస్మిన్నాదౌ ప్రత్యక్షదర్శనమ్, స్మర్యతే మునిభిర్నిత్యం వైఖానసమతః పర' మిత్యాది. 'వేదానాం వ్యసనాత్పూర్వమ్' 'యాతు సమ్మిళితావస్థా వేదానాం వ్యసనాత్పురా' ఇత్యాది భగవచ్ఛాస్త్రమ్. ✡ యథా శ్రీ విష్ణుపురాణే శాఖానుక్రమణాధ్యాయే 'ఏక ఆసీద్యజుర్వేద' ఇతి విభాగత్పూర్వం వేదరాశేర్యజుష్ట్వేన వ్యవహారస్తతోఽర్వాగేకస్య భాగస్యాఽపి తత్త్వేన వ్యవహారస్సం ప్రతిపన్నస్తద్వత్. ✳ 'పూర్వం విఖనసే విష్ణుః ప్రోక్తవాన్ స్వయమచ్యుతః' (వృద్ధహారీత స్మృతిః అష్టమాధ్యాయే), 'ప్రాప్తం సకాశాద్దేవస్య బ్రహ్మణోఽవ్యక్త జన్మనః, (శ్రీ విష్ణుధర్మః, ప్రథమాధ్యాయే) కాలాన్తరే కృష్ణద్వైపాయనో వేదాన్ వ్యభజత్, యాజుషాణాం మంత్రాణాం తైత్తిరీయత్వం చతతః పశ్చాత్సమపద్యత, తథావైఖానస సంహితైక దేశత్వాత్తైత్తిరీయ భాగస్య వైఖానసానాం తైత్తిరీయ

గ్రన్థ ప్రవేశః

సూత్రసంహితయోర్విభిన్నకాలికత్వచిన్తాయామానుకూల్య ప్రాతికూల్యయోస్సాధ్యవిశేష విరహేప్యైక కాలికత్వమేవవక్తుముచితమ్. సాపేక్షత్వాత్. తత్ర కేషాంచిన్మన్త్రాణాం సూత్రోదితానామసంగ్రహస్తేషాం నైకథా సంభావితాఽఽవృత్తినిబంధనస్స్యాత్. సూత్రవాక్యానాం సంహితాయాం నివేశ ఇతి తు మన్దమ్, తేషాం వాక్యానాం మంత్రత్వోప పత్తౌ ప్రతిబన్ధకాఽభావాత్ ▲.

శ్రౌతస్మార్తసూత్రే విభిన్నకర్తృకే న భవతః, అనౌచిత్యాత్, 'శ్రౌతస్మార్తాదికంకర్మే'త్యాదా వేకకర్తృకత్వస్మరణాత్, పాత్రస్రువాదయో యజ్ఞే ప్రోక్తాః' ఇతి గృహ్యభాగస్య శ్రౌతసాపేక్షత్వపరామర్శాచ్చ.

దైవికమన్త్రసంహితాయాం వినాయకవినతాదీనాం శ్రీమహావిష్ణోర్మత్స్యాద్యవతార విశేషస్య చ ప్రస్తావస్తద్గ్రన్థస్యార్వాచీనతాం న వ్యనక్తి. అపౌరుషేయే వేదే గరుత్మదాదీనాం దేవతా విశేషాణామవతార విశేషాణాం చ పరామర్శాత్ †. పౌరాణిక్యశ్చ గాథాః ప్రాయశో వైదికమేవాఖ్యానకం వ్యాఖ్యాస్యన్తి. న తావతా మంత్రాణామర్వాచీనత్వ ప్రసక్తిరథ తద్వినియోజకానాం సూత్రాణాం వోపపద్యతే. "అనాదిర్భ గవాన్ కాల"ఇత్యనాద్యనన్తే కాలేనకించి ద సంభావ్య మీశ్వరేచ్ఛాయామ్ ప్రవృత్తాయాం, భూతం భవద్భవిష్యం చేతి కాలత్రయం వా

మంత్రసాపేక్షత్వే న కించిద్ధీయతే, న హి వైదికా వేదపౌరుషేయం నిష్కాస్యన్తి! మంత్ర సంహితాయాం తైత్తిరీయ మంత్రాణామావృత్తిపాఠస్తు నూనం ప్రయోక్తౄణాం సౌకర్యాయైవేతిన తత్ర చోద్యాఽవకాశః, మంత్ర భాష్యం చ తావానుపలభ్యతే, ప్రక్రియా విశేషభేదవైధుర్యాచ్చాఽత్ర సూత్రం ప్రాయః పఠ్యమానాం శ్రుతి మేవానురున్ధే, తత్రాపి శ్రౌతసంహితైకా పృథక్పఠ్యతే.

▲ యద్వాలేఖకముద్రాపకాదికృతమాన్యికమ్. † 'గణానాం త్వా గణపతిం హవామహే', 'సహోవాచ వ్యాసః పారాశర్యః' 'కశ్యపః పశ్యకో భవతి', 'సువర్ణోఽసి గరుత్మాన్' ఇత్యాది సంహితామంత్రాః గరుత్మదాదీనాం రామతాపన్యాద్యుపనిషత్సు రామాదీనామవతారదా విశేషాణాం చ మహిమాఽనువర్ణ్యతే.

శక్నువన్త్యధ్యక్షయితుం మహర్షయః, కింవక్తవ్యం వేదపురుషస్య సార్వభౌమం సామర్థ్యం ప్రస్తుత్య !

యావతా సమూర్తపూజనం వైదికమనుమన్యతే, తద్విస్తర వ్యాఖ్యానమాగమోఽపి నాన్తరీయకతయా సన్నిధాప్యతే. న హ్యర్చనం తదాగమమన్తరా పౌరుషాదిసూక్తైర్నిర్వర్త్యమ్, యేనార్వాచీన తామా గమానామనుజానీమః. తత్ప్రయోగస్య సంకుచితతమత్వాత్. యద్యవైదిక మేవ సమూర్తార్చనం గతమేవ భారతం మతమితి సారశ్శాస్త్రాణాం. తాదృశసమూర్తార్చనప్రవర్తక ఆగమోఽపి విఖనసా ప్రణీతః ✪. అయమా గమశ్శ్రీమన్నారాయణమేవ పరదైవతం వక్తి, శ్రౌతస్మార్త సూత్రద్వయ మివ ✙. తత్సదృశశ్చాఽన్యోఽప్యాగమః పంచరాత్రం ప్రసిద్ధి ప్రాచుర్య వత్పరిదృశ్యతే ❖. తథాబహవోఽత్ర భారతాదిభ్యస్సంవాదా ఆగమ విషయకా ఉపలభ్యన్తే ⊞. ఆగమ ప్రామాణ్యే సందిహానానాం

✪ విమానార్చనకల్పే 3, 525 చ పత్రే. ✙ విమానార్చనకల్పే 2 పత్రే

❖ విమానార్చన కల్పే 157 పత్రే. ⊞ పంచరాత్రరక్షాదౌ విస్తరోద్రష్టవ్యః.

తథా చ ఛాన్దోగ్యే, 'ఋగ్వేదం భగవోఽధ్యేమి' ఇత్యారభ్య 'వాకో వాక్యమేకాయన ' మిత్యాది, 'ఏకాయన' మితి భగవచ్ఛాస్త్రముచ్యతే. ఏకస్య నారాయణస్యైవాయనత్వాత్తత్ర.

తథా శ్రీభారతే – 'వైఖానసాః కథం బ్రూయుః కథం వా పాంచరాత్రిణ' ఇత్యుద్ధవప్రశ్నస్య వైఖానసరీత్యా పంచరాత్ర రీత్యా చ మూర్తిభేదం భగవానాహ.

తథా శ్రీ విష్ణుపురాణే – 'యజ్వభిర్యజ్ఞపురుషో వాసుదేవశ్చ సాత్వతైః, వేదాన్తవేదిభీర్విష్ణుః ప్రోచ్యతే యో వతోఽస్మిత' మితి.

తత్సూత్రానుష్ఠాతారశ్చాఽదృశ్యోహ్యశ్చ దేశకాలాపనపేక్ష్య సర్వత్ర సర్వదా తత్సూత్రయవాదినో వైష్ణవా ఏవ పరిదృశ్యన్తే.

గ్రన్థ ప్రవేశః

శంకరభగవత్పాదాదీనాం పంచరాత్రే దోషోద్ఘాటనం భాష్యగ్రంథాదిషు పరిదృశ్యతే ✳.

విఖనసా ప్రణీతస్య సముదితశాస్త్రస్యాఽత్యన్తం విస్తృతత్వేన మందబుద్ధ్యనుజిఘృక్షయా భృగ్వాదయశ్చత్వారో మహర్షయశ్శాస్త్ర మిదం సంచిక్షిపుః. తచ్ఛాస్త్రవినియుక్తా మంత్రా ఏవ దైవిక మంత్రత్వేన తదైవ గ్రథితా వ్యవహ్రియన్తే. స్మార్తసూత్రవిని యుక్తానాం మంత్రాణాం తథా దైవికశాస్త్రవినియుక్తానాం మంత్రాణాంచైక కర్తృత్వ సంబంధాత్, పౌర్వాఽపర్య వ్యవహార ఏకగ్రంథత్వ వ్యవహారశ్చ సంగచ్ఛతే.

వైదికమతస్య శైవవైష్ణవాదిభేదం ప్రత్యాచక్షాణానాం సూత్రస్యాఽస్య నారాయణ పరత్వోక్త్యావర్వాచీనత్వం శంక్యతే. తదపి న మనోరమమ్, తాదృశభేదస్యాఽనంగీకారే మానాభావాత్. తథా, మహేశ్వరే కే చిన్నారాయణే కేచిచ్చ విద్వాంసస్స్వ భరన్యాసం కృత్వాఽర్చయన్తి ☙.
మన్వాదయో ధర్మశాస్త్రకర్తారః, ఆపస్తంబాదయః కల్పసూత్ర ప్రవక్తారశ్చ స్వగ్రంథేషు బహుశస్సూత్రమిదం ప్రమాణ తయోదాజహ్రుః ✡.

✳ ద్వితీయాధ్యాయవిరోధపాదే (బ్రహ్మసూత్రాణామ్) పంచరాత్రశాస్త్రే జీవోత్పత్తిః ప్రతిపాద్యత ఇత్యుద్దిశ్య తచ్ఛాస్త్రం సౌగతాదిసిద్ధాన్తవత్, అపసిద్ధాన్తమిత్యర్థ ఉక్తః, తాన్యేవ చత్వారి సూత్రాణి పంచరాత్రాధికరణ మితి హేతోర్భగవత్పాదాచార్యాణాం తత్సిద్ధాన్తస్య ప్రత్యాఖ్యానం దృశ్యతే.
☙ మహేశ్వరే వాజగతామధీశ్వరే జనార్దనే వా జగదన్త రాత్మని, న వస్తుభేదప్రతిపత్తిగస్తి మే తథాపి భక్తిస్తరు ణేన్దుశేఖర' ఇతి భర్తృహరిః.
తథా ఏకోదేవస్సర్వభూతేషుగూఢ ఇత్యాదిశ్రుతిః. (శ్వేతాశ్వతరే) .

ఏతేన శ్రీవైఖానససూత్రప్రాశస్త్యోపన్యాసే శ్రీనివాస దీక్షితీయ తాత్పర్యచిన్తామణ్యుక్త దశహేతవశ్చాఽత్యన్తం సంగతా ఏవేతి సుస్థమ్. 'వచనాత్ప్ర వృత్తిర్వచనాన్ని వృత్తి' రితి హి శాస్త్ర విదాం నయః!

అత్రోదాహృతేషు ప్రమాణేషు న కేషు చిదప్యవిశ్వాసః కార్యః, సర్వేషాం ప్రమాణానాం పఠ్యమానేషు తత్తద్గ్రంథేషు స్పష్టముపలంభాత్. ఏతేషాం ప్రమాణానాం చారిత్రకతత్త్వ పరిష్కార సామగ్ర్యాం సత్యామ సత్యాం వాయథావస్థితార్థప్రత్యయేవ సజాతీయ సూత్రాన్తరమధ్యే శ్రీవైఖానస సూత్రముక్తైర్దశభిః, సూక్ష్మతమపర్యాలోచనయా తదధికైశ్చ హేతుభిస్సర్వాతి శాయివైలక్షణ్యమితి సర్వమవదాతమ్, ప్రకృత మనుసరామః :–

✡మనుః :– 'పుష్పమూలఫలైర్వాపి కేవలైర్వర్తయేత్సదా,
కాలపక్వైస్స్వయంశీర్ణైర్వైఖానసమతే స్థిత' ఇతి.

వ్యాసః :– 'మూలైరేకే ఫలైరేకే పుష్పైరేకే ధృఢవ్రతాః,
వర్తయన్తి యథాన్యాయ్యం వైఖానసమతే స్థితా' ఇతి.

గౌతమః :– 'శ్రావణకేనాఽగ్నిమాధాయాఽ గ్రామ్యభో' జీతి.

యమః :– 'శ్రావణకేన విధానేన సాయంప్రాతరుపస్పృశే' దితి.

శంఖలిఖితాః :– 'శ్రామణకేనాఽగ్నిమాధాయ కాలే కురువిం' దేత్యాది.

హారీతః :– 'వానప్రస్థో గ్రామ్యా ఓషధీః పరివర్జయేత్, త్రేతాగ్నీ నాం
స్థానే శ్రామణకమగ్నిమాధా' యేత్యాది.

వసిష్ఠః :– 'శ్రామణకేనాఽగ్నిమాధాఽయాహితాగ్ని' రిత్యాది.

బోధాయనః :– 'వానప్రస్థో వైఖానసశాస్త్రసముదాచారోవ నేమూల
ఫలాఽశీ'త్యాది.

ఆపస్తంబః :– 'ఏకాగ్నిరనికేత' ఇతి.

గ్రన్థ ప్రవేశః

అర్చనం చైతద్ద్వివిధం "వైఖానసం పంచరాత్ర" మిత్యాచార్యాస్సమాచక్షతే. తత్రాఽద్యం వైదికం ముఖ్యం సౌమ్యమైహికా ముష్మిక ఫలప్రదమితరత్తాంత్రికమ్ (అవైదికమ్) గౌణమాగ్నేయ మాముష్మిక మాత్రఫలప్రదమితి చ తేషాం నయః. తత్రోక్తవైదిక తాంత్రిక శబ్దయోః పారి భాషికయోరర్థమాచార్యా బ్రువతే. "విధిశ్చ వేదమూలశ్చ దీక్షా యుక్తశ్చ తాంత్రిక" ఇత్యాదినా. దీక్షా చ పంచ సంస్కార రూపాసా చ పంచరాత్రారాధనాయావశ్యకీ, సంప్రతిపన్నా వర్తతే.
తదేవా వివృణోతి వ్యాఖ్యాతా,

"వైఖానసేన సూత్రేణ నిషేకాదిక్రియాన్వితః,
అధ్యాత్మగుణసంయుక్తో నిత్యస్వాధ్యాయతత్పరః,
వృత్తవాన్ సత్యవాదీ చ ధ్యానశీలశ్చ యోగవిత్,
గృహస్థో బ్రహ్మచారీ వా భక్త్యైవాఽర్చనమారభేత్,
యథోపనయనాదగ్నౌ సమిదాధానమర్హతి,
తథోపనయనాదేవ విధినార్చనమర్హతి" (38, పుట)

కపర్దిభాష్యే :- "గార్హ పత్యాదీనాం త్రేతాగ్నీనాం స్థానే యస్యైకోఽగ్నిః ఔపాసన ఏవ, వైఖానససూత్రే దృష్టత్వాత్" ఇత్యాది.

జైమినీయసూత్రే : - "భారద్వాజపూర్వం యథా వైఖానసపూర్వ" మిత్యాది.

అత్రాఽత్రివ్యాఖ్యానమ్ :- "షోడశర్త్వి జాం మధ్యే భారద్వాజసూత్రిణం ప్రస్తోతారం వైఖానససూత్రిణం ప్రతిహర్తారం వరయే" దితి.

పంచరాత్రే కపింజలసంహితాయామ్ : - "అష్టాక్షరపరో నిత్యం స వైఖానసఉచ్యతే,

గ్రామ్యధర్మాణి సర్వాణి వర్జయేద్వనవాసక" ఇత్యాది.

పాద్మే : - "పుత్రదారసమున్వితః, పట్టణే వా వనే వాపి వసేద్వైఖానసశ్శుచిః,

వియుక్తః పుత్రదారాద్వైస్స్వయమేవ వనే స్థిత" ఇత్యాది.

తథా, వనస్థాశ్రమప్రకరణే సర్వాణి ధర్మశాస్త్రాణి.

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రో క్తనిషే కాది సంస్కారమాత్రసంస్కృ తత్వం వైఖానసేషు, తథా,

"వైఖానసానేవ వృణేత్పూచకాన్ పరిచారకాన్
అలాభే శంఖ చక్రాం కాన్వర యేదన్యసూత్రిణః" (37 పుటే)

ఇతిశంఖచక్రాంకితత్వమితరసూత్రిషు పాచకాదిషు చ కైంకర్యాఽన్వ యే లక్షణమితి.

అనేన,

"వైఖానసానాం సర్వేషాం గర్భవైష్ణవజన్మనామ్,
నారాయణస్స్వయం గర్భే ముద్రాం ధారయతేనిజామ్"
"యో వైఖానససూత్రస్థస్తప్తముద్రో భవేద్యది
ఆలయం న విశేత్పృశ్చాత్పూజనం నైవ కారయేత్"
"అజ్ఞానాదర్థలోభాద్వా మోహాద్వా పరపీడనాత్
తప్తచక్రాంకితో యస్తు ప్రాయశ్చిత్తమ విధీయతే"
"ప్రాయశ్చిత్తం మహాశాన్తింక్రమాదర్హతి శాస్త్రతః"

ఇత్యాదీని వ్యాఖ్యాతాని.

తథైవ,

"త్వాం పాంచరాత్రికనయేన పృథగ్విధేన
వైఖానసేన చ పథా నియతాఽధికారాః"

ఇత్యాదినా పూర్వోక్త నియతాధికారికత్వముభయోశ్శాస్త్ర యోశ్శ్రీ మద్వేంకటనాథ వేదాన్తదేశికాదిభిస్సిద్ధాన్తితమ్.

ఇద్ధం చ సతి శ్రీమద్వైఖానసానాం బహుధా స్థాపితం సార్వ భౌమమౌత్కృష్ట్యమసహమానాః కేచిదుచ్ఛాస్త్రపాతుకాః పంచరాత్రిణస్తథా తాదృశదురాగ్రహి పంచరాత్రి నర్మమర్మాఽవిదపాంగ పాతఖిన్నా పరవశా అబలా బాలా ద్విత్రా వైఖానససూత్రిణశ్చ కలిపురుషప్రేరితా స్తప్తాంకనం వైఖానసానాం న దోషాయ భవతీతి నీరసం నిస్సారం నిష్ఫలితం నిరాదృతమపి వాదాభాసముద్ధాపయ న్తీతి న చిత్రమ్.

ఈశ్వర ఏవ తాం స్తస్మాత్కాపథాన్నివర్తయత్వితి ప్రార్థయన్తో విరమా మస్తం విచారమ్.

ద్వితీయేఽర్చన ప్రకారోపన్యాసోఽప్యతీవరమణీ యస్సంగృ హీతః, యతస్సదాచారక్రమస్సర్వోఽప్యర్చనాపూర్వాంగమత్ర సవిస్తరముపవర్ణితః.

క్వచిత్పూర్వపక్షసిద్ధాన్తయోర్వివేకం "పూర్వాశాభిముఖం దేవ ముత్తరాఽభిముఖోర్చయే" దిత్యాదౌ సంప్రదాయవిదోఽవయన్తి తథా,

"అన్నాదిపురతోయత్తు దర్శనాద్గృహ్యతే మయా
వైఖానసస్య జిహ్వాయామశ్నామికమలోద్భవ" (82 పుటే)

ఇత్యాదేః

"నయావత్పరివారేభ్యో బలిర్దేవేన దీయతే
తావద్య త్నేన సంరక్ష్యే ద్విష్ణుతీర్థం విశేషతః" (91 పుటే)

ఇత్యాదీనాం ప్రతిప్రసవతాం చత ఏవాఽవయన్తి.

తథా,

"పురా చతుర్ముఖా దేశాచ్చత్వారో మునయోఽమలాః,
ప్రణీయ వైష్ణవం శాస్త్రం భూమావభ్యర్చయన్నృప,
మరీచిర్మన్దరేవిష్ణుమర్చయామాస కేశవమ్,
ఆదేశాద్బ్రహ్మణో విష్ణుం శ్రీనివాసే ऽ త్రిరర్చయేత్,
కాశ్యపో విష్ణ్వధిష్ఠానే శుభక్షేత్రే భృగుర్మునిః"

ఇతి ప్రసిద్ధే శ్రీవేంకటాద్రౌ భగవన్నివేదనాత్పరం హోమబల్యుత్సవాదీనాం పూర్వమేవ తత్రార్చకస్వామిభిస్సహగర్భగృహం ప్రాపితైః కులస్వామిపదవ్యవహృతైశ్శ్రీవైఖానసైస్స్వార్థిభిర్భగ వత్తీర్థాదిసే వనమద్యాఽపి పరిదృశ్యతే.

భృగ్వాద్యైశ్చతుర్భిః ప్రణీతస్య శాస్త్రస్యైకత్వాచ్చతుర్ణా మృషీణాం గ్రన్థేభ్య ఉద్ధృతాని చాత్ర ప్రమాణానీతీతరో విశేషః ప్రకారోప న్యాసేఽవసేయః

తృతీయే తావదధికారినిరూపణే యద్వక్తవ్యం ప్రథమాఽంశ ఏవ ప్రాయశ్చరితార్థమ్. అపి చ పారంపర్యేణ వైఖానసేన సూత్రేణైవ సంస్కృత స్యాత్రాఽధికారో భోధ్యః. న తు యః కశ్చిత్సంస్కృతోఽపి నిషేకాదిభిస్సంస్కారైరితర సూత్రీ జాత్యధికరోత్యర్చన ఇతి విశేషః అత్రచాఽర్చక శబ్దేనాఽచార్యోపి లక్షితో జ్ఞేయః

చతుర్థే ఫలకథనప్రసంగేఽర్చనావిధి ముపక్రమ్య, "ఏవం యః కురుతే భక్త్యాసపర్యాన్ కామానిహలోకే చిరమనుభూయ దేహావసానే సద్యశ్శంఖచక్రధర" ఇత్యారభ్య "అమృతరసపానవత్సర్వదాతృప్తికరం పరమాత్మనో నిత్యనిషేవణం శాశ్వతపరంజ్యోతిః ప్రవిశతీతి విజ్ఞాయత" ఇత్యనేన భగవచ్ఛాస్త్రగ్రంథే నైహికాముష్మిక ఫలలాభః అర్చనేనేత్యస్మాత్పరం నాఽన్యదపేక్షితం ప్రపంచనీయమ్. తథా,

"స్వార్థం గృహార్చనం ప్రోక్తం పరార్థం త్వాలయార్చనమ్,
పరార్థం స్యాజ్జగచ్చక్షుస్స్వార్థం స్యాద్గృహదీపికా"

ఇత్యాదినా భగవదర్చనం వైఖానసైః క్రియమాణం రాజ్ఞోరాష్ట్రస్య చ శుభావహమితి జ్ఞాయతే.

యథాఽనుశిష్టం ఫలం శాస్త్రమాననే తథా తద్విమాననే
దోషశ్చ సంసిద్ధ ఇతి జాగురూకైరాస్తికైర్భ వితవ్యమితి మన్యామహే కించ, "కలౌ జగత్పతిం విష్ణుం సర్వస్రష్టారమీశ్వరమ్,
నాఽ ర్చయిష్యన్తి మైత్రేయ పాషండోపహతా జనాః"

ఇత్యాది పరాశరాదిమహర్షిసూక్తీ నామవంధ్యత్వాదీదృశస్యోపదేశస్యాఽక్రియత్వమనుజానన్తోఽపి వాత్సల్యావశంవదా ఆచార్యాస్స్వ విధిం కథం చిన్నిర్వర్తయితుమిత్థం ప్రక్రమన్త ఇతి న తేష్వాగ్రహః కార్యః, పరంతు యావచ్ఛక్యమ్,

"విచిత్రా దేహసంపత్తిరీశ్వరాయ నివేదితుమ్,
నిర్మితా బ్రహ్మణా పూర్వం హస్తపాదాదిసంయుతా."

ఇతివద్భగవదారాధన ఏవ సమర్పితసర్వవృత్తయ ఉజ్జీవన్తు చేతనా ఇతి బహుశోఽభ్యర్థయన్ విరమామః

గ్రన్థ ప్రవేశః

అస్మదీయ శ్రీవైఖానసవిద్యానిలయపుస్తకభాండాగారస్థమాతృ కాకోశనమనుసృత్య తదితరేషామనేక ప్రాచీనశ్రీకోశానాంచ సాహాయ్యేనేదం సంస్కరణం ప్రవృత్తమ్.

అస్మిన్ సంస్కరణే స్వకీయమాతృకాకోశప్రదానేనోప కుర్వాణా నాం (వీపూరు) శ్రీ, ఉ, వే దేవయజనం, వెంకటరామాచార్య, (కొన్నూరు) శ్రీ, ఉ, వే, రామానుజభట్టాచార్య, (ఉత్తరమల్లూరు) శ్రీ, ఉ, వే,తిరువేంగడభట్టాచార్య, (బైరాగిమఠం) శ్రీ, ఉ, వే, అనంతభట్టాచార్య ప్రభృతిషు సుహృత్సు కృతజ్ఞతాऽనేన నివేద్యతే.

మానుషికనాऽన్తరీయకాऽనవధానజనితాన్ దోషాన్ మర్షయే యుస్స హృదయా దయాలవో దయాలవేనేతి విజ్ఞాపయామః.

శ్రీ శుక్లవత్సర అశ్వీయుజ
శుక్ల ద్వితీయా భృగువాసరే.
ఆకులమన్నాడు

ఇతి,
శ్రీ. రాంపిచర్ల భట్టర్ శ్రీనివాసాచార్యులు
శ్రీవైఖానసవిద్యానిలయాऽధ్యక్షః.

శ్రీ వైఖానస విద్యానిలయ సంస్థాపకానామనుస్మృతిః

శ్రీమద్భార్గవగోత్రవార్ధిశశినం శ్రీ పత్రపుర్యాంస్థితమ్
శ్రీకృష్ణార్యతనూభవం విఖనసో మూర్తిం కలౌ మానుషమ్
సర్వేషామపి బోధయన్తమఖిలం చౌఖేయధర్మం సదా
వన్దేऽనుష్ఠిత పాకయజ్ఞమనిశం కోదండరామాహ్వయమ్.

మాసే మాధవసంజ్ఞితే సువిశదే పక్షే చ పైత్రర్క కే
వారే చౌశనసే సుధీశ్శుభపరీధావ్యాహ్వయే వత్సరే
యాతే పూషణి మేషమాప పరమం స్థానం దశమ్యాం తిథౌ
శ్రీ వైఖానస దేశికేంద్ర కృపయా కోదండరామో గురుః
అబ్ధ్యగ్ని నాగశశిసమ్మితవత్సరేऽస్మిన్
శ్రీ శాలివాహన శకే కరుణాపయోధిః
వైకంఠధామ పరమం స జగామ ధీరః
కోదండరామ గురురాడ్వి బుధాऽగ్రగణ్యః

శ్రియైనమః
శ్రి వేంకటేశాయ నమః
శ్రీమద్విఖనసమహాగురవే నమః

అర్చనానవనీతమ్

శ్రీకేశవాచార్యవిరచితమ్.

ప్రథమ ఖండ వివరణమ్

శ్రౌతస్మార్తాదికం కర్మ నిఖిలం యేన సూత్రితమ్,
తస్మై సమస్తవేదార్థవిదే విఖనసే నమః

శ్రీవైఖానసదుగ్ధాబ్ధౌ మథితం మతిమన్థరాత్,
అర్చనానవనీతాఖ్యం కేశవేనాఽమృతం యథా.
శ్రీవైఖానసభృగ్వత్రి కాశ్యపాఽంగిరసాం మతే,
నృసింహవాజపేయ్యుక్త సప్త్యాధ్యాయే సమంత్ర కే.
పంచఖండాత్మకే వ్యాఖ్యా యథాయోగ్యం ప్రకాశ్యతే,
సౌకర్యాయ * ప్రయోక్తౄణాం శంకితస్యోత్తరాయ † చ

మూలమ్ :- "అథ విష్ణోర్ని త్యార్చనవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామ" ఇతి :-
అత్రాఽథశబ్దో మంగలార్థః ప్రోచ్యతే పరమర్షిభిః,
"ఓంకారశ్చాఽథశబ్దశ్చ మంగలార్థావితి స్మృతౌ"
"విశ్వవ్యాపనశీలత్వా ద్విష్ణురిత్యభిధీయతే,
యస్మాద్వ్యాప్తం జగద్యేన తస్మాద్విష్ణురితి స్మృతః"

---

* ర్థం † శంకితశ్రోత్తరార్థకమ్

అర్చనప్రశంసా

“ఆరాధనానాం సర్వేషాం విష్ణోరారాధనం పరమ్,
యేన కేన ప్రకారేణ విష్ణోరర్చనముత్తమమ్,
ఆత్మార్థం వా పరార్థం వా గృహే దేవాలయేఽపివా
అర్చనం వాసుదేవస్య లక్షకోటిగుణం భవేత్”

పరార్థనిర్వచనమ్

“ఉత్కృష్టః పరశబ్దోఽయం పరార్థో మోక్షవాచకః,
ముముక్షూణాం మోక్షదానాత్పరార్థ ఇతి కథ్యతే,
స్వార్థం గృహార్చనం ప్రోక్తం పరార్థం త్వాలయార్చనమ్,
పరార్థం స్యాజ్జగచ్చక్షుస్స్వార్థం స్యాద్గృహదీపికా,
(దేశదేవ గ్రామదేవ గృహదేవ ఫలం లభేత్,)
గృహార్చా చేద్గృహస్యైవ గ్రామార్చా గ్రామమాత్రతః,
దివ్యదేశార్చనం యత్ర సర్వలోకశుభావహమ్.

అర్చావతారవైభవః

అర్చావతారవిషయే మ* మాప్యుద్దేశతస్తథా,
ఉక్తాగుణా న శక్యంతే వక్తుం వర్షశతైరపి,
(ద్వీపవర్ష విభాగేన తీర్థేష్వాయతనేషు చ,
విష్ణ్వాలయం కల్పయిత్వా గ్రామమధ్యే తు పూజయేత్,
అథ వా పశ్చిమే తత్ర కల్పయిత్వార్చ యేద్ధరిమ్,)
పరత్వం నిష్కలం ప్రోక్తం వ్యూహంసకల ముచ్యతే,
వైభవాస్త్వవతారాణి హృద్గతం చాన్తరాత్మకమ్,
ప్రతిమాదిషు సాన్నిధ్యం విమానార్చన ముచ్యతే,

---

* యా.

సువర్ణవర్ణం రక్తాస్యం రక్తనేత్రం సుఖోద్వహమ్,
శుకపింఛాంబరధరం విష్ణుం ప్రణవరూపిణమ్,
కిరీటహార కేయూర ప్రలంబబ్రహ్మసూత్రిణమ్,
శ్రీవత్సాంకం చతుర్బాహుం శంఖ చక్రధరంపరమ్,
దక్షిణేనైకహస్తేన భక్తానామభయ ప్రదమ్,
వామేనాప్యన్యహస్తేన స్వకట్యామవలంబితమ్,
ఏవం సంకల్ప్య మతిమానర్చయేత్పురుషోత్తమమ్,
వేదాన్తవేది భిర్విప్రైస్త్వైఖానస సూత్రిభిః,
యాజయేద్యజ్ఞపురుషం విష్ణుం రాజా జగద్ధితః,
మాను * షేణాऽత్మనా చాహం గ్రామే గ్రామే గృహే గృహే,
పుంసి పుంసి భవిష్యామి దారులోహశిలామయః,
అర్చావతార రూపేణ లోకేऽస్మింశ్చతురానన,
అవతారం కరిష్యామి హ్రియా లక్ష్మ్యా సమన్వితః,
విశేషభక్తి హేతుత్వాత్ప్రతిమారాధనం పరమ్,
అర్చావతారస్సర్వేషాం బాంధవో భక్తవత్సలః,
బేరైర్మం త్రైర్విధానేన భక్త్యాచావాహనే కృతే,
భక్తానుకంపయా దేవో బింబం వ్యాప్యైవ తిష్ఠతి,
సురూపా ప్రతిమా ప్రోక్తా శోభనా దృష్టిహారిణీ,
మనోహరా ప్రసన్నా చమామకీ శిల్పిచోదితా,
స్థాపకస్య తపోయోగా త్పూ † జాయాశ్చాతి శాయనాత్,
అభిరూప్యాచ్చ బింబస్య సదా సన్నిహితో హరిః,
(సురూపాం ప్రతిమాం విష్ణోః ప్రసన్నవదనేక్షణామ్,
కృత్వాऽత్మనః ప్రీతికరీం సువర్ణ రజతాదిభిః,

---

* షార్చా † జయాచార్చ కస్య చ.

తా మర్చయేత్తాం ప్రణమేత్తాం నమేత్తాం విచిన్తయేత్,
విశత్యపాస్తదోషస్తు తామేవ బ్రహ్మరూపిణీమ్,)
నిత్యాముక్తోపభోగ్యత్వా త్పరవ్యూహాత్మనో హరేః,
తత్కాలసన్నిధానేన లక్ష్యత్వాద్విభవాత్మనః,
విశుద్ధైర్యోగసంసిద్ధైశ్చిన్త్య త్వాదంతరాత్మనః,
అర్చాత్మన్యేవ సర్వేషామధికారో నిరంకుశః,
అర్చావతారవిషయే మమా * ప్యుద్దేశత స్తథా,
ఉక్తా గుణా న శక్యన్తే వక్తుం వర్షశతైరపి,
విష్ణ్వర్చారహితే గ్రామే విష్ణ్వర్చారహితే గృహే,
తీర్థపానం సురాపానమన్నం గోమాంసభక్షణమ్,
విష్ణ్వాలయవిహీనస్తు సదేశస్త్యాసురస్స్మృతః,
తస్మాత్సర్వ ప్రయత్నేన వైదికేనైవ పూజయేత్,
విప్రాదీనాం తు సర్వేషాం తత్తద్గ్రామనివాసినామ్,
ముఖ్యమాహ పురా బ్రహ్మా బేరపూజనమాలయే,
యద్గ్రామాంగాలయే విష్ణోరర్చనం వైదికేన యత్,
సభ్యం తదగ్నిహోత్రం స్యాద్ద్విజానాం తు † నివాసినామ్,
వేదవైదికహీనానాం విష్ణోర్యద్వైదికార్చనమ్,
సభ్యస్సోఽగ్నిశ్చ వేదశ్చ భవేదిత్యాహ పద్మభూః,
బీజం భూజలసంయోగాద్యథైవాంకురితం భవేత్,
గ్రామదేవార్చనాయాం తు గృహదేవార్చనం భవేత్,
గ్రామదేవార్చనాయాం తు గృహదేవార్చనం భవేత్,
గ్రామదేవే ఖిలీభూతే గృహదేవోఽపి నిష్ఫలః,

* యా. † తత్

మూలనాశే తు వృక్షస్య సేచనే కిం ఫలం భవేత్.

స్వయంవ్యక్తాదిస్థానపంచకమ్.

"దైవికం చార్షికం చాఽపి పౌరాణం మానుషం తథా,
స్వయం వ్యక్తం చ పంచైవం స్థానాని పృథివీతలే,
దేవైః ప్రతిష్ఠితం దివ్యమార్షికం చర్షిభిః కృతమ్,
పురాణసిద్ధం పౌరాణం మనుష్యైర్మానుషం స్థలమ్,
భక్తానుకంపయా దేవో యస్మిన్నావిర్భ వేత్స్వయమ్,
తత్స్వయంవ్యక్తముద్దిష్టం సర్వలోకశుభప్రదమ్,

తత్ఫలమ్

మానుషం యోజనాద*ర్వాగ్దైవికం శతయోజనాత్,
ఆర్షికం చైవ పంచభ్యః పౌరాణం యోజనత్రయాత్,
స్వయం వ్యక్తస్థలే దేవో యోజనాయుతపుణ్యదః.
ఆద్యం స్వయంవ్యక్తమిదం విమానం రంగసంజ్ఞితమ్,
శ్రీముష్ణం వేంకటాద్రిశ్చ సాలగ్రామం చ నైమిశమ్,
తోతాద్రిః పుష్కరశ్చైవ నరనారాయణాశ్రమః,
అష్టౌ మే మూర్త యస్సన్తి స్వయం వ్యక్తా మహీతలే, ఇతి.

"వ్యాఖ్యాస్యామ" ఇత్యస్య పదస్యాఽయమర్థః :-

"వి" శబ్దో విస్తరార్థస్స్యాత్ "ఖ్యా" తు ప్రకథనార్థకః,
"ఆ" ఙభివ్యక్తివచనో వ్యాఖ్యాస్యామోఽర్థ ఉచ్యత" ఇతి.

మూలమ్ :- అర్చకో నిత్యకర్మాణి చ కృత్వా :

---

* క్పౌరాణం దశయోజనమ్, శతయోజనమార్షంతు సహస్రం దైవికంభవేత్ (ఆర్షికం చైవ పౌరాణం పంచయోజన పుణ్యదమ్)

సదాచార క్రమః

"బ్రాహ్మే ముహూర్తే యా నిద్రా సా పుణ్యక్షయ కారిణీ,
తాం కరోతి తు యో మోహాత్పాదకృచ్ఛ్రేణ శుద్ధ్యతి.
ఉదయాత్ప్రాక్త్రిఘటికా ముహూర్తో బ్రాహ్మ ఉచ్యతే,
బ్రాహ్మే ముహూర్తే సంప్రాప్తే నిద్రాం త్యక్త్వా ప్రసన్నధీః,
సంకీర్తయే జ్జగన్నాథం వేదం వాऽపి సమీరయేత్"
శౌనకః-: "ఉత్తిష్ఠంశ్చింతయ హరిం వ్రజంశ్చిన్తయ కేశవమ్,
భుంజంశ్చింతయ గోవిందం స్వపంశ్చిన్తయ మాధవమ్."
బ్రాహ్మే ముహూర్తేచోద్ధాయ పూర్వోత్తరముఖో వ్రజేత్,
కృత్వాऽవకుంఠనం చాऽత్ర తూత్తరీయోపవాససా,
ఘ్రాణస్యేవ సమాచ్ఛాద్య కుర్యాన్మూత్రపురీషకమ్,
యాజ్ఞవల్క్యః- "దివా సంధ్యాసు కర్ణ స్థయజ్ఞసూత్ర ఉదఙ్ముఖః,
కుర్యాన్మూత్ర పురీషే తు రాత్రౌ చేద్దక్షిణాముఖః, *
అనాలోక్యాऽర్క తా రేందూనగ్నిగోవిప్రదేవతాః,
మౌనీ తృణావృతే దేశే కుర్యాన్మూత్ర పురీషకమ్,
విట్ఛౌచం ప్రథమం కుర్యాన్మూత్రశౌచమతః పరమ్,
పంచధాలింగ శౌచం స్యాద్గుదశౌచం త్రివేష్టితమ్,
పాదయోః పంచశౌచం చ హస్తయోస్తు చతుర్గుణమ్,
మృత్తికాభిర్ద్వాదశభిర్గుదం షడ్భిశ్చ మేహనమ్.
అన్తరా చాన్తరా వామహస్తం ప్రక్షాళ్యమృ[illegible]ః,
యస్మిన్ దేశే కృతం శౌచం వారిణా[illegible]త్ర [illegible]శోధయే[illegible]త్,
అశుద్ధిస్తు భవేత్తస్య మృత్తి[illegible]ం యోన [illegible]ధయేత్.

---

* స్థలేతిష్ఠన్ జలేచిన్త్యః వల్మీకేగి[illegible] మస్తకే, దే[illegible]యే నదీతీరే దర్భపృష్ఠేతు శాద్వలే ఛాయాయాం వృక్షమూలే[illegible] విణ్మూత్రం[illegible] [illegible] త్య జేద్బు[illegible]ః.

మూత్రే పురీషే భుక్త్వన్తే తథైవ ద్విజధావనే,
చతురష్ట ద్విషష్ట్యష్ట గండూషైశ్శుద్ధిరిష్యతే,
యస్మిన్ శౌచం తు యత్రోక్తం నిశ్యర్ధం తత ఉచ్యతే,
పథి పాదం తు విజ్ఞేయమార్తః కుర్యాద్యథా బలమ్,
శౌచం యథోదితం కార్యం శౌచమూలో ద్విజస్స్మృతః,
శౌచాచార విహీనస్య సమస్తా నిష్ఫలాః క్రియాః,
పురీషమూత్రే నోద్వీక్షేన్నానుతిష్ఠేత్కథం చన.
ఉభయత్రతు సంభాషాం న కుర్వీత కదా చన,
స్నాత్వా పీత్వా క్షుతే సుప్తే భుక్త్వా రత్యుపసర్పణే
ఆచాన్తః పునరాచామేద్వాసో విపరిధాయ చ,
ద్విరాచామేత్తు సర్వత్ర విణ్మూత్రోత్సర్జనే త్రయమ్,

యద్వా గ్రంథాన్తరే :-

కృత్వా యజ్ఞోపవీతం తు పృష్ఠతః కంఠలంబితమ్,
విణ్మూత్రం తు గృహీ కుర్యాద్విద్వాన్ కర్ణే సమాహితః,
మూత్రే తు దక్షిణే కర్ణే పురీషే వామకే తథా,
ధారయేద్బ్రహ్మసూత్రం తు మైథునే హ్యుపవీతవత్,

అథప్రకారాన్తరేణ శౌచవిధిః

లింగే త్రిస్రోగుదే పంచ దశ వామక రేతథా,
మిళితం సప్త హస్తాదౌ త్రిస్రస్త్రిస్రస్తు పాదయోః,
పాదాగ్రే పాదపృష్ఠేతు ఉభయోర్మృద్ద్వయం స్మృతమ్,
స్ఖలనే సంగమే చైవలింగేతత్ర పురీషవత్
ఆజంఘం మణిబంధాభ్యాం ప్రక్షాళ్య శుద్ధవారిణా,
గండూషం షోడశం చైవ ద్విస్స్యాదాచమనం తథా,
ఏతచ్ఛౌచం గృహస్థస్య ద్విగుణం బ్రహ్మచారిణః,

వానప్రస్థస్య త్రిగుణం యతీనాం చ చతుర్గుణమ్,
విధవానాం వ్యవస్థా తు యతీనాం శౌచమాచరేత్,
యద్దివా విహితం శౌచం తదర్ధం నిశి కీర్తితమ్,
తదర్ధమాతు రే ప్రోక్తం తదర్ధం చార్ధమధ్వని,

కాత్యాయనః :- శిరో వేష్టనమాద్యం చ ద్వితీయం మౌనముచ్యతే,
అంతర్ధానం తృతీయం చ చతుర్థం దిగ్విలోకనమ్
నివీతం పంచమం షష్ఠం మలమూత్రవిసర్జనమ్,
సప్తమం మృత్తికాదానం శౌచమష్టాంగలక్షణమ్.
శౌచం యతస్సదాచారశ్శౌచం మూలో ద్విజన్మనః,
శౌచాచారవిహీనస్య సమస్తా నిష్ఫలాః క్రియాః,
ఏవం శౌచవిధిం కుర్యాద్బ్రహ్మలోకమవాప్నుయాత్.
కేశవాద్యైస్త్రిభిః పీత్వా ద్వాభ్యాం ప్రక్షాళయేత్కరౌ,
ద్వాభ్యామోష్ఠౌ చ సంమృజ్య ద్వాభ్యాం హ్యున్మార్జయేచ్ఛిరః
ఏకేన హస్తే సంప్రోక్ష్య పాదావపి తథైవ చ,
సంప్రోక్ష్యైకేన మూర్ధానం తతస్సంకర్షణాదిభిః,
గోకర్ణాకృతిహస్తేన మాషమగ్నజలం పిబేత్,
తన్న్యూనమధికం పీత్వా సురాపానసమం భవేత్.

గోకర్ణలక్షణమ్.

సంహృతాంగులినా తోయం గృహీత్వా పాణినా ద్విజః,
ముక్తాంగుష్ఠకనిష్ఠేన శిష్టమాచమనం విదుః, ఇతి

మతాన్తరమ్ :-

అంగుష్ఠాగ్రం సమాకుంచ్య మధ్యమామధ్యపర్వణి,
సంయోజ్యాఽఽచమనం కుర్యాదేష గోకర్ణక స్స్మృతః,
హృత్కంఠతాలుకాభిస్తు యథాసంఖ్యం ద్విజాతయః,

శుధ్యేరన్ స్త్రీ చ శూద్రశ్చ సకృత్స్పృష్టాభిరన్తతః
స్నాత్వావామం యథా విప్రః పాదం కృత్వా జలస్థలే
సర్వతశ్శుచిరాన్త స్తతః కర్మక్షయో భవేత్
జానుభ్యాముపరిష్టాత్తు శుష్కవాసాస్స్థితో జలే
యద్యేవాచమనం కుర్యాచ్ఛుశుచిస్స్యాదశుచిస్త్వతః
జాన్వోరూర్ధ్వమథా చామే జ్జలేతిష్ఠన్ శుచిర్భవేత్
అధస్తాచ్ఛతకృత్వోఽపి సమాచాన్తో న శుధ్యతి
నాభేరధ స్తాత్సకలం క్షాలయేత్సవ్యపాణినా
కుర్యాదాచమనాదీని సర్వాణీతరపాణినా

దంతధావనమ్

కటకక్షీరవృక్షోద్ధం ద్వాదశాంగులసమ్మితమ్
కనిష్ఠాంగులివత్సూక్ష్మం దన్తకాష్ఠస్య లక్షణమ్
ఖదిరశ్చ కదంబశ్చ కరంబశ్చ తథైవ చ
ఉదుంబరః కుహూశ్చైవ యేచాఽన్యే పుణ్యభూరుహః
ఇతి ప్రశస్తాః కథితా దన్తధావన కర్మణి,
కార్పాసం దన్తకాష్ఠం చే చ్ఛక్రస్యాపి శ్రియం హరేత్
పేసిష్ఠ ః— అష్టాంగుల ప్రమాణేన తత్ప్రమాణమిహోచ్యతే
ప్రాదేశమాత్రమథ వాతేనదన్తాన్విశోధయేత్
అభావేదన్తకాష్ఠానాం ప్రతిషిద్ధే చ తద్దినే
అపాం ద్వాదశ గండూషైర్ముఖశుద్ధిర్భవిష్యతి
తథా నిషిద్ధదివసే తృణైర్దంతాన్విశోధయేత్
ప్రతిపన్నవమీ పర్వషష్ఠ్యష్టమ్యాం చతుర్దశీ
దన్తానాం కాష్ఠసంయోగే దహత్యాసప్తమం కులమ్

తృణపర్ణైస్సదాకుర్యాదమా ఏకాదశీం వినా
తయోరపి చ కుర్వీత జంబూప్లక్ష రసాలకైః

మంత్రః :- ఆయుర్బలం యశోవర్చః ప్రజాం పశు వసూని చ
బ్రహ్మప్రజ్ఞాం చ మేధాం చ త్వం నో ధేహి వనస్పతే
ప్రక్షాళ్య పాదౌ హస్తౌ చ ముఖం చాఽద్భిః ప్రమార్జ్య చ
ఆచమ్య ప్రాఙ్ముఖః పశ్చాద్దన్తధావనమాచరేత్
ప్రాచీ చ ప్రాగుదీచీ చ ప్రశస్తౌ దన్తధావనే
దోషబాహుల్యతః శ్శేషాః కకుభోనిన్దితా బుధైః
న జలం తాడయేత్పద్భ్యాం న నద్యాం తు మలం త్యజేత్
ప్రభాతే మైథునే హోమే ప్రస్రావే దన్తధావనే
స్నానభోజనజప్యేషు మౌనం కుర్యాత్తథాఽష్టసు
యో వైగండూషసమయే తర్జన్యా వక్త్రశోధనమ్
కరోతి యది మూఢాత్మా నరకే పతతి ధ్రువమ్
ఇష్టకాలోష్టపాషాణైరితరాంగులిభిస్తథా
ముక్త్వా చానామి కాంగుష్ఠౌ వర్జయేద్దన్తధావనమ్

స్నానమ్

అత్యన్తమలినః కా యో నవద్వార సమన్వితః
స్రవత్యేవ దివా రాత్రం ప్రాతస్స్నానం విశోధనమ్
వసా శుక్రమసృఙ్మజ్జా మూత్రవిట్కర్ణవిణ్మలమ్
శ్లేష్మాశ్రురుధిరం స్వేదో ద్వాదశైతే నృణాం మలాః
పరస్యైతాని సంస్పృశ్య స్నాయాత్స్వస్య విశేషతః
చతుర్మలేషు మృచ్ఛౌచం శేషేషు జలమాత్రతః

స్థలవిశేషాః : -

భూమిస్థముద్ధృతం పుణ్యాం తతః ప్రస్రవణోదకం
తతోఽపిసాగరః (రసః)పుణ్యో గంగా పుణ్యాతు సర్వశః
గంగాయాశ్చాఽపి మాహాత్మ్యం విష్ణుపాదావసేచనాత్.
జలాశయం తు యత్పుణ్యాం విష్ణ్వాలయ సమీపతః
జలం శుద్ధమశుద్ధం వా విష్ణ్వాలయ సమీపతః
గంగాజల సమంజ్ఞేయం విష్ణుసాన్నిధ్య వైభవాత్

బ్రహ్మాండపురాణే : -

గంగా పుష్కరనర్మదా చ యమునా గోదావరీ గోమతీ
తుంగా ద్వారవతీ ప్రయాగబదరీ వారాణసీ సింధుభిః
కన్యా సేతు సరస్వతీ ప్రభృతి భిర్బ్రహ్మాండమధ్యే జలే
తీర్థస్నాన మనన్తకోటిఫలితం శ్రీ విష్ణుపాదోదకమ్.
యోఽసౌ తీర్థపదే విష్ణుర్ద్రవరూపీ రమేశ్వరః
స ఏవ ద్రవరూపేణ వసత్యత్ర జలాశయే
సమస్తజగదాధార శంఖచక్రగదాధర
దేహి దేవ మమానుజ్ఞాం యుష్మ త్తీర్థనిషేవణే
గుణాదశస్నాన పరస్యసాధోః
రూపంచ తే జశ్చ బలంచ వీర్యం
ఆయుష్య మారోగ్య మలోలుపత్వం
దుస్స్వప్న నాశశ్చతపశ్చమేధా.
నారా అపస్సముద్దిష్టా ఆపో వై నరసూనవః
తాసు తస్యాయనం యస్మాత్తేన నారాయణస్స్మృతః
తస్మాన్నారాయణం దేవం స్నానకాలే విచిన్తయేత్

* స్రోతసోభిముఖో దేవఖాతే దేవముఖస్తథా
అన్యత్రార్క ముఖస్స్నాయాద్రాత్రౌచేదగ్ని సన్నిధౌ
అప్రవాహోదక స్నానం విప్రపాదావసేచనమ్
గాయత్ర్యా జపమర్ఘ్యం చ ఆదిత్యాభిముఖం చరేత్."

కాకస్నాననిషేధః --

"ధ్యాత్వా గంగాం హరేః పాదాత్పతమానాం స్వమూర్ధని
ప్రపూర్యాంజలినా సించేత్కాకస్నాన విసర్జయేత్
తూష్ణీమప్సునిమజ్జేద్యత్కాక స్నానం తదుచ్యతే
తస్మాత్స్నానవిధానేన ధ్యాత్వా స్నాయాత్సదాహరిమ్
చతుర్నిమజ్జనం నిత్యం విహితం సార్వకాలికమ్
అస్పృశ్యస్పర్శనే చైవ త్రయోదశ నిమజ్జనమ్
ఆచమ్య ప్రయతః పశ్చాత్స్నానం విధివదాచరేత్
ప్రాతర్మాధ్యందినస్నానం వానప్రస్థగృహస్థయోః
యతేస్త్రిషవణస్నానం సకృత్తు బ్రహ్మచారిణః

గంగా † యాం తు మహానద్యాం ప్రవాహాభిముఖం చరేత్
గృహే తటాకే కూపేషు ఆదిత్యాభిముఖం చరేత్
ఆచమ్య సంకల్ప్య మహానదీషు
స్నానం ప్రవాహాభిముఖోనిమజ్జ్య
భూయో దశ ద్వాదశ పంచకృత్వః
పిధాయ జో? గోముఖముద్రయాస్యమ్.
ఉత్తమం తు నదీస్నానం తటాకం మధ్యమం స్మృతమ్
కూపస్నానం తు సామాన్యం భాండస్నానం వృధా వృధా
ఉష్ణోదకే వృధా స్నానం వృధా జప్యమసంఖ్యయా

---

* నద్యాం స్రోతోముఖస్స్నాయాత్ప్రాఙ్ముఖో దేవఖాతకే † ద్యాది

అశ్రోత్రియే వృధా దానం వృధా శ్రాద్ధమపార్వణమ్
ఆపస్స్వభావతో మేధ్యాః కిం పునర్వహ్ని సంయుతాః
తస్మాత్సర్వ ప్రయత్నేన స్నానముష్ణేన వారిణా
నిత్యేనైమిత్తికే చైవ క్రియాంగమలకర్షణమ్
తీర్థాభావే తు కర్తవ్యం స్నానముష్ణేన కేన చిత్
సిద్ధోదకేషు దర్భేషు పశ్చాదుష్ణోదకం క్షిపేత్
గాయత్ర్యా చాఽభిమంత్ర్యైవ స్నానముష్ణోదకేన తు
శిరస్స్నానంగళ స్నానం కటిస్నానం తథైవ చ
ఆపాదమస్తకం చైవ మంత్రస్నానం విధీయతే
సంకల్పం సూక్తపఠనం మార్జనం చాఘమర్షణమ్
దేవాదితర్పణం చైవస్నానం పంచాఽంగలక్షణమ్

* సురాబిందుసమం త్వంభః శిఖాయాః పృష్ఠపాతితమ్
తథైవ చ పురోవర్తి గంగాబిందుసమం భవేత్.
శిఖోదితం భూపతితం పిబన్తి పితరోఽఖిలాః
తస్మాచ్ఛిఖోదితం దద్యాత్పితౄణాం ముక్తిహేతవే
తతో నిమజ్జ్య విధివత్స్వంతర్వ్యాచమ్య వాగ్యతః
ఖండవస్త్రేణ క్రమశశ్శిరోఽంగం పరిమార్జయేత్.

తర్పణక్రమః --

పూర్వాశాఽభిముఖో దేవానుత్తరాభిముఖ స్త్వృషీన్
పితౄంశ్చ దక్షిణాశస్తు జలమధ్యే తు తర్పయేత్
తర్పణం దేవతాదిభ్యస్స్వస్వతీర్థేన తర్పయేత్

---

* పిబంతి శిరసోదేవాః పిబన్తి పితరోముఖాత్ సురాబిందు సమాఃప్రోక్తాః పృష్ఠతః కేశబిన్దవః, తఏవపురతః ప్రోక్తాస్సర్వతీర్థోపమా బుధైః

ఊర్ధ్వం తి ర్యగధస్స్వస్య తీర్థేనైవ క్రమాద్విజః
యేన తీర్థేన గృహ్ణీయాత్తేన దద్యాజ్జలాఽంజలిమ్
అన్యధా తర్పణం స్యాచ్ఛేత్తత్తోయం రుధిరం భవేత్
గోశ్రుంగమాత్రముద్ధృత్య తర్పణే జలముత్సృజేత్
స్నాతో నాంగాని సంమృజ్యాత్ స్నానశాట్యాన పాణినా
న చ నిర్ధూనయేత్కే శాన్న తిష్ఠన్ పరిమార్జయేత్

వస్త్రనిష్పీడనమంత్రః--

యే కే చాఽస్మత్కులే జాతా అపుత్రా గోత్రజా మృతాః
తే గృహ్ణన్తు మయా దత్తం వస్త్రనిష్పీడనోదకమ్
యన్మయా దూషితం తోయం శారీరమలసంయుతమ్
తస్య పాపవిశుద్ధ్యర్థం యక్ష్మాణం తర్పయామ్యహమ్
స్నానవస్త్రేణ హస్తేన యో ద్విజోఽంగం ప్రమార్జతి
వృథా భవతి తత్స్నానం పునస్స్నానేన శుద్ధ్యతి
గంగాయాంతు మహానద్యామార్ద్రవస్త్రమధస్త్యజేత్
గృహే తటాకకూపేషు ఊర్ధ్వముత్తారయేద్ధ్రువమ్
స్నాత్వా ధృతార్ద్ర వస్త్రన్తు ఊర్ధ్వముద్ధృత్యవిక్షిపేత్
స్నానవస్త్ర మధస్త్యాచ్ఛేత్పునస్స్నానేన శుద్ధ్యతి.
అంతరాచ్ఛాద్య కౌపీనం వాససీ పరిధాయ చ
అకచ్ఛః పుచ్ఛకచ్ఛో వా సపుచ్ఛ కటివేష్టితః
స్నానవస్త్ర మనిష్పీడ్యం తర్పణాన్తం ద్విజోత్తమైః
యతో దేవర్షి పితరశ్శాపందత్వా వ్రజన్తితే
అరుణోదయవేలాయాం స్నానం సంధ్యాం సమాచరేత్.
సప్తజన్మకృతం పాపం తత్క్షణాదేవ నశ్యతి.

అరుణోదయవేలాయాం స్నానం సంధ్యాం పరిత్యజేత్
స తు దుర్బ్రాహ్మణో నామ సర్వకర్మ బహిష్కృతః
(యుగం యుగద్వయం చాథ త్రియుగం చ చతుర్యుగమ్
చండాలసూతికోదక్యా పతితానామథ క్రమాత్
గ్రామద్వారే యుగం చైవ గ్రామమధ్యే యుగద్వయమ్
గ్రామాద్బాహ్యే చత్రియుగమరణ్యే చ చతుర్యుగమ్)
ప్రాతస్సంధ్యాముపాసీత వస్త్రసంశోధపూర్వకమ్
ఉపాస్య మధ్యమాం సంధ్యాం వస్త్రసంశోధనం పరమ్
వస్త్రం * చతుర్గుణీకృత్య నిష్పీడ్య చ జలాద్బహిః
వామప్రకోష్ఠే నిక్షిప్య ద్విరాచమ్య విశుద్ధ్యతి.

మంత్రః : - " యేకే చాऽ స్మత్కులే జాతా అపుత్రా గోత్రజామృతాః
తే గృహ్ణన్తు మయా దత్తం వస్త్రనిష్పీడనోదకమ్
నిరాశాః పితరో యాన్తి స్నానవస్త్రే నిపీడితే
తస్మాన్న పీడయేద్వస్త్రం కృత్వా చ పితృతర్పణమ్.

సంధ్యావందనమ్

సంధ్యాకాలః : -

ఉత్తమా తారకోపేతా మధ్యమా లుప్తతారకా
అధమా సూర్యసహితా ప్రాతస్సన్ధ్యా త్రిధా మతా
సంగవే మధ్యమా సన్ధ్యా మధ్యాహ్నే తూత్తమా మతా
అధమా త్వపరాహ్ణే తు సంధ్యా మాధ్యాహ్నికీ త్రిధా
ఉత్తమా సూర్యసహితా మధ్యమా † లుప్తభాస్కరా
అధమా తారసహితా సాయం సంధ్యా త్రిధా మతా

---

* చత్రిగుణీ † స్వల్పతారకా

జాను * మగ్నజలే స్థిత్వా శుష్కవాసాస్థితో † యది
ఆర్ద్రవాసాజలే తిష్ఠన్ †† సంధ్యావందనమాచరేత్
భూమిస్థముదకం స్పృష్ట్వా ప్రసవ్యేన కరేణతు
మార్జనాన్యాచరేద్విద్వాన్ సంధ్యాకర్మసు సర్వదా
కేశాన్నీవీమధః కాయం న స్పృశేద్ధరణీ మపి
యది స్పృశతి చైతాని భూయః ప్రక్షాళయేత్కరౌ
ఉపవీతీ బద్ధశిఖః స్స్వాచాంతో వాప్యనాకులః
ప్రాఙ్ముఖస్సతతం విప్రస్సంధ్యోపాసనమాచరేత్

ఉల్లేఖనమ్ : -

ఆపోహిష్ఠేత్యృచామేక ముల్లేఖ్యం న తు వేత్తియః
న తస్య విద్యతే సంధ్యా యథా శూద్రస్తథైవ సః
ఉత్తానం దైవతీర్థేన దర్భాగ్రైర్మూర్ధ్ని విప్రుషాం
స్పృష్టానాం మూర్ధ్ని విక్షేపముల్లేఖ్యమితి సూరయః

నవప్రోక్షణఫలమ్ : -

రజసస్తమసోమోహాజ్జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తి జాన్
మనోవాక్కాయజాన్ దోషాన్నవైతాన్నవభిర్దహేత్
అష్టాక్షరం నవపదం నవప్రోక్షణముచ్యతే
దర్భాగ్రైః ప్రోక్షయేన్మూర్ధ్ని అధో యస్య క్షయాయ వై
తిష్ఠన్ పాదౌ సమౌ కృత్వా పూర్ణయాంజలినా జలం
గోశృంగమాత్రముద్ధృత్య జలమధ్యే జలం క్షిపేత్
అంగుష్ఠతర్జనీయోగే రాక్షస ముద్రికా స్మృతా
రాక్షసీ ముద్రికాయాం తు రుధిరార్ఘ్యసమం భవేత్

---

* దఘ్న † బహిః †† ధ్యోపాస.

మందేహానాం వినాశా * ర్థం గాయత్ర్యార్ఘ్యత్రయం దదేత్
ఏతదస్త్రోపసంహారం పరీత్యాత్మాభిమర్శనమ్
అర్ఘ్యమేకం ప్రదాతవ్యం మధ్యాహ్నే భాస్కరం ప్రతి
ఉభయోస్సంధ్యయోరర్ఘ్యం త్రిః పిబేదసురక్షయాత్
సంధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్య మనర్హ స్సర్వకర్మసు
యదన్యత్కురుతే కర్మ న తస్య ఫలభాగ్భవేత్
సాయం ప్రాతస్సదాసంధ్యాం యే విప్రాన ఉపాసతే
కామం తాన్ ధార్మికో రాజా శూద్రకర్మసు యోజయేత్
అనాగతాంతుయే పూర్వామనతీతాం తు పశ్చిమామ్
సంధ్యా నోపాసతే విప్రాః కథం తే బ్రాహ్మణాస్స్మృతాః
యోఽన్యత్ర కురుతే యత్నం ధర్మకార్యే ఽ పి వై ద్విజః.
విహాయ సంధ్యాప్రణతిం స యాతి నరకాయుతమ్
అతిక్రామతి యో మహోత్సంధ్యామన్యత్సమాహితః
స సాధుభిర్బహిష్కార్యస్సర్వ స్మాద్ద్విజకర్మణః
రాత్ర్యంత యామనాడీ ద్వే సంధ్యాదేః కాల ఉచ్యతే
దర్శనాద్రవిరేఖా యా స్తదంతో మునిభిస్స్మృతః
యస్సూర్యసహితాం సంధ్యాం సదా కుర్వీత మోహితః
న తస్య విద్యతే సంధ్యా సర్వకర్మ బహిష్కృతః
విధినాఽపి కృతా సంధ్యా కాలాతీతా ఫలాయ న
అయమేవ హి దృష్టాన్తో వన్ధ్యాయా మైథునం యథా
సంధ్యయోరుభయోః కాలే ధ్యాత్వా విష్ణుం సనాతనమ్
నిర్మలాత్మార్కసదృశో గాయత్రీమారభేద్బుధః

---

* య.

సంధ్యాస్థానే దశగుణం గృహే చైకగుణం భవేత్
అగ్నౌ శతగుణం ప్రోక్తమనన్తం విష్ణుసన్నిధౌ

ప్రాణాయామః

సవ్యాహృతిం సప్రణవాం గాయత్రీం శిరసా సహ
త్రిః పఠేదాయతప్రాణః ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే

తత్ఫలమ్ :-

యదా్రి * త్ర్యాత్కురుతే పాపం కర్మణా మనసాగిరా
తిష్ఠన్ వై పూర్వసంధ్యాయాం ప్రాణాయామైర్వ్యపోహతి
యద † హ్నాత్కురుతే పాపం కర్మణా మనసా గిరా
ఆసీనః పశ్చిమాం సంధ్యాం ప్రాణాయామైర్వ్యపోహతి
(అహోరాత్రకృతం పాపం ప్రాణాయామైర్వ్య పోహతి)

గాయత్రీ సావిత్రీ భేదః

వ్యాహృతిత్రయసంయుక్తా సావిత్రీతి నిగద్యతే
చతుర్వింశాక్ష రైర్యుక్తా గాయత్రీ పరిపఠ్యతే
గాయత్రీ చైవ వేదాశ్చ తులయా విధృతాః పురా
చతుర్ణామపి వేదానాం గాయత్రీగుర్వ్యభూదృృశమ్

గాయత్రీధ్యానమ్ :-

ముక్తావిద్రుమహేమనీలధవలచ్ఛాయైర్ముఖై స్త్రీక్షణై
ర్యుక్తామిన్దునిబద్ధరత్నమకుటాం తత్త్వార్థవర్ణాత్మికామ్
గాయత్రీం వరదాభయాంకుశకశాం శుభ్రం కపాలం గదామ్
శంఖం చక్రమథారవిన్దయుగలం హస్తైర్వహన్తీం భజే

---

* త్ర్యాం † హ్నా.

గాయత్రీకరన్యాసః : -

తత్సవితుః అంగుష్ఠాభ్యాంనమః, వరేణీయం తర్జనీభ్యాం నమః, భర్గో దేవస్య మధ్యమాభ్యాం నమః, ధీమహి అనామికాభ్యాం నమః. ధియో యో నః కనిష్ఠికాభ్యాం నమః, ప్రచోదయాత్. కరతలకర పృష్ఠాభ్యాం నమః, ఏవం హృదయాదిన్యాసః, భూర్భువస్సువరోమితి దిగ్బన్ధః

సహస్రకృత్వస్సావిత్రీం జపేదవ్యగ్రమానసః
శతకృత్వోఽపి వా సమ్యక్ ప్రాణాయామపరో యది
సప్తవ్యాహృతి పూర్వాం చేదాద్యన్తప్రణవాన్వితామ్
మనసా వా జపైచ్చైవ దశకృత్వోఽవర స్మృతః
సహస్రపరమాం దేవీం శతమధ్యాం దశాఽవరామ్
సావిత్రీం వై జపేద్విద్వాన్నాసాగ్రన్యస్తలోచనః
పర్వభిస్తు జపేన్నిత్యం నాక్షమాలాదిభిస్తథా
గాయత్రీ వేదమాతృత్వాద్వేద (ః) పర్వసుగీయతే
మధ్యాంగు లేర్మధ్యరేఖాం సమారభ్య ప్రదక్షిణమ్
మధ్యమామూలపర్యన్తమంగుష్ఠేన యథాక్రమమ్
స్పృష్టిర్ద్వాదశ సంఖ్యా చేదేకవారేణ తం నవ
వామహస్తేన సంఖ్యాతం శతమష్టోత్తరం భవేత్.

పక్షాన్తరే : -

కనిష్ఠామూలమారభ్య ప్రాదక్షిణ్యక్రమేణ వై
అనామికాంతం గణయేజ్జప్యం కోటిసహస్రకమ్
గృహస్థో బ్రహ్మచారీ చ శతమష్టోత్తరం జపేత్

వానప్రస్థో యతిశ్చైవ సహస్రాదధికం జపేత్
(గాయత్ర్యా న పరం జప్యం గాయత్ర్యాన పరం తపః
గాయత్ర్యా న పరం దానం గాయత్ర్యాన పరం హుతమ్
అగ్ని కార్యపభ్రిష్టాస్సంధ్యోపాసనవర్జితాః
వేదాంశ్చ యేఽనధీయానాస్సర్వే తే వృషలాస్స్మృతాః
గాయత్ర్యష్టశతం చైవ ప్రాణాయామత్రయం చరేత్
ప్రాయశ్చిత్తమిదం ప్రోక్తం నియమాతిక్రమే సతి
వినా యజ్ఞోపవీ తేన దిన మేకమపి ద్విజః
స్థితశ్శూద్రత్వమాప్నోతి మృతశ్చైవోపజాయతే
సుసంస్కృతం ద్విజైర్ధార్యం సూత్రం సద్భిర్ద్విజోత్తమైః
అన్యైరసంస్కృతం ధార్యం జాతిహీనైస్తు కేవలం ఇతి కుహచిత్)
అంతే యః ప్రణవం కుర్యాదసౌ వృద్ధిమవాప్నుయాత్
ఉష్ణీషీ కంచుకీ నగ్నో ముక్తకేశో గలావృతః
అపవిత్రకరో విప్రః ప్రలపన్న జపేత్క్వచిత్
ఖండవస్త్రావృతస్యైవ వస్త్రార్ధాలంబినస్తథా
ఉత్తర్య? వ్యతిరిక్తస్య సమస్తా నిష్ఫలాః క్రియాః
కృత్వోత్తానౌ కరౌ ప్రాతస్సాయం చాఽధోముఖౌ కరౌ
మధ్యాహ్నే స్కంధయోః కృత్వాజపేదేకా గ్రమానసః
అధోహస్తంతు పైశాచ మూర్ధ్వహస్తం తు రాక్షసమ్
ప్రాతర్నాసాసమం కుర్యాన్మధ్యాహ్నే భుజయుగ్మయోః
సాయం నాభిసమం కుర్యాదిత్యేతజ్జపలక్షణమ్
ఏకవస్త్రేన భుంజీత న కుర్యాద్దేవతాఽర్చనమ్
న కుర్యాత్పిత్రు కార్యాణి దానహోమజపాంస్తథా
అర్ధవాసాస్తుయః కుర్యాజ్జపహోమ ప్రతిగ్రహాన్

సర్వం తద్రాక్షసం వింద్యాద్బహిర్జానుచ యత్కృతమ్
స్నానం కృత్వార్ద్రవాసాస్తు విణ్మూత్రం విసృజేద్యది
గాయత్ర్యష్టశతం జప్త్వా పునస్స్నానేన శుద్ధ్యతి
ఏవం జప్త్వా యథాశక్తి గాయత్రీం వై సమాహితః
ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా దేవీముద్వాసయేత్తతః
దేవార్చనే జపే హోమే స్వాధ్యాయే శ్రాద్ధకర్మణి
స్నానేదానే తథా ధ్యానే ప్రాణాయామాస్త్రయస్త్రయః
ఆదావంతే చ గాయత్ర్యాః ప్రాణాయామాస్త్రయస్త్రయః
సంధ్యాదావర్ఘ్యదానే చ ప్రాణాయామైక ఉచ్యతే ?
తర్జనీమధ్యమాయోగం ప్రాణాయామే చ వర్జయేత్
తర్జనీం మధ్యమాం స్పృష్ట్వా జపఞ్చాద్రసమో భవేత్
ఋషిఛందోऽధి దేవాంశ్చ జ్ఞాత్వా మంత్రార్థమేవ చ
అనుష్ఠానం తతః కుర్యాదితి వేదవిదాం మతమ్

గాయత్ర్యర్థ విచారః

అథాऽహమర్థం గాయత్ర్యాః ప్రవక్ష్యామి యథాతథమ్
ద్విజోత్తమానాం సద్భక్త్యాజపాదీని ప్రకుర్వతామ్
విశ్వాసభక్తిజననం మంత్రార్థజ్ఞానముత్తమమ్
తస్మాదర్థం విజానీయాదుక్తేన జపవద్ద్విజః
విశ్వాసభక్తిజనకం జపాదీనాం మహత్తరమ్
ఫలం భవేజ్జపం కృత్వా ఇతి వేదేషు భాషితమ్
పదాని దశ మంత్రస్య తదాదీని యథాక్రమమ్
పదం ప్రత్యయనిష్పత్తిస్సుస్పష్టం క్రియతేऽత్రతు

'తది'తి ద్వితీయైక వచనమ్. అనేనాఽఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయ కారణహేతు భూతముపనిషత్సు కథ్యమానం నిరుపమం తేజస్సూర్య మండలాన్తర్వర్తినస్తేజసోఽభిధేయం పరం బ్రహ్మ నారాయణోఽభిధీయతే. "నారాయణ పరం బ్రహ్మేతి శ్రుతిః," "ధ్యేయస్సదా సవితృమండల మధ్యవర్తీ నారాయణ స్సరసిజాసన సన్నివిష్ట" ఇతి చ. సవితురితి షష్ఠ్యే కవచనం. "షూఙ్" ప్రాణిప్రసవ ఇత్యస్యధాతో రేతద్రూపం. సతతం ధ్యేయం భర్గః ఇతి "భంజ భజనే, భంజూ ఆమర్దన" ఇత్యేతయోర్ధాత్వోర్భజతాం పాపభంజనహేతు భూతమిత్యర్థః "భ్రాజ్ఱ - దీప్తా" విత్యస్య ధాతోర్వా, భర్గస్తేజ ఇత్యర్థః దేవస్య సృష్టిదానాదిగుణయుక్తస్య నిరతిశయస్యేత్యర్థః, దీవ్యతేః ప్రకాశార్థత్వాత్, ధీమహి, "ధ్యై - చింతాయాం" నిగమనిరుక్త విద్యారూపేణ చక్షుషా "యోఽసావాదిత్యేహిరణ్మయః పురుషః" "సోఽహమితి చిన్తయామి, ధియ ఇతి ద్వితీయా బహువచనం, ధియ ఇతి ఛాందసత్వాల్లింగవ్యత్యయః, తత్సవితుర్దేవస్యవరేణీయం శ్రేష్ఠమస్మాభిరభిధ్యాతం భర్గః జాతం? పాపభంజనహేతు భూతం నః ? యో దేవో నః అస్మాకం, ధియః బుద్ధీః జ్ఞానమౌనాదీరిత్యర్థః, శ్రేయస్కరేషు కర్మసు ప్రచోదయాత్ ప్రేరయేదిత్యర్థః. వరేణీయం వరణీయం దేవస్య స్వయం ప్రకాశస్య సవితుస్సకలజగత్స్రష్టు స్సూర్య మండలాన్తర్వర్తినో భగవతో నారాయణస్య తద్భర్గస్తేజః భర్గ ఇతి సాన్తం, ధీమహి ధ్యానం కుర్మహే ఇతి.

ప్రతిగ్రహాదన్నదోషాత్పాతకాదుపపాతకాత్
గాయతస్త్రాయతే యస్మాద్గాయత్రీ ప్రోచ్యతే బుధైః

యో దేవస్సవితాऽస్మాకం ధియో ధర్మాదిగోచరాన్
ప్రేరయేత్తస్య యద్భర్గస్తద్వరేణ్యు ముపాస్మహే
తదిత్యేతత్పరం బ్రహ్మ ధ్యేయం తత్సూర్యమండలే
సవితుస్సకలోత్పత్తిస్థితి సంహారకారణమ్
వరేణ్యమాశ్రయణీయం యదాధారమిదం జగత్
భర్గస్స సాక్షాత్కారేణ విదధ్యాత్కార్య దాహకః
దివ్యస్య జ్ఞానరూపస్య సానందాత్క్రీడతోऽపి చ
ధీమహ్యహం న యో వేది? భేదానానైవ సిద్ధయే
ధియోऽన్తః కరణే వృత్తిః ప్రాప్తే ప్రవణవారిణా
య ఇత్యరూపమవ్యక్తం సత్యజ్ఞానాదిలక్షణమ్
నోऽస్మాకం బహుధా వ్యస్తం భేదేనాऽనేన కర్మణా
ప్రచోదయాత్ప్రేరయేత్తు సత్యజ్ఞానాదిలక్షణమ్

తర్పణాది

తలతీర్థక్రమేణైవ కూప్యాభ్యో భూపతిం తథా
దేవానృషీన్ పితౄంశ్చైవ తర్పయేన్ని త్యతర్పణమ్
దైవం కనిష్ఠికామూలమంగుల్యగ్రం తథార్షకమ్
బ్రాహ్మమంగుష్ఠమూలం స్యాత్పిత్ర్యమంగుష్ఠతర్జనీ
జపేద్ద్వాదశసూక్తాని చతుర్వేదాదికాని చ
ఇషేత్వాది త్రయాన్వాక్యై? స్స్వాధ్యాయో బ్రహ్మయజ్ఞకః

ఔపాసనవిహీనస్తు ద్విజశ్శూద్రసమో భవేత్
ఔపాసనవిహీనశ్చేద్విధురః పరికీర్తితః
(ఔపాసనవిహీనస్తు కురుతే యో ద్విజాధమః)

అస్నాతాశీ మలంభుంక్తే అజపీ పూయశోణితమ్
అహుతాశీ కృమిం భుంక్తే అదాతా విషమశ్నుతే *

* వేదేషు పౌరుషం సూక్తం పురాణేషు చ వైష్ణవమ్, భారతే భగవద్గీతా ధర్మశాస్త్రేషు మానవమ్, ముఖం దగ్ధం పరాన్నేన హస్తౌ దగ్ధౌ ప్రతిగ్రహాత్, మనోదగ్ధం పరస్త్రీభ్యో బ్రహ్మశాపః కుతః కలౌ, (ప్రదోషకాలవర్జ్యం) భోజనం మైథునం యానమభ్యంగం హరిదర్శనమ్, అన్యాని వేదవాక్యాని ప్రదోషేనైవ కారయేత్. గృహంశ్మశానం తవబింబవర్జితం - విష్ణోర్నివేదితాన్నేన యష్టవ్యం దేవతాన్తరమ్. పితృభ్యశ్చ ప్రదాతవ్యం సర్వేభ్యస్స్వర్గభోగినః? స్త్రీశూద్రైః పూజితం లింగం విష్ణుం వాపి న మేత్తు యః, త్రిసప్తకులసంయుక్తో నరకం ప్రతిగచ్ఛతి, యస్తు భోజనశాలాయాం భోక్తుకామ ఉపస్పృశేత్, ఆసనస్థోన చాన్యత్ర సవిప్రః పంక్తిదూషకః, ఉపలిప్య సమస్థానే శుచౌ శ్లక్ష్ణాసనాన్వితే, చతురశ్రం త్రికోణంచ వర్తులం చార్థచంద్రకమ్, కర్తవ్యమానుపూర్వ్యేణ బ్రాహ్మణాదిషు మండలమ్, కవలే కవలే కుర్వన్ గోవిందస్యానుకీర్తనమ్, జీవన్ముక్తోఽన్యథా కుర్వన్ కేవలోదరపూరకః, (భోజనముఖమ్) ఆయుష్యం ప్రాఙ్ముఖో భుంక్తే యశస్యం దక్షిణాముఖః శ్రియం ప్రత్యఙ్ముఖో భుంక్తేన కదా చిదుదఙ్ముఖః, యో వేష్టితశిరా భుంక్తే యో భుంక్తే దక్షిణా ముఖః, సోపానత్కశ్చ యో భుంక్తే తద్వై రక్షాంసి భుంజతే, సదాచారస్య విప్రస్య తథా వేదాన్త వేదినః, ప్రార్థయేద్వైష్ణవస్యాన్నం తదభావే జలంపి బేత్, బ్రహ్మపత్రే తుయో భుంక్తే చాన్ద్రాయణఫలం హితత్, పనసామ్రనాళికేర కదలీబిల్వపత్రకే, ఉహినా కాంస్యపాత్రే చ చాన్ద్రాయణఫలం లభేత్, కదలీగర్భపత్రే చ బ్రహ్మపత్రే జలస్పృశి, కరే ఖర్పటకే చైవ పాషాణే తామ్రభజనే, వటార్కాశ్వద్ధపాత్రేషు కుంభీతిన్దుక పర్ణయోః, కోవిదారకరంజేషు భుక్త్వాచాన్ద్రాయణం చరేత్, మృణ్మయే పర్ణపృష్ఠే వా కార్పాసే తాన్తవేఽశ్మని, నాశ్నీయాన్నపిబేచ్చైవన కరేణ త థాంజ లౌ, శాండిల్యః : - యాని దోషావహం కాంస్యం భోజనేఽశ్వద్ధమేవ చ, కుటుంబినామకామానాం పాలాశం పద్మపత్రకమ్, ఆపోఽశనం చాసనం చ

ఇత్యర్చనానవనీతే ప్రథమఖండవివరణే సదాచార విధిస్సమాప్తః

పద్మాక్షతులసీదామధారణమ్.

పద్మాక్షతులసీకాష్ఠ సంభూతాభిర్నిరన్తరమ్
మాలాభిర్భూషయేదంగం హరిభక్తిసమృద్ధయే
అశుచిశ్చాఽప్యనాచారో మనసా పాపమాచరన్
శుచిరేవ భ వేన్ని త్య మూర్ధ్వపుండ్రస్య ధారణాత్
యాగో దానం జపో హోమస్స్వాధ్యాయః పితృతర్పణమ్
భస్మీభవతి తత్సర్వమూర్ధ్వ పుండ్రం వినా కృతమ్
ఊర్ధ్వపుండ్రవిహీనస్య శ్మశానసదృశం ముఖమ్
అవలోక్య ముఖం తేషామాదిత్యమవలోకయేత్

తైలాభ్యంగం తథైవ చ. స్వయం కరకృతం ప్రోక్తమాయుశ్శ్రీపుత్రహానిదమ్, వ్యాసః :- పాత్రే శిష్టం తు యత్తోయం పానపాదవసేచనే, భూమౌ తదంబు నిస్స్రావ్య శిష్టం తత్పానమర్హతి, తోయం పాణినఖస్పృష్టం బ్రాహ్మణో న పిబేత్క్వచిత్, ఉద్ధాయ చ పునస్స్పృష్టం పాదస్పృష్టం చ లంఘితమ్, కేశకీటాపవిద్ధం చ ముఖ్యమాజ్యవివర్జితమ్, అన్నం తద్రాక్షసం విద్యాత్తస్మాద్యత్నేన వర్జయేత్, ఏకః పంక్తిషు భుంజాన ఉచ్ఛిష్టంస్పృశతే యది, ద్వావిప్రౌవిసృజేదన్నం విప్రాణాం సహభోజనే, యద్యేకోపి త్యజేత్పాత్రం శేషమన్నంన భోజయేత్, (యజ్ఞోపవీతమ్) క్రోధాన్మోహాదథా జ్ఞానాద్బ్రహ్మసూత్రం ఛినత్తి యః, నద్యాం స్నాత్వాతు గాయత్రీం జపేదష్టసహస్రకమ్ (మనుః) జలమలవిసర్జన కాలః, ఘ్రాణాస్యం వాససా వేష్ట్య మలమూత్రం జపేద్బుధః, మలమూత్రం త్యజేద్యస్తు విస్మృత్యై వోపనీత ధృత్, తత్సూత్రం తు పరిత్యజ్య దధ్యాదన్యత్పునర్నవమ్, ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా పునస్స్నానేన శుద్ధ్యతి. ఇత్యధికః పాఠః.

ఊర్ధ్వపుండ్రం వరం సౌమ్యం లలాటే యస్య దృశ్యతే
చండాలోఽపి విశుద్ధాత్మా పూజ్య ఏవ న సంశయః

శ్వేతా ప్రధా * నతో గ్రాహ్యా హ్యూర్ధ్వపుండ్రస్య ధారణే
సా చ స్థానవిశేషేణ విశేషఫలదా భవేత్

†ఊర్ధ్వపుండ్ర విధిర్మోక్షం కనిష్ఠా తర్జనీ శ్రియమ్
అనామికా చ పుత్రాదిం న చాన్యాభ్యాం విధీయతే

యథాశో ‡ భం తథా కుర్యాన్న నఖైర్న పరిచ్ఛదైః
ఊర్ధ్వగత్యాం తు యస్యేచ్ఛా తస్యోర్ధ్వం పుండ్రముచ్యతే
ఊర్ధ్వం గత్వాతు దేవత్వం ప్రాప్నువన్తి న సంశయమ్
హరిపాదాకృతిం కుర్యాత్సుపార్శ్వం సుమనోహరమ్
నాసికామూలమారభ్య లలాటాన్తం తు విన్యసేత్
చతురంగులమూర్ధ్వాగ్రం ద్వ్యంగులం విస్తృతం మృదా
⇑ పార్శ్వమంగులిమాత్రన్తు ఊర్ధ్వపుండ్రస్య లక్షణమ్
(కాకోదరఫణాయాన్తు యద్వద్రేఖా ప్రతిష్ఠితా
తద్వల్లలాటాద్యంగేషు ధార్యం పుండ్రం ముముక్షుభిః)
ఊర్ధ్వపుండ్రం లలాటే తు కుర్వీత చతురంగులమ్
ఉదరే హృది కంఠే చ దశాఽష్ట చతురంగులమ్
దక్షిణోత్తరయో ◆ ర్బాహ్వోరేవం త్రీణి పరత్ర చ
ఆద్యవత్పృష్ఠతో ద్వే చ? మూర్ధ్ని చైవం త్రయోదశ
తత్ర తత్ర స్మరన్ మంత్రైః కేశవాదీన్ యథాక్రమమ్

---

* నా మృత్ † ఊర్ధ్వపుండ్రవిధౌ మోక్షమంగుష్ఠస్తర్జనీశ్రియమ్, మధ్యమానామికా చైవ కనిష్ఠా చ క్రమేణ వై, పశుత్రాదివృద్ధిం స్యాదేతత్సర్వర్షిసమతమ్, ‡ భి ⇑ర్శ్వావంగులిమాత్రౌతు ◆ దక్షిణోదరబాహ్వంసేష్వేవం త్రీణీతరత్ర చ.

శ్రీచూర్ణమ్

సాంతరాలోర్ధ్వపుండ్రస్య మధ్యే శ్రీశ్రేష్ఠధామని
హరిద్రాసారసంభూతరజసా ధారయేచ్ఛ్రియమ్

ఆదాయ వైష్ణవక్షేత్రాత్ మృత్తికాం విమలాం సితామ్
మూలమంత్రేణాభిమంత్ర్య చోర్ధ్వపుండ్రాణి ధారయేత్
ప్రమాణహీనం బద్ధాగ్రమచ్ఛిద్రం చ వివర్జయేత్
త్రిపుండ్రం బ్రాహ్మణో విద్వాన్ లీలయాపి న ధారయేత్

మృదువస్త్రం సమాచ్ఛాద్య చోష్ణీషం చోత్తరీయకమ్
ధారయేత్తు పవిత్రం చ హస్తాభ్యామంగులీయకమ్

పంచాంగభూషణమ్

కటకం చోపవీతం చ కుండలం చాఽంగులీయకమ్
గ్రైవాలంకరణం హైమం ధృత్వా పంచాంగభూషణమ్

స్నానే దానే జపే హోమే త్వర్చాయాం పితృతర్పణే
అశూన్యం తు కరం కుర్యాత్సువర్ణరజతైః కుశైః
దేవకార్యం చతుర్దర్భైః పితృకార్యం త్రిదర్భకైః
ద్విదర్భో మానుషే ప్రోక్తావే కేన ప్రేతకర్మణి
(దేవకార్యం త్రిభిర్దర్భైః పితృకార్యం ద్విదర్భకైః
ఏకేన ప్రేతకార్యం తు దర్భసంఖ్యా విధీయతే)

దర్భలక్షణమ్

అగ్రస్థూలాస్త్రియోదర్భా మూలస్థూలం నపుంసకమ్

అగ్రమూలసమం వాపి పుందర్భస్య చ లక్షణమ్
వివాహేపుంసి సీమన్తే స్త్రీదర్భైస్తు విశేషతః
చౌళోపనయనం వృత్యం పుందర్భైర్దైవికం తథా
యాగాది సర్వకార్యన్తు నపుంసక విశేషతః

పవిత్రలక్షణమ్

చతురంగులమగ్రం తు గ్రంథిరేకాంగులా భవేత్
వలయం ద్వ్యంగులం ప్రోక్తం పవిత్రస్య తు లక్షణమ్

పవిత్రాధిదేవతాః

అగ్రం బ్రహ్మాఽధిదైవత్యం గ్రథిర్విష్ణ్వధిదైవతమ్
వలయం రుద్రదైవత్యం పవిత్రస్యాఽధిదేవతాః
పకారః పాపనాశాయ వికారో విఘ్నశాన్తయే
త్రకారస్త్రాణనే ప్రోక్తః పవిత్రం తత్ప్రకీర్తితమ్
సపవిత్రేణ హస్తేన కర్మాంగాచమనం చరేత్
గ్రంథియుక్త పవిత్రేణ కుర్యాదాచమనం యది
తత్పవిత్రం పరిత్యజ్య పునరాచమ్య శుధ్యతి

ప్రదక్షిణమ్ : -

ప్రదక్షిణసమో నాస్తి ప్రత్యక్షఫలదో * విధిః
యాని కానిచ పాపాని జన్మాన్తరకృతాని చ
తాని తాని ప్రణశ్యన్తి ప్రదక్షిణపదే పదే
యుగ్మప్రదక్షిణం కుర్యాదయుగ్మం త్వాభిచారికమ్

* భువి

నైవప్రదక్షిణం కుర్యాదన్తరే దేవశాన్త్రయోః
దేవపీఠాన్తరే చైవ న కుర్యాదితి శాసనమ్

ఛాయాలంఘనవిషయః :-

సదా సన్నిహితో విష్ణుశ్ఛాయయో ర్ధామబేరయోః
ఛాయాతిలంఘనం నైవ కుర్యాదాలయ బేరయోః
ప్రదక్షిణవిధా * వేతల్లంఘనంతు న దోషకృత్

విమానవన్దనమ్

విమానం విష్ణురూపం చ దేవావాసం తథైవ చ
వైకుంఠోద్భవమిత్యేతైశ్చతుర్భిర్ధామవన్దనమ్
దౌవారిక ప్రధానత్వాద్యంత్రి కాధారణాదపి
తాపసాదీనతిక్రమ్య మణికస్యాఽభివాదనమ్

భువంగోల్లంఘనవిషయః :-

ద్వారస్య దక్షిణే స్థిత్వా భువంగ బోధయే † ద్విజః
భువంగశ్చాప్యకాలేతు పాదాభ్యాం సుప్రసారితః
కుంచిత స్త్వర్చనాకాలే దేవేశస్య విశేషతః
అర్చాకాలావసానేతు ఆసీనస్స్యాపితిప్రభోః?

నిత్యదీపః :-

దీపార్థం గోఘృతంశ్రేష్ఠం మధ్యమం తిలతైలకమ్
అధమం వృక్షతైలం స్యాదేరండాదీని వర్జయేత్
ఉత్తమాజస్రదీపస్య మానం సప్తాఽంగులోచ్ఛ్రయమ్
మధ్యమే త్ర్యంగులం ప్రోక్తమధమైకాంగులం భవేత్

---

* నేన లం. † ద్బుధః

స్నానతీర్థమ్

నదీతటాకకూపానాం పూర్వాలాభేతదుత్త * రమ్
ఉత్పూ † య వస్త్రఖండేన ఘటచ్ఛిద్రం సువేష్ట్య చ
సర్వవాద్య సమాయుక్తం కృత్వా ధామప్రదక్షిణమ్
అర్చాస్థానే న్యసేత్కుంభం "సోమం రాజాన" ముచ్చరన్

ఆధావశబ్దార్థః :-

"ఏతద్వా అపాం నామధేయం గుహ్యం యదాధావ" ఇతి
"అర్వాంచమింద్ర" మిత్యుక్త్వా బాహ్వోశ్శిరసి వా న్యసేత్
ఉక్తద్రవ్యస్య చాలా భే పుష్పం ప్రతినిధి ‡ ర్భవేత్
పుష్పానామప్యలాభే ⇑ తత్సర్వంతో యేన కల్పయేత్

సమ్మార్జనీ :-

నారికేళర ? కోపానాం తాలానాం వా శతాష్టకమ్
సమ్మార్జనమితి ప్రోక్తమగ్రం జ్యేష్ఠాధిదైవతమ్

పర్యుషితపుష్పవినియోగః :-

తథోపయుక్త మాల్యాదీన్యాదాయాऽమితమర్చయేత్
పుష్పన్యాసా ◆ ర్పితం పుష్పం వ్యపోహ్యైవ విచక్షణః
యథా దేవస్య నిర్మాల్యం విష్వక్సేనస్య దావ్యతే
తథా పవిత్రీప్రక్షేపం సూత్రవత్యాశ్చ దాపయేత్

తిరస్కరిణీ వచనమ్

ప్రతిలోమాదిజాతాశ్చ పాషండాః పాపరోగిణః
దీక్షితాశ్చ దురాచారాః చండాలా గురునిందకా

---

* రే † తం ‡ ధింహరేత్ ⇑ తు స. ◆ ర్పి

అంగహీనాధికాంగాంశ్చ కేశహీనాస్తథైవ చ
వీక్షితుం నైవ చార్హన్తి పూజాకాలే జగద్గురుమ్
తస్మాద్యవని కామగ్రే కృత్వాతాన్ దూరతస్త్యజేత్

తిరస్కరిణీరహిత వచనమ్ :-

అపనీతే యవనికాపటే భక్తానుకంపయా
రాజోపచారాన్ వివిధాన్ కారయేదితి వై భృగుః

క్రియాధికారే :-

* నీత్వా యవనికాం ద్వారే కారయేద్రాజవిగ్రహాన్
దర్పణం చామరం ఛత్రం వ్యజనం చతురంగకమ్
నృత్తం గీతం చ వాద్యంచ వైష్ణవం మంత్రముచ్చరన్
దేవస్య దర్శయిత్వా తు స్తోత్రం వేదాన్త్సముచ్చరేత్

అత్రిః :-

ని † త్యార్చనాదికాయాం తు తథా నైమిత్తికార్చనే
ఆస్థానమంటపార్చాయాం న ప్రచ్ఛన్నపటో భవేత్

షట్కాలపూజా :-

ప్రత్యూషః ప్రాతః కాలశ్చ మధ్యాహ్న శ్చాపరాహ్ణకః
సాయం కాలోఽర్ధరాత్రశ్చ పూజాకాలస్తు షడ్విధః
(ప్రాతః కాలార్చనం చైవ జపహోమాదివృద్ధయే
మధ్యాహ్నే చార్చనం చైవ రాజరాష్ట్రాభివృద్ధయే
సాయం కాలార్చనం చైవ సర్వసస్యాఽభివృద్ధయే
ఉషః కాలార్చనం చైవ నర స్త్రీ శిశువృద్ధయే

---

* కృత్వాయవనికోద్ధారం †త్యే వాప్యధికార్చాయాం

అపరాహ్ణార్చనం చైవాऽసురాణాం నాశహేతవే
అర్ధరాత్రార్చనం చైవ చతుష్పాదభివృద్ధయే
ఏవం షట్కాలపూజయామైహికాముష్మికం ఫలమ్)
షట్కాలం వా త్రికాలం వా ద్వికాలం కాలమేవ వా
త్రికాలమర్చనాయుక్తే త్వేకదాऽవాహనం చరేత్
అంత్య వేలార్చనాయాం వై ఉద్వాసనమథాऽచరేత్

ఉపసంధ్యాసు * సర్వాసు కేవలం త్వష్టవిగ్రహైః
సమభ్యర్చ్యహవిర్దద్యాద్వినా హోమం బలిం తథా
పుష్పన్యాసం చ హోమం చ పరివారార్చనం బలిమ్
నిత్యయాత్రోత్సవం చైవ ఉపసన్ధ్యాసు వర్జయేత్
త్రి కాలమర్చనాయుక్తే స్నపనం ప్రాతరేవ హి
ప్రోక్షయేదన్య కాలేషు మంత్రేణేత్యాహ పూర్వజః (జనమ్)
ధ్రువబేరం తు యద్బింబం చరబేరం తథైవ చ
అన్యథా కర్తృనాశాయ రాజా రాష్ట్రం వినశ్యతి?

ఘటికాదిమానమ్ :-

ఏకాస్యాద్ద్రవ్యసంభారే సార్ధైకా స్నానకర్మణి
ఘటికేద్వేऽర్చనే స్యాతాం ఏకా స్యాద్రాజవిగ్రహే
ఘటికార్ధే హవిర్దానం ఘటికైకా తథా బలిః
శేషం శేషోపచారాణా మితి యామే ప్రకీర్తితాః

ప్రాతః కాలే తు బాల్యం స్యాన్మాధ్యాహ్నే యౌవనం తథా

---

* దేవేశమాసనాద్య

సాయాహ్నే వార్ధకం బింబమితి మూర్తిస్త్రిధా భవేత్
బాల్యే పుష్టికరం ప్రోక్తం యౌవనే శ్రీకరం తథా,
వార్ధకే మోక్షదం చైవ త్రివిధాత్వర్చనం భవేత్
యథా కర్మణ ఏకస్య కల్పితాః పంచ వహ్నయః
తథా చైకశరీరస్య వాయుపంచకకల్పనమ్
తథైవైక విమానస్య పంచ బేరాణి కల్పయేత్
జలం కందం(పంకం)చ నాళం చ పుష్పం చేతిచతుష్టయమ్
మూలబేరం తు కందం (పంకం)స్యాత్పుష్పం కౌతుకమేవ చ
జలం విమానం కూర్చన్తు నాళమిత్యేవ భావయేత్

ఇత్యర్చనానవనీతే (కేశవసంగృహీతే అర్చనా
సప్తాధ్యాయీవ్యాఖ్యాయాం)
ప్రథమఖండవివరణమ్
సమాప్తమ్

శ్రియైనమః
శ్రీ వేంకటేశాయ నమః
శ్రీమద్విఖనసమహాగురవే నమః

అర్చనానవనీతమ్

ద్వితీయఖండవివరణమ్

ధ్రువార్చనమ్

మూలమ్ :-

అతః పరం ధ్రువార్చనవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామః :-
త్రిస్సంప్రహార్య పాణిభ్యాం "శామ్య" న్త్వితి సముచ్చరన్

ఘంటా, తదధిదేవాః

శబ్దబ్రహ్మమయీ ఘంటా సర్వరక్షోవినాశినీ
బ్రహ్మాండగోలకాకారా శుద్ధకాంస్య వినిర్మితా
ఘంటాయాం బ్రహ్మదైవత్యం ముకులం శక్రదైవతమ్
సూత్రాణాం తు మహానాగస్త జ్జిహ్వాయాం షడాననః
ఘంటానాలే మహా దేవ ఇతి ధ్యాత్వా సమర్చయేత్

ఏతత్ఫలమ్

భూతప్రేతపిశాచాశ్చ భేతాళ బ్రహ్మరాక్షసాః
ఘంటాధ్వనితభీతాశ్చ ప్రద్రవన్తి దిశో దశ
ఘంటాం న్యాసార్ఘ్యపాద్యేషు త్వేకపార్శ్వేనతాడయేత్
పార్శ్వాభ్యాం తాడనం స్యాచ్చేచ్ఛాగస్య గలఘంటికా

ఆగమార్థంతు దేవానాం గమనార్థం తు రక్షసామ్
తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ఘంటాం సమ్యఙ్ని నాదయేత్
స్నానే ధూపే తథా దీపే నైవేద్యే శయనే హరేః
బోధనే భూషణే చైవ తూర్యఘోషం సమాచరేత్
తూర్యఘోషాదికం నో చేద్ఘంటానాదం సమాచరేత్
ఘంటానాదవిహీనా తు తత్క్రియా నిష్ఫలా భవేత్
ఢాకిన్యశ్చ పిశాచాశ్చ అసురా బ్రహ్మరాక్షసాః
గచ్ఛన్తి ఘంటాఘోషేణ పలాయనపరా భువి

పూజోపకరణస్థానమ్

కుంభం తు వామతస్సవ్యచోప్పూతాధావపూరితమ్
నిధాయ పూజాద్రవ్యాణి దక్షిణేऽన్యాని దేశికః
పంచపాత్రాణి చాऽగ్రే తు త్రిపాదోపరి విన్యసేత్
తస్యోత్తరే పతద్గ్రాహం ధూపదీపాదికాంస్తథా

అర్చకాభిముఖే చైవ పరిచారకసంస్థితిః

పతద్గ్రాహః (స్ఫటికమ్)

బింబా * ర్ధా?ర్ధాయతం వాऽపి సువర్ణరజతాదిభిః
దుత్తూరకుసుమాకారం కారయేత్తు పతద్గ్రహమ్
త్రిపాదే వైకపాదేవా చతుష్పాదయుతేऽపి వా
స్థాపయేదర్చనాపాత్రం పంచపాత్రం తతోపరి?
పంచపాత్రాణి సంగృహ్య దేవస్యాऽగ్రే నిధాయ చ
చత్వార్యగ్న్యాదికోణేషు ప్రాదక్షిణ్యక్రమేణ వై

---

* ధ్య

స్నానార్థమగ్నికోణే చ అర్ఘ్యార్థం నైర్ఋతే తథా
పాద్యార్థం వాయుకోణే చ ఆచామార్థమథేశకే
మధ్యేశుద్ధజలం తత్తత్పాత్ర ప్రక్షాలనార్థకమ్
వసిష్ఠసోమయజ్ఞాంగానిందుం చంద్రం చ దైవతమ్
పంచపాత్రే సమావాహ్య త్వర్చయేదష్టవిగ్రహైః

ఉద్ధరిణీ :

ఉద్ధరిణ్యాధిపం సోమం సమభ్యర్చ్యాఽమృతాఽధిపమ్
ఉద్ధరిణ్యార్ఘ్యపాత్రాదిజలపాత్రేషు తజ్జలమ్
యథార్హం కించిదుద్ధృత్య దత్వా దద్యాత్పృత ద్గ్రహే
తత్తద్ద్రవ్యాఽధిపాంత్స్మృత్వా తత్తద్ద్రవ్య సమీపతః
తత్తద్ద్రవ్యధరానేవం పూర్వమేవ సమర్చయేత్

అధిదేవాః

ఆసనస్య భవేద్ధర్మో జలస్య వరుణస్స్మృతః
పుష్పాధిపస్తు హరితో గంధేతు పృథివీ మతా
ధూపే బృహస్పతిః ప్రోక్తో దీపే తు శ్రీరుదాహృతా
అర్ఘ్యపాత్రే స్మృతస్సోమః అర్కోఽర్ఘ్యస్యాధిఽపస్మృతః
ప్లోతే త్వష్టాఽంబరే సూర్య ఉత్తరీయే నిశాకరః
భూషణే షణ్ముఖః ప్రోక్తో వహ్నిర్యజ్ఞోపవీతకే
ఛత్రే శేషస్తథా వాయుశ్చామరవ్యజనాదిషు
దర్పణే చంద్రమాః ప్రోక్తశ్చతుర న్తే చ పక్షిరాట్
నృత్తే శర్వస్తథా గానే సామవేదోఽధిదైవతమ్
వాద్యే నందీశ్వరః ప్రోక్తస్స్మృత్వైతాన్మనసాఽర్చయేత్

గణికా దేవదాసీషు జయాద్యప్సరసస్స్మరేత్
ఋగ్వేదో మధుపర్కస్య రుద్రో మాత్రాధిదైవతమ్
హవిః పాత్రాధిపస్సూర్యో హవిషాం కమలాసనః
పానపాత్రేషు సర్వేషు సోమ ఏవాధిదైవతమ్
ముఖవాసాధిపా భూమిః పాదుకే శేషమర్చయేత్
అథ వా కారయేచ్ఛిష్యైర్ద్విర్వ్యాధిపసమర్చనమ్

పూర్ణకుంభః :-

ప్రధానకుంభస్యాకారం సువర్ణరజతాదిభిః
అథావా * హరణార్థం చ కారయేల్లక్షణాన్వితమ్?
వారికుంభముఖే బ్రహ్మా అధో రుద్రోऽధిదైవతమ్
మధ్యే జలే మహావిష్ణుస్సర్వతీర్థాని వాऽర్చయేత్
వరుణశ్శంఖకుక్షౌ చ తన్మూలే పృథివీ మతా
సర్వతీర్థాని ధారాయాం శంఖే చన్ద్రోऽధిదైవతమ్

పదార్థినః

వైఖానసానేవ వృణేత్పాచకాన్ పరిచారకాన్
అలాభే శంఖ చక్రాంకాన్వరయేదన్యసూత్రిణః
పాచకాః పరిచారాశ్చ పానీయఘటధారిణః
తాంబూల † భర్తృకా విష్ణోర్గంధాలేపనకారిణః
పుష్పాపచయకర్తారశ్చక్రముద్రాऽంకితా హరేః
ఏకాన్తినస్త్రిదండాంకాః పరమైకాన్తిన స్తథా
సర్వే వైఖానసా ‡ లాభే శస్త్రాస్స్యుర్వైష్ణవాऽంకితాః

---

* నయనా † భృత ‡ భావే గృహ్ణీయాదన్యసూత్రిణః

అర్చకలక్షణమ్

శ్రీ వైఖానససూత్రేణ నిషేకాది క్రియాన్వితః
అధ్యాత్మగుణసంయుక్తో నిత్యస్వాధ్యాయతత్పరః
వృత్తవాన్ సత్యవాదీ చ పా*ధ్యాన యోగవిత్
గృహస్థో బ్రహ్మచారీ వా భక్త్యైవార్చనమారభేత్
యథోపనయ నాదగ్నౌ సమిదాధానమర్హతి
తథోపనయనాదూర్ధ్వం విధినాఽర్చనమర్హతి
ప్రతిష్ఠాముత్సవం కర్తుం బ్రహ్మచారీ సమర్హతి
* ఋత్విగుక్త గుణైర్యుక్తో యోగజ్ఞోభక్తిమానపి
అర్చకస్సుప్రసన్నాత్మా హరిరేవ న సంశయః
యేఽర్చయన్తి సదా విష్ణుం న తేప్రాకృతమానుషాః
విష్ణులోకా † దిహోత్పన్నాః తే దేవా నాఽత్ర సంశయః
అర్చకస్య తు యద్రూపం తద్వి ‡ ష్ణ్వంశం చరాత్మకమ్
అర్చకస్య తు యద్వాక్యం తద్విష్ణోర్వాక్యముచ్యతే
రూపద్వయం హరేః ప్రోక్తం బింబమర్చక ఏవ చ
బింబే త్వావాహనాదూర్ధ్వం సదా సన్నిహితోఽర్చకే
అత్ర వైఖానసం విప్రం తత్త్వార్థవిదుషాం వరమ్
పరిచర్యాపరం విష్ణోర్యాజకం ధ్యాననిష్ఠితమ్?

✷ ✷ ✷ ✷ ✷

మరీచిః :– దేవస్య దక్షిణే భాగే కూర్మపీఠే సమాశ్రితమ్
వైఖానసం ప్రతిష్ఠాప్య పూజయేద్విష్ణుమన్దిరే, ఇతి
కూర్మాసనే సమాసీనం కుండలాద్యైర్విభూషితమ్
శ్రావణే శ్రవణర్క్షేయం విష్ణుపూజాపరాయణమ్

---

* మద్భక్తిగుణసంయుక్తో † త్ పరోత్కృష్టాః ‡ ష్ణోస్సచరాంశ

కమండల్వక్షమాలాభిర్దండేన సువిరాజితమ్
ధ్రువస్య దక్షిణే భాగే విఖనోమునిమాశ్రయే

అష్టవిధభక్తిః

భక్తిమష్టవిధాం వక్ష్యే దేవదేవే * తు శార్ఙ్గి † ణి
తద్భక్తజనవాత్సల్యం తత్పూజాస్యనుమోదనమ్
తత్కథాశ్రవణే సక్తిస్స్వర నేత్రాంగవిక్రియా
తదనుస్మరణం నిత్యం తదర్థే దంభవర్జనమ్
నిత్యం తదేక శేషత్వం యచ్చ యన్నోపజీవతి
భక్తిరష్టవిధా హ్యేషా యత్ర సాధారణేనవై
తమేవ పూజకశ్రేష్ఠం వరయేన్నాన్యమర్చకమ్
సర్పం దృష్ట్వా నరో యావత్కంపతే చ ముహుర్ముహుః
అమంత్రమర్చకం దృష్ట్వా తథా భీతో జనార్దనః
అమంత్రేణ కృతామర్చాం గృహ్ణీయురసురా భృశమ్
అమంత్రేణార్చనం కుర్యాదకాలేషు తథైవ చ
గ్రామశ్చ యజమానశ్చ రాజా రాష్ట్రం చ నశ్యతి
అమంత్రేణ కృతా పూజా పైశాచాऽసురవర్ధనీ
నిత్య రాష్ట్రభయం కుర్యాత్తద్గ్రామం చ వినశ్యతి
తమర్చకం హరిర్దృష్ట్వా గజవద్బిభ్యతే హరిమ్
అధునా పరిహారార్థం భక్త్యా చాష్టాక్షరం జపేత్
అష్టాక్షరవిధానేన ప్రీతోభవతిచావ్యయః

పంచ పాత్రేషు ప్రక్షేపణీయద్రవ్యమ్

కర్పూరోశీరకం ‡ చైవ నల దైలాలవంగకమ్

* వస్య † ణః ‡ తక్కొలై

స్నానద్రవ్యమిదం ప్రోక్తం యథా * లబ్ధమథాపి వా
పద్మం చ విష్ణుపర్ణీ చ దూర్వా శ్యామాకమేవచ
చత్వారి పాద్యద్రవ్యాణి లబ్ధం వాఽపి సమాహరేత్
ఏలాలవంగోశీరాదిం తక్కోలం చ చతు † ర్థకమ్
ఆచామద్రవ్యమిత్యుక్తం యథాలాభమథాపి వా
కుశాక్షతతిలవ్రీహియవమాష ప్రియంగవః
సిద్ధార్థకసమాయుక్తా అర్ఘ్యేఽష్టద్రవ్యముచ్యతే
పుష్పగంధే తు విన్యస్యేత్ శుద్ధపాత్రే చ మధ్యమే
శోషణం ‡ దహనం చైవ ప్లావనం సురభిం తథా
వామేతరకరాభ్యాం చ ⇑ భావ్యా సా సురభిర్భవేత్

వాద్యఘోషణ లక్షణమ్

ఆగమార్థం తు దేవానాం గమనార్థం తు రక్షసామ్
కుర్యాత్పంచమహావాద్యం తథాఽశుభనివృత్తయే
పంచభూతాత్మికాయాం తు ◆ పంచభూతాత్మకో భవేత్
దారుజః పృథివీజ్ఞేయశ్శంఖజస్త్వాప ఉచ్యతే
ఆగ్నేయం లోహ ✤ జం జాతం వాయవ్యం వంశజం భవేత్
గేయం గగనసంజాతం తస్మాద్భూతవికారకమ్
స్నానకాలే హవిర్దానే తథా బల్యుత్స వేషు చ
సంధ్యయోశ్చ ప్రబోధే చ పంచవాద్యాన్ ప్రఘోషయేత్

మృదువాద్యసమయః

అర్చాకాలే మృదంగాద్యైశ్శంఖకాంస్యాదిభిర్యుతమ్

---

* లాభ † ష్టయమ్ ‡ దా ⇑ ఉభాభ్యామ్. ◆ శబ్దబ్రహ్మ ✤సం

మృదువాద్యం ప్రకుర్వీత మృదువాద్యప్రియో హరిః
తీర్థార్థం వాऽపి సేవార్థం దర్శనార్థం విభోస్తథా
విచార్యావసరం యాయాదన్యథా దేవకోపకృత్
ఏకహస్తప్రణామశ్చ ఏకం చాపి ప్రదక్షిణమ్
అకాలే దర్శనం చైవ అబ్దపుణ్యం వినాశయేత్

ఇత్యర్చనానవనీతే (కేశవసంగృహీతే
అర్చనా సప్తాధ్యాయీవ్యాఖ్యాయాం)
ద్వితీయఖండవివరణమ్
సమాప్తమ్.

శ్రియైనమః

శ్రీ వేంకటేశాయ నమః

శ్రీమద్విఖనసమహాగురవే నమః

అర్చనానవనీతమ్

తృతీయఖండవివరణమ్

పీఠార్చనమ్

మూలమ్ :- అథ పీఠార్చనం వక్ష్యామః :-

*పీఠమస్యాష్టధా భజ్య ఉపర్యుపరి చాఽర్చయేత్
కూర్మశేషగజాఽధారశక్తి సప్తార్ణవాంస్తథా
సహస్రపత్రం కమలం రక్తాబ్జం కర్ణికాం యజేత్
కర్ణికామధ్య ఆసీనమర్చ యేత్పురుషోత్తమమ్

పశ్చిమాదివిమానేష్వర్చకముఖనియమః

పూర్వాశాఽభిముఖం దేవముత్తరాఽభిముఖోఽర్చయేత్
దక్షిణాఽభిముఖం దేవం పూర్వాశాఽభిముఖోఽర్చయేత్
పశ్చిమాఽభిముఖం దేవం దక్షిణాఽభిముఖోఽర్చయేత్
ఉత్తరాఽభిముఖం దేవం పశ్చిమాఽభిముఖోఽర్చయేత్

ఏతదర్థే విజ్ఞానేశ్వరవచనమ్

ప్రత్యఙ్ముఖే చోత్తరదిఙ్ముఖే వా
వామేస్థితోఽన్యత్ర తదన్యపార్శ్వే
ఆరాధనం చ ప్రణతిం చకుర్యా
త్తోషాయ నో చేద్విఫలాయ చ స్యాత్

---

* సంవిభజ్యా

ఏకజానుక్రమేణైవ సమాసీనస్సమర్చయేత్
తిష్ఠన్న పూజయేద్దేవం యథార్థం బింబగౌరవే

పంచశుద్ధిః

ప్రథమం దేహశుద్ధిస్స్యాత్స్నానశుద్ధిర్ద్వితీయకమ్
తృతీయం పాత్రశుద్ధిస్స్యాచ్చతుర్థం త్వాత్మశుద్ధికమ్
పంచమం బేరశుద్ధిస్స్యాత్పంచశుద్ధిః ప్రకీర్తితా

కూర్మాసనలక్షణమ్

ద్వితాలవిస్తృతం వృత్తం చతురంగులమున్నతమ్
కూర్మాకృతివదాకారం బిల్వాద్యైః పరికల్పయేత్
దేవస్య దక్షిణే భాగే కూర్మపీఠే సమాశ్రితః
ఉదఙ్ముఖః ప్రాఙ్ముఖో వా దేవతార్చనమారభేత్

అత్రభృగుః

ద్విహస్తాయతవిస్తారేషడంగుల సముచ్ఛ్రితే
బిల్వాశ్వత్థపలాశాద్యైః కల్పితే విష్టరే తథా
స్వస్తికాసనమాసీన ఏకజానుక్రమేణ వై
అర్చయేద్ధరిమవ్యగ్ర మనన్యగతమానసః

స్వస్తికాసనలక్షణమ్.

జానూర్వోరన్తరే సమ్యక్కృత్వా పాదతలే ఉభే
ఋజుకాయస్సమాసీన స్స్వస్తికాసనముచ్యతే

ఏకజానుస్థితిలక్షణమ్

ఆసీనే నిహతస్సవ్యే వామపాదే సముద్ధృతే
దేవస్య దక్షిణే భాగే ఏకజానుక్రమో భవేత్

ఆసనమంత్రః

పృథివ్యాః మేరుపృష్ఠఋషిః, సుతలం ఛన్దః, శ్రీకూర్మో దేవతా, ఆసనే వినియోగః, పృథ్వి త్వయా ధృతా లోకా దేవి త్వం విష్ణునా ధృతా, త్వం చ ధారయ మాం దేవి పవిత్రం కురు చాసనమ్, అపసర్పం తుతే భూతా యే భూతా దివి సంస్థితాః, యే భూతా విఘ్నకర్తారస్తే గచ్ఛన్త్వాజ్ఞయా హరేః, ఆధారశక్త్యై నమః, అనంతాసనాయ నమః, కూర్మాసనాయ నమః, (యోగాసనాయ నమః) విమలాసనాయ నమః, పద్మాసనాయ నమః, హుం ఫట్, ఇత్యాసనం పరికల్ప్య, ప్రాణాయామం కుర్యాత్

ప్రాణాయామహస్త లక్షణమ్

అనామికాకనిష్ఠే ద్వే అంగుష్ఠం చ తృతీయకమ్
త్రిభిర్నాసాపుటే బద్ధ్వా ప్రాణాయామస్య లక్షణమ్
కనిష్ఠానామి కాంగు ష్ఠైరీషత్స్పృష్టే తు మధ్యమే
తర్జనీం తు సకృత్స్పృష్ట్వా ప్రాణాయామస్తు నిష్ఫలః
అగ్నిరాపశ్చ వేదాశ్చ చంద్రాదిత్యానలాస్తథా
షడేతే ఖలు విప్రాణాం కర్ణే తిష్ఠన్తి దక్షిణే
క్షుతే నిష్ఠీవనే చైవ తథైవాఽనృతభాషణే
పతితాభాషణే చైవ దక్షిణం శ్రవణం స్పృశేత్
గంగా తు దక్షిణే కర్ణే నాసికాగ్రే హుతాశనః
ఉభయోస్స్పర్శనాదేవ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే
(మానసం వాచికం వాపి కాయేనైవ తు యత్కృతమ్
తత్సర్వం నశ్యతి క్షిప్రం ప్రాణాయామత్రయే కృతే)
ప్రాణాయామస్త్రిధా ప్రోక్తో రేచపూరక కుంభకైః

రేచకమ్ :- నాసికాపుటమంగుల్యా నిష్పీడ్యైకం పునః పునః
ఉదరాద్రేచయేద్వాయుం రేచనాత్స తు రేచకః

పూరకమ్ :- బాహ్యేన వాయునా దేహం పూరయేత్స తు పూరకః

కుంభకమ్ :- న ముంచతి న గృహ్ణాతి వాయుమన్తర్బహిస్స్థితమ్
సంపూర్ణ కుంభ వత్తిష్ఠేదచలస్స తు కుంభకః

ప్రణవాన్తర్గతాకారో కారమకారధ్యానమ్.

ప్రణవాక్షరదేవాంశ్చ రేచకాదిషు సంస్మరేత్

బ్రహ్మాణం రక్తగౌరాం*గం చతుర్వక్త్రం చతుర్భుజమ్
పూరకే హి చ నాభిస్థం ధ్యాయేత్తం కమలాసనమ్
నీలోత్పలదలశ్యామం హృదిస్థానే తు కేశవమ్
చతుర్భుజం జగద్బీజం కుంభకే తు విచిన్తయేత్
శుద్ధస్ఫటికసంకాశం శంకరం చ త్రియంబకమ్
ధ్యాయేచ్చ బ్రహ్మరన్ధ్రస్థం రేచకే త్వఘనాశనమ్

మాత్రాలక్షణమ్

న ద్రుతం న విలంబం చ జాను కృత్వా ప్రదక్షిణమ్
అంగులిస్ఫోటనం కుర్యాత్స మాత్రాకాల ఉచ్యతే
గురూపదేశసంసిద్ధో విధినా ధ్యానమారభేత్

† రేచ్య పింగళయా వాయుమిడయా పూరయేత్పునః
స్థాపయేన్మధ్యయా మాత్రా షోడశైర్ద్విగుణైః క్రమాత్
స చతుష్షష్టిభిశ్చైవ ప్రాణాయామత్రయం చరేత్

* రాభం † ముంచేత్

ఏవం ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా శోషణదాహనప్లావనాని కరిష్య, ఇతి సంకల్ప్య,

ధర్మ కందజ్ఞాననాలైశ్వర్యాష్టదల వైరాగ్య కర్ణికాహృదయాంభోజం ముకుళీకృతత్వేన ధ్యాత్వా, తత్ప్రాణవేన వికసితం కృత్వా తత్కర్ణికాన్తస్థం చైతన్యాత్మకం జీవాత్మానం ప్లుతప్రణవోచ్చారణేన సుషుమ్నానాడీమార్గతో నిర్గమయ్యతం జీవాత్మానం ద్వాదశాన్తస్థిత సహస్రదళకమలనివిష్టపరమాత్మనా సహైకీకృత్య స్వశరీరస్థ కల్మషజాతం పురుషాకారేణ కుక్షౌ విచిన్త్య ,

పాపపురుషలక్షణమ్

బ్రహ్మహత్యాశిరస్కం చ స్వర్ణస్తేయభుజద్వయమ్
సురాపానహృదా యుక్తం గురుతల్పకటిద్వయమ్
తత్సంయోగిపదద్వంద్వమంగ ప్రత్యంగపాతకమ్
ఉపపాతకరోమాణం రక్తశ్మశ్రువిలోచనమ్
అంగుష్ఠమాత్రం పురుషం దురాత్మానం దురాసదమ్
అచేతనమధోవక్త్రం దగ్ధపాదపసన్నిభమ్
ఖడ్గచర్మధరం కృష్ణం కుక్షౌ వామే విచిన్తయేత్

తతః శోషణదాహనప్లావనాని * చ కుర్యాత్

తం పాపపురుషం నాభిదేశస్థితషట్కోణ డ్బిందులాంఛిత కృష్ణవర్ణచ్ఛాయుమండలాన్త స్థమభిషిచ్య పరమాత్మనా సహ సుషుమ్నామార్గేణ పూర్వోక్తహృదయకమలే "ఓమ్" ప్రణవేన స్థాపయేత్.

---

* నిత్యమ్ – ఇద్ధమ్

ప్రాణప్రతిష్ఠామంత్రః : -

మమ ప్రాణ ఇహ ప్రాణ మమ జీవ ఇహ జీవః స్థితః మమ సర్వేన్ద్రియాణి వాఙ్మనో బుద్ధ్యహంకారకామరాగాంతం పృథివ్యాపస్తే జోవాయ్వాకాశశబ్దస్పర్శ రూపరసగన్ధత్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణ వాక్పాణి పాదపాయూపస్థప్రాణా ఇహైవాగత్య సుఖం చిరం తిష్ఠంన్తు "హ్రీమ్" స్వాహేతి ప్రాణప్రతిష్ఠాం కుర్యాత్. అసునీ తే పునరస్మాసు చక్షుః పునః ప్రాణమిహ నో ధేహి భోగం జ్యోక్పశ్యేమ సూర్య ముచ్చరన్తమనుమతే మృడయానస్స్వస్తి, అమృతం వై ప్రాణా అమృతమాపః ప్రాణానేవ యథా స్థానముపహ్వయతే, (స్వస్తి?)

పంచోపనిషదన్యాసః

పాదజాన్వన్తరం భూమిర్జానుకట్యన్తరం జలం
హృత్కట్యోరన్తరం తేజో నాసా హృద్వాయుమండలమ్
వ్యోమ నాసాశిరోమధ్యే పంచ భూతాః ప్రకీర్తితాః
పంచోపనిషదన్యాసం ప్రవక్ష్యామి తపోధనాః
పంచోపనిషదన్యాసాజ్జాయతే శక్తిమాన్నరః
శిరోహృన్నాభిజఠర పాదాన్యాకాశతః క్రమాత్
స్థానాని పంచభూతానాం తద్గుణైస్సదృశాని చ
వృత్తం వై బిందు భిర్వ్యక్తం షడశ్రం స్వస్తికాన్వితమ్
త్రికోణం సాబ్జమర్ధేన్దుం వజ్రాద్యం చతురశ్రకమ్
ఖాదీనాం మండలం వర్ణా "హయరవ" లేతిచక్రమాత్
విష్ణుం చ పురుషం సత్యమచ్యుతం చానిరుద్ధకమ్
ఖాదీనాం మండలా న్తస్థానధిదేవాన్ స్మ రేద్బుధః
"యో వా గవిష్ఠ" ఇత్యాది పంచమన్త్రాస్తథోదితాః

తద్బీజాక్షరసంయుక్తైః ప్రణవాదినమోన్తకైః
మంత్రైశ్చ వ్యుత్క్రమాత్పంచ ప్రతిభూతాని సంహరేత్
ఇడయా వదనే ధూమ్ర మాలినీయం విచిన్తయేత్
తేనాగ తేన తద్దేహం శోష్య పింగలయా సృజేత్

రక్తాభా * త్స్వర్ణయుక్తాభా † న్మారుతాత్పూర్య మన్త్రవిత్
దేహమధ్యాఽగ్నివా దేహం దగ్ధ్వా పూర్వవదుత్సృజేత్
సుధామయేనశుక్లాభామృతబీజేన పూర్వవత్

మరుతా ప్లావయేద్దేహం పంచాశన్మా‡ తృకాం పృథక్
వియదాదీని తన్మన్త్రైర్విన్యసేత్తదను క్రమాత్
సుషుమ్నాగ్రస్థదేవస్య విష్ణోరమిత తేజసః
వామపాదాఽంబుజాఽంగుష్ఠస్రవత్పీయూషధారయా
సంప్లావయేత్తనూం సర్వామేవం దేహం విశోధయేత్
పంచోపనిషదన్యాస ఏవమేష ఉదాహృతః

"యో వా గవిష్ఠః పరమః ప్రధానః
పదం వా యస్య సత్త్వమాసీత్
యస్యోపరిత్వం మునయోఽనుపశ్యన్తి
తస్మై ముఖ్యాయ విష్ణవే స్వాహా"

ఓం హాన్న మః పరాయ పరమేష్ఠ్యాత్మనే విష్ణవే ఆకాశాయ నమ ఇతి శి ర సి న్యసేత్

"యోవావాయుర్ద్విగుణోన్తరాత్మా

---

* న్వ. † న్ మరుతా ‡ త్రయా

సర్వేషామన్తశ్చరతీహ విష్ణోః
సత్వం దేవాన్మనుష్యాన్మృతాన్
పరి సంజీవసే స్వాహా"

ఓం యాం న మః, పరాయ పురుషాత్మనే పురుషాయ వాయవే నమ ఇతి నా సి కా గ్రే న్యసేత్.

"త్వమగ్నే త్రిగుణో వరిష్ఠః
పరం బ్రహ్మ పరం జ్యోతిః
సర్వేషాం త్వం పాలనాయ
హుతమమృతం వహిష్యసే స్వాహా"

ఓం రాం న మః, పరాయ విశ్వాత్మనే సత్యాయాఽగ్నయే నమ ఇతి హృ ద యే న్యసేత్

"త్వం జీవస్త్వమాపస్సర్వేషాం
జనితాత్వమాహరః
త్వం విష్ణోశ్శ్రమాపనుదాయ
చతుర్గుణాయ స్వాహా"

ఓం వాం న మః పరాయ నివృత్త్యాత్మనే, అచ్యుతాయాఽద్భ్యోనమ ఇతి మూలాధారేన్యసేత్

"భూమేర్వితతన్ ప్రతరన్ ప్రకామః
పోపూయమానః పంచభిస్స్వగుణైః
ప్రసన్నైస్సర్వానిమాన్
ధారయిష్యసే స్వాహా"

ఓంలాంనమః పరాయ సర్వాత్మనే అనిరుద్ధాయ పృథివ్యై నమ ఇతి పాదయోర్న్యసేత్

ఏవం పంచోపనిషదన్యాసం కృత్వా కరన్యాసం కుర్యాత్

కరన్యాసః : -

ప్రకోష్ఠాన్తర్బహిః పాణ్యోస్తలయో స్తలపృష్ఠయోః
అంగుష్ఠాదికనిష్ఠాన్తం స్వరైషోడశభిర్న్యసేత్
అంగుష్ఠమూలపర్వాదీన్ హస్తయోరంగుళిం న్యసేత్
కాదిక్షాన్తాన్ క్రమాన్న్యస్య శేషాన్ హస్తద్వయాంగులీన్ ?
కరన్యాసః క్రమాదేవం షడంగాన్యాచరేద్బుధః

కరన్యాసేఽంగులివిశేషః

అంగుష్ఠేనాచరేన్న్యా సమన్యాఽంగులిసమాశ్రయమ్
అంగుష్ఠవిషయన్యాసం తర్జనీశిరసైవ హి

షడంగన్యాసః.

ప్రథమం హృదయే న్యస్య ద్వితీయం * చ శిర స్తథా
తృతీయం చ శిఖా † చైవ కవచం చ చతుర్థకమ్
పంచమం నేత్ర యోర్వింద్యాత్ షష్ఠమస్త్రాయ వై క్రమాత్
పృథక్త్వాంగసంస్పర్శమంత్రేణైవ తు విన్యసేత్
"నారాయణాయ వి" ద్మేతి దశదిగ్బన్ధ ఇష్యతే

షడంగ లక్షణమ్.

అంగుష్ఠవర్జమంగుల్యశ్చతస్రో హృది మూర్ధని
శిఖాయాం ముష్టి రేవం స్యాదంగుష్ఠకృతనాలికా

---

* మూర్ధ్ని విన్యసేత్ † యాం తు

సర్వాంగు * లయ అనాభేః పాణ్యోః కవచబన్ధనే
బహిః కరాభ్యాం దృక్పాలమధ్యే మధ్యాంగులిత్రిభిః
అంగుష్ఠ తర్జన్య గ్రాభ్యామస్త్రం పార్శ్వే విసర్జయేత్

వాసాధికారే :-

అష్టాంగం వా షడంగం వా పంచాంగం వా న్యసేద్బుధః
ఇత్యష్టాంగన్యాసవిషయః

శంఖచక్రాదిన్యాస విషయః † :-

మాతృకాషడంగః

ఓం అం కం ఖం గం ఘం ఙం ఆం జ్ఞా నా య హృదయా యనమః, ఓం ఇం చం ఛం జం ఝం ఞం ఈం‡ శ క్త్యై శిరసే స్వాహా, ఓం ఉం టం ఠం డం ఢం ణం ఊం ⇑ బ లా య శిఖాయై వౌషట్, ఓం ఏం తం థం దం ధం నం ఐం ◆ ఐ శ్వ ర్యా య కవచాయ హుమ్, ఓం ఓం పం ఫం బం భం మం ఔం వీ ర్యా య నేత్రత్రయాయ వౌషట్, ఓం అం యం రం లం వం శం షం సం హం ళం క్షం అః ** తే జ సే అస్త్రాయ ఫట్, భూర్భువస్సువరోమితి దిగ్బన్ధః.

మాతృకాన్యాసః.

కేశాన్తే ††చ ముఖాక్ష్ణోశ్చ శోత్రే ఘ్రాణక పోలయోః
ఓష్ఠదన్తద్వయోర్మూర్ధ్ని న్యసేదాపాదసంధిషు
పార్శ్వయోరపరే నాభౌ జఠరే హృది దోష్ణి చ
కంఠే కుక్షౌ చ హృదయే పాణిపాదద్వయోరధః.

---

* లిభిరా †గ్రంథపాత ఇవ దృశ్యతే. ‡ఐశ్వర్యాయ ⇑శక్త్యై ◆బలాయ. తేజసే **వీర్యాయ ††ముఖవృత్తేऽక్ష్ణి

జఠరాననయోః క్షాన్తమకారాద్యక్షరాన్ న్యసేత్
సబిందుకాన్ సప్రణవాన్ విన్యసేత్తదనుక్రమాత్
ఏవం న్యాసవిశేషో వై మాతృకాన్యాస ఉచ్యతే
దశమాతృ కాణామప్యేవమేవ స్థానాని?

ఏకాక్షరన్యాసః

"ఏకాక్షరం" సముచ్చార్య మూర్ధ్ని మధ్యే విశేషతః
"విశ్వే నిమ" గ్నేతి ఫాలే భ్రువోః "ప్రాణ" ఇతి క్రమాత్
"వితత్య బాణ" మిత్యుక్త్వా చక్షు * షి శ్రోత్రయోరపి
"త్వం వజ్రభృ" ద్భుజే న్యస్య "ధాతా" నాసికయోరపి
"ఋచో యజూంషి" జిహ్వాయాం "సఏషేతి" చ దన్తయోః
హనౌ "ససర్వవే" త్త్రేతి † ఓష్ఠే "సామైశ్చ సా" మితి
"త్వం స్త్రీ" తి హృదయే నాభ్యాం "మిత్ర" శ్చేతి తతఃపరమ్
"త్వం విష్ణ" రితి గుహ్యే చ జాన్వో "స్త్వం భూర్భు" వేతి చ
"య ఏవం నిత్య" మిత్యుక్త్వా గుల్ఫయోః పాదమధ్యమే
"బుద్ధిమతాం పరాం" చేతి క్రమేణైవమృచో న్యసేత్
ఏవమే కాక్షరన్యాసం విశేషేణ విదుర్బుధాః

వాసాధికారే విశేషః

ఏవం క్రమేణ సంప్రోక్తం హృది చైకాక్షరాదికమ్

* * * * *

"త్వం యజ్ఞనేతా" బాహ్వోశ్చ కంఠే చైవ "స ఏషకః"
"హిరణ్మయం" తాలుమూలే జిహ్వాగ్రే చ "స సర్వకః"
శ్రోత్రే "ప్రోతాశ్చ" విజ్ఞేయ "స్స్వామై" శ్చక్షుషి విన్యసేత్
"యమధ్వరే" భ్రువోర్మధ్యే "త్వం స్త్రీ" చైవ లలాటకే

---

* షోః † కంఠే.

"త్వమేవ ధాతా" ఆస్యే తు మూర్ధ్ని "త్వం భూర్భు" వేతిచ
"య ఏవం" చ తథా పాదే మనసా బ్రహ్మ చి న్తయన్
"బుద్ధిమ" తేతి మంత్రేణ నాభౌ విన్యస్య మంత్రవిత్
ఏవమేకాక్షరన్యాస అచోన్తన్యాస ఉచ్యతే

అచోన్తన్యాసః

తతః పాదే అ కా రం చ ఆ కా రం గుల్ఫ ఏవచ
ఇ కా రం జాను మధ్యే తు ఊర్వో రీకార ఉచ్యతే
మూలాధారే ఉ కా రం తు ఊ కా రం నాభిమూలతః
ఋ కా రం హృదయే న్యస్య ౠ కా రం కంఠ ఏవ చ
కా రం దక్షిణే హస్తే కా రం వామహస్తకే
ఐ కా ర మధరే * న్యస్యౌ జిహ్వాయామై కారమేవ చ
నాసా † పృష్ఠే చ ఓ కా ర మౌ కా రం చైవ చక్షుషోః
అం కారం చ భ్రువోర్మధ్యే అః కా రం తు లలాటకే
ప్రణవం శిరసి న్యస్య మన్త్ర రాజేన వేష్టయేత్
అచోన్తన్యాస ఇత్యుక్తస్సర్వశాస్త్రేషు నిశ్చితః
ఏవం న్యాసే ‡ చ సర్వాంగే సాక్షా న్నా రాయణో భవేత్

మానసి కార్చనాంగత్వేన షడాధారవిధిః

మూలాధారం గుదం ప్రోక్తం స్వాధిష్ఠానం తు లైంగికమ్
మణిపూరం నాభిదేశం హృదయాఖ్యమనాహతమ్
విశుద్ధం కంఠదేశే స్యాదాజ్ఞాచక్రం భ్రువోత్తరమ్?

* జిహ్వామై † పుటే. ‡న.

అన్తర్మాతృకాన్యాసః

అథాऽన్తర్మాతృ కాన్యాసం కంఠహృన్నాభిగుహ్యకే
పాయౌ భ్రూమధ్యకే చక్రే పత్రే షోడశ ద్వాదశ
దశచ్ఛదే చ షట్పత్రే చతుష్పత్రే ద్విపత్రకే
పంచాశద్వర్ణ విన్యాసః పత్ర సంఖ్యాక్రమాద్భవేత్
అనిరుద్ధాऽచ్యుతౌ సత్యం పురుషం విష్ణుమేవ చ
ఆదిమూర్తిం చ షట్పద్మేష్వేతాన్ దేవాంత్సమర్చయేత్

మానసికార్చనమ్

ధర్మకన్ద సముద్భూతం జ్ఞాననాళసుశోభితమ్
ఐశ్వర్యాష్టదళోపేతం * పరం వైరాగ్యకర్ణికమ్
అధోముఖం తు హృత్పద్మం ప్రణవేనోర్ధ్వమున్నయేత్
హృత్పుండరీకముకుళ ముద్ధృత్య ప్రణవేన తు
గాయత్ర్యా వికచం కృత్వా తత్రేంద్రాది దిగీశ్వరాన్
దళేష్వష్టసు సంస్మృత్య ద్వాత్రింశత్కే సరేషు చ
శేషాన్ దేవాంత్సమభ్యర్చ్య కర్ణికాం ప్రకృతిం స్మరేత్
రశ్మిమాలా వృతం ధ్యాత్వా తన్మధ్యే రవిమండలమ్
తన్మ ధ్యే శశిబింబం చ స్రవత్పీయూష శీతలమ్
తస్య మధ్యగతం ధ్యాయేత్త్రికోణం వహ్నిమండలమ్
దుర్నిరీక్ష్యం సురైస్సర్వైర్జ్వాలామాలా పరీవృతమ్
"ఉదుత్యం చిత్ర" మిత్యుక్త్వా కల్పయేద్భాస్కరస్య చ
"సోమం రాజాన" మిత్యుక్త్వా "సోమో ధేను" మితి బ్రువన్
"అగ్నిం దూ" తేతి మంత్రేణ కల్పయేన్మండలత్రయమ్

* ర

ప్రభామధ్యగతం పీఠం చతురశ్రం హిరణ్మయమ్
నానామణిగణజ్వాలాదుష్ప్రేక్షం శుభముజ్జ్వలమ్
తన్మధ్యే చ ప్రభాం ధ్యాయేన్నిర్ధూమాం నిష్కలాం శుభామ్
నీవారశూకవత్తన్వీం పీతాం భాస్వత్య * నూపమామ్
తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థితః
సువర్ణవర్ణం రక్తాస్యం రక్తనేత్రం సుఖోద్వహమ్
శుకపింఛాంబరధరం విష్ణుం ప్రణవరూపిణమ్
కిరీటహార కేయూర ప్రలంబబ్రహ్మసూత్రిణమ్
శ్రీవత్సాంకం చతుర్బాహుం శంఖచక్రధరంపరమ్
వరదం కటికం వాపి వామం కట్యవలంబితమ్
దధత్కౌమోదకీం పద్మం ధ్యాత్వా దేవం జనార్దనమ్
ఆసనాద్యుప †చారాణి మనసా తస్య భావయేత్
ఏషా తు మానసీ పూజా సర్వపాపప్రణాశినీ
"భగవన్ పుండరీకాక్ష‡ప్రీత్యా యత్తు మయా కృతమ్
ఆత్మసాత్కురు దేవేశ బాహ్యే త్వాం సమ్యగర్చయే"

యథా దేహేతథా బేరేన్యాసకర్మ సమాచరేత్

అష్టాక్షరధ్యానమ్.

సువర్ణమితి ధ్యానానన్తరమ్,

అర్కాశ్వాభం కిరీటాన్వితమకరలసత్కుండలం దీ◆ప్తిరాజ
త్కేయూరం కౌస్తుభాభాశబళరుచిహరం స్వర్ణపీతాంబరం చ

---

* ఋూ † రాంశ్చ ‡ హృద్యాగం తు. ‖ర్కౌఘా ◆ ప్తభాసం కే.

నానారత్నాంశుభిన్నాభరణశతయుతం శ్రీ*కరాశ్లిష్టపార్శ్వమ్
వన్దేదోష్వబ్జచక్రాం†బురుహదరగదంవిశ్వవంద్యంముకున్దమ్,ఇతి.

శంఖచక్రాది ధారణఫలమ్ :-

స్థిత్యై చక్రం సరసిజం ‡ ప్రధానం సృష్టయే పునః
ముక్తయే పాంచజన్యం చ గదాం సంహృతయే తథా

గదావచనమ్ : -

గదాపద్మధరోదేవః కేవలం ముక్తికారణః
గదాపద్మవిహీనస్తు భుక్తిముక్తి సుఖప్రదః

అభయహస్తవచనమ్ : -

దక్షిణేనైకహస్తేన భక్తానామభయప్రదమ్
ఊరుప్రసారితం వామం గదాహస్తమథాఽపి వా
వరదం సింహకర్ణం వా కటకం పద్మధారిణమ్

కటిహస్తః : -

మత్పాదాశ్రయిణాం నూనం విరజా జానుదఘ్నికా
ఇతి బ్రువన్తం వామేన హస్తేనోరుప్రసారిణా

శ్రీవత్సమ్ : -

మహాప్రలయకాలే తు సర్వలోకవినాశనే
తస్మిన్నపి చ ల ⇑ క్ష్మ్యా వా సరూపోన్యవసత్స్వయమ్
శ్రీవత్సాంకో ◆ హి యస్తద్వద్యస్మాద్వక్షసి ❖ సాస్థితా

---

* ధ. †భయకటికకరం కేశవం క్లేశనాశమ్ ‡ద ⇑క్ష్మీశ్చ వత్సరూపా
◆ హరిర్యస్మాత్తస్మా ❖ సం

ప్రలంబమ్ :-

ప్రలంబాసురసంగ్రామ ఉపవీతం తు శార్ఙ్గిణః
తదాయుధపరిచ్ఛిన్న మేకసూత్రం తు లంబితమ్
ప్రలంబముపవీతం యత్తదసాధారణం హరేః

వ్యాహృతిన్యాసః

మూర్ధ్ని నాభౌ చ పాదాన్తముత్పత్తిన్యాస ఉచ్యతే
పాదే నాభౌ చ మూర్ధ్న్యంతం సంహృతిన్యాస ఉచ్యతే
పాదే మూర్ధని నాభ్యన్తం స్థితిన్యాసోఽభిధీయతే
స్థానకే న్యాస ఉత్పత్తిరాసీనే తుస్థితిర్భవేత్
శయనే సంహృతిర్న్యాసో † విపరీతేతు నిష్ఫలః

యకారం పాదయోర్మధ్యేఅకారం హృదయే న్యసేత్

మంత్రాన్తే మృతకం ప్రోక్తం మంత్రాదౌ సూతకం భవేత్
ఉభయోరపి కాలస్స్యాత్సూతకాలే తు సన్న్యసేత్

'భూర్భువస్సువ' రితి వ్యాహృతిస్వరూపధ్యానం మరీచ్యాది మూల శాస్త్రేషు ద్రష్టవ్యమ్.

సంబంధకూర్చమ్

ద్వాత్రింశ ద్దర్భ సంయుక్తం గ్రంథిం చైవ ప్రదక్షిణమ్
అగ్రంతు చతురంగుల్యం గ్రంథిర్ద్వ్యంగులముచ్యతే

---

* 57 పుటే 14 పంక్తౌ సన్న్యసేదిత్యనన్తరం క్వచిత్పఠ్యతే.

† న్యాసత్రయ ముదాహృతమ్

ప్రమాణం తస్య కూర్చస్య సంబంధో బేరయోర్యథా
ప్రదక్షిణ గ్రంథియుక్తం త్రింశద్దర్భైస్సమన్వితమ్
అగ్రం తు బ్రహ్మదైవత్యం గ్రంధిర్విష్ణ్వధిదైవతమ్
శేషం స్యాద్రుద్రదైవత్యమేతత్సంబంధకూర్చకమ్
ప్రాగ్ద్వారే పశ్చిమద్వారే ప్రాగగ్రం కూర్చముచ్యతే
దక్షిణే చోత్తరద్వారే కూర్చం * స్యాదుదగగ్రతః
ప్రతిమాసం వ్యపోహ్యైవ † కూర్చమన్యం తు నిక్షిపేత్
జలం ‡ పంకం చ నాలం చ పుష్పం చైవ చతుష్టయమ్
విమానం జలమిత్యుక్తం ⇑ బేరం పంకోపమ ధ్రువమ్
నాలం సంబంధకూర్చం స్యాత్పుష్పం కౌతుకముచ్యతే
దేవస్యావతితీర్థోస్తత్సోపానం కౌతుకం ధ్రువాత్.◆

పుష్పన్యాసః

శయనం చేదనంతోర్ధ్వే చాసీనస్య హరేస్సదా
ప్రసారితస్య పాదస్య పుష్పన్యాసః ప్రదక్షిణమ్
ధ్రువకౌతుకయోః పాద ఆవృతిత్రయదేవతాః
ఆసీనం శయితం నృత్త మారూఢం వాహనం తథా
పూజాకాలే సుఖాసీనమన్యకాలే తు పూర్వవత్.

ఆయుధస్య : -

హవిర్దానేఽర్చనాకాలే రామకృష్ణాది సాయుధాన్

* * * * *

వంశస్యాయుధసాధర్మ్యం భవేద్గోపాలవిగ్రహే

---

* తత్తద్దిగాననమ్, కౌతుకాగ్రమితి కేచిత్, †తద్వద ‡ కందం ⇑మూలం కంపో ◆జలం విమానమితి శ్లోకమత్ర కాని చిత్పఠన్తి

ఆషాఢో వామనస్యాఽపి ప్రత్యంగమభిధీయతే

భగవతో భక్తవాల్లభ్యమ్.

దేవోఽర్చకపరాధీనస్సదయో భక్తవత్సలః
అర్చకానుగ్రహార్థాయ పంజరాన్తస్థశారికా *

ఇత్యర్చనానవనీతే (కేశవసంగృహీతే అర్చనా
సప్తాధ్యాయీవ్యాఖ్యాయామ్)
తృతీయఖండవివరణమ్.
సమాప్తమ్.

---

* విశేష భక్తి హేతుత్వాత్తతిమారాధనం పరమ్, అర్చావతారస్సర్వేషాం బాంధవో భక్తవత్సలః, ఇత్యధికః పాఠః.

శ్రియైనమః

శ్రీ వేంకటేశాయ నమః

శ్రీమద్విఖనసమహాగురవే నమః

అర్చనానవనీతమ్

చతుర్థఖండవివరణమ్

ఆవాహనాద్యర్చనమ్

మూలమ్ :- "అత ఊర్ధ్వ "మిదం విష్ణు, రాయాతు భగవా" నితి ఆవాహ్య" :-

ఆవాహనక్రమః

ఉద్ధృత్య ప్రణిధిం కాలే ఊర్ధ్వబాహుముఖః క్రమాత్
కూర్చేనావాహయేదర్చామూర్ధని బ్రహ్మరన్ధ్రకే
బ్రహ్మరంధ్రేణ మార్గేణ ప్ర * తిష్ఠా ప్రతిమాకృతౌ
వ్యాప్య స్థితాం స్మరేద్బింబ "మాయాతు భగవా" నితి.
ధ్రువాదావాహనం నిత్యం కౌతుకాదిచతుర్ష్వపి
కౌతుకాద్బలిబేరస్య కేచిదావాహనం విదుః

క్రియాధికారే :-

"ఆదా † యావాహనం నిత్యం నైవేద్యేకే వదన్తి హి
గర్భాలయాత్తతోఽన్యత్ర స్యాతాం చేత్స్నపనోత్సవౌ
‡ పరత్రావాహనం ప్రోక్తమాదావేవేతి కే చ న"

---

* విశిష్టః † వా ‡ న త.

మూర్తివిభాగే భృగుః.

"మూలబేరే తు పూర్ణేన మూ * ర్తిర్దివ్యా విరాజతే
షడ్భాగైకేన చార్చాయాం సప్తైకేన మహోత్సవే
స్నాపనేఽష్టైక భాగేన బలౌ తు దశ భాగతః
ద్వాదశైకేన పీఠాఽగ్ని విమానార్చక † యోజితా" ఇతి.

గ్రంథాన్తరే :-

"యథా చైకశరీరస్య కల్పితాః పాంచభౌతికాః
తథా చైకవిమానస్య పంచబేరాం శ్చ కల్పయేత్
ధ్రువం చ కౌతుకం చైవ ఔత్సవం స్నాపనం తథా
బలిబేరశ్చ పంచైతే పంచబేరాః ప్రకీర్తితాః
ధ్రువం తు గ్రామరక్షార్థమర్చనార్థం తు కౌతుకమ్
స్నానార్థం స్నాపనం ప్రోక్తముత్సవార్థమథోత్సవమ్
బల్యర్థం బలిబేరం చ పంచబేరాన్ ప్రకల్పయేత్
కౌతుకం బ్రహ్మణస్థానే స్థాపితం సమ్యగర్చయేత్
దక్షిణోత్తరయోస్తస్య స్థాపయేత్స్నాపనౌత్సవౌ
ఉత్తరే కౌతుకస్యైవ బలిబేరం సమర్చయేత్
గర్భాలయస్య సంకోచే త్వథ వా ముఖమండపే
అంతరాలేఽథ వా స్థాప్య పూజయేత్స్నాపనౌత్సవౌ
పంచాగ్ని విధివచ్చైవ పంచబేరాన్ ప్రకల్పయేత్
త్రీన్ బేరాన్ వా ప్రకుర్వీత యథా త్రేతాఽగ్ని కల్పనమ్
అశక్తశ్చైకబేరం వా కుర్యాత్సభ్యాగ్నికుండవత్
యథాచైకశరీరస్య కల్పితాః పంచవాయవః

---

* ర్తేనప్ర † దేశకే

తథా చైకస్య బింబస్య పంచమూర్తీః ప్రకల్పయేత్
విష్ణుం చ పురుషం సత్యమచ్యుతం చాऽనిరుద్ధకమ్
పంచ భిర్మూర్తిమంత్రైస్తం దేవమావాహ్య చార్చయేత్
ఆలయే బహుబేరైస్తు యుక్తే శోభాసమన్వితే
అత్యన్తప్రీతిసంయుక్తో భవేద్దేవో జనార్దనః
అవతార సహస్రేషు విగ్రహేషు బహుష్వపి
ఏకస్మిన్నర్చితే బింబే సర్వబింబాऽర్చనం భవేత్
మూలే సిక్తే యథా వృక్షే శాఖా భవతి తేజసా.

ఏకబేర బహుబేరవచనమ్

నవషట్పంచమూర్తీర్వా వాసుదేవద్వయం తథా
ఏకాలయేऽవతారాశ్చ బహుబేరవిధానకే
ధ్రువాదయోऽపి బల్యన్త బేరాః పంచవిధా అపి
ఏకబేర * ఇతి ప్రోక్త † ఏకకుంభ ప్రసాధనాత్
పంచబేరేషు యా మూర్తిర్మూల బేరమితి స్మృతమ్
న త త్ర వికృతం కుర్యాత్కల్పితే యది నిష్ఫలమ్
జలం విమానం ధ్రువ ‡ మేవ కన్దమ్
కూర్చన్తు నాలం కుసుమం చ కౌతుకమ్
బల్యుత్సవస్నపనకాని చ పత్రకాణి
దేవాలయోऽయం కమలాలయస్స్యాత్

ఉపచారాభినయః?

⇑ ఆభిముఖ్యకరం విష్ణోరావాహనమితి స్మృతమ్
పీఠాన్తే పుష్పదానేన త్వాసనం పరికీర్తితమ్

---

* రం † మే ‡ బేర. ⇑ అభిముఖీకరణమ్

సుఖేన చాసితం * పుష్పం స్వాగతః పరికీర్తితమ్
"ఇదం † కరోమి తుభ్యం భో" వచనం త్వనుమానకమ్
అర్ఘ్యం విన్యస్య హస్తే చ పాద్యం పాదాంబుజద్వయే
పాణావాచమనం ప్రోక్తం గంధః కామానులేపనమ్
పుష్పం తు మూర్ధ్ని విన్యస్యేత్ ధూపం నాసాపుటే న్యసేత్
దీపం నేత్రే తు విన్యస్య భోజ్యం కరతలేన్యసేత్.

దేవ్యోరర్చనకాలః :-

దేవ్యోః ప్రత్యుపచారస్తు దేవేన సహ చాఽచరేత్
శ్రీభూమిభ్యాం విశేషేణ సూక్తాభ్యాం పృథగర్చయేత్. ‡

శ్రీత్రయమ్

శ్రీవత్సం యోగలక్ష్మీస్స్యాద్భోగలక్ష్మ్యౌచ పార్శ్వయోః
వీరలక్ష్మీర్విశేషేణ పృథగ్భవనమాశ్రితా

శ్ర్యుత్పత్తిః :-

దేవ్యశ్శ్రియాదయస్తత్తన్మూర్తిభేదం సమాశ్రితాః
శ్రీవత్సాదేవ సకలా జజ్ఞిరే దివ్య లాంఛనాత్.

శ్రియోవతారః :-

"భృగోః ఖ్యాత్యాం సముత్పన్నా శ్రీః పూర్వముదధౌ పునః
దేవదానవయత్నేన ప్రసూతాఽమృతమన్థనే
⇑ యదా యదా జగత్స్వామీ దేవదేవో జనార్దనః
అవతారం కరోత్యేషా తదా శ్రీస్తత్సహాయినీ

---

* పుష్టం † కర్మ కరోమీతి యా. ‡ పర్యాయ వచనమ్ ఏకబేరస్య కర్తవ్యం సర్వం మన్త్రేణ కారయేత్, పాదప్రక్షాళనం చైవ బింబప్లోతం తథైవచ, ఆసనాద్యుపచారాణి సమభ్యర్చ్య నివేదయేత్ ⇑ భార్గ్యైర్య.

దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ
పునశ్చ పద్మా* సంభూతా ఆదిత్యోఽభూద్యథా హరిః
యదా చ భార్గవో రామస్తదాఽభూద్ధరణీ త్వియమ్
రాఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని
అన్యేషు చాఽవతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ",ఇతి.

హరిశ్రియోశ్చ సంబంధశ్చన్ద్రచన్ద్రికయోరివ.

ఆవాహనప్రశంసా

ధ్రువాదావాహనం నిత్యం కౌతుకాదేర్విధీయతే
దీపాద్దీపశతం జాతం మూలదీపో న శామ్యతి
యథా కుండగతో వహ్నిర్వాయునా జ్వలితో భవేత్
తథా బింబగతో విష్ణుర్మన్త్రేణ జ్వలితో భవేత్

అత్రిః :-

"యథైవ దృశ్యతే విప్రా వాయుస్సర్వత్రగ †స్తతః
పలమా ‡ త్రస్య ఘర్మస్య న వ్యపోహతి సన్నపి
అభివ్యక్తిం క్రమాద్యాతి వాయుర్వ్యజనబోధితః
శమం నయేత్తతస్స్వస్య? ఘర్మమానన్దనో భవేత్ ⇑
ఏవమర్చాసు భగవానావాహ్య పురుషోత్తమః
గృహ్యతేఽగ్నేర్యథా చాఽగ్నిరంభశ్చైవ యథాఽంభసః
తథా తేజోమయందేవ తేజః కించిత్ప్రగృహ్యతే

---

* దుత్ † స్థిస్సి ‡ ర్త ⇑ యదావహ్నిశ్చ దహనో న దహనాప్యతిష్ఠతి, అరణీ (ణ్యోః?) మథన ద్భూయో జాయమానః ప్రదృశ్యతే, దహనాదీని కర్మాణీ కరోతి హి యథా తథా, ఏవమర్చాసు భగవానావాహ్య పురుషోత్తమః.

బే * రే మంత్రైర్విధానేన భక్త్యా చాఽవాహనే కృతే
భక్తానుకంపయా దేవో బింబం వ్యాప్యైవ తిష్ఠతి

సాన్నిధ్యనిర్వచనమ్.

భక్తాఽనుకంపయా దేవో విభూతిం స్వాం సువిస్తృతామ్
సంక్షిప్య చైకీభవతి కలాపీవ కలాపకమ్, ఇతి

విగ్రహసంఖ్యా

శతమష్టాధికా వింశద్భోగానాముత్తమోత్తమమ్
అష్టోత్తరశతం చైవ ఉత్తమం త్వితి కథ్యతే
భోగైర్ద్వాభ్యాం త్రింశతిభిరుత్త మోత్తమముచ్యతే

ద్వాత్రింశద్విగ్రహాః

వాసాధికారే భృగుః : -

"అతః పరం ప్రవక్ష్యామి ద్వాత్రింశద్విగ్రహక్రమమ్
విగ్రహోశ్చోపచారాశ్చ భోగాః పర్యాయవాచకాః

ఆసనం స్వాగతం చైవాఽనుమానం పాదుకం తథా
పాద్యం చ దన్తశుద్ధిశ్చ ఆచామం తైలమర్దనమ్
కేశసంశోధనం స్నానం ప్లోతవస్త్రోత్తరీయకమ్
యజ్ఞోపవీతం గంధశ్చ భూషణం పుష్పమంజనమ్
ఆదర్శం ధూపదీపౌ చ అర్ఘ్యం చ మధుపర్కకమ్
హవిః పావకపూజా చ పానీయం ముఖవాసనమ్
బలిః ప్రణామస్నృత్యం చ పుష్పం చైవాఽంజలిః పునః
ఏతైర్ద్వాత్రింశకైర్భోగైర్నృత్తగీతైరథోత్తమమ్
ఏతేషాం విగ్రహాణాం చ వినియోగః ప్రకథ్యతే.

---

* ర.

మంత్రాసనే :-

ఆసనం పాద్యమాచామమర్ఘ్యం చ ముఖవాసనమ్
పంచోపచారాదేవస్య మన్త్రాసనపరిగ్రహే.

స్నానాసనే :-

పాదుకం దన్తకాష్ఠం చ తైలముద్వర్తనం తథా
శిరస్యామలకం తోయం కంకతం ప్లోతమేవ చ
అష్టోపచారా దేవస్య స్నానాసనపరిగ్రహే.

అలంకారాసనే :-

వస్త్రం యజ్ఞోపవీతం చ గంధాలేపనభూషణే
పుష్పదామాఽంజనాదర్శధూపా దీపోఽర్ఘ్యమేవ చ
దశోపచారాన్ దేవస్య అలంకారాసనే దదేత్.

భోజ్యాసనే :-

మధుపర్కం హవిస్తత్ర పానీయం చాగ్నిపూజనమ్
ముఖవాసం చ పంచైతే భోజ్యాసనపరిగ్రహే.

యాత్రాసనే :-

స్తుతిర్ధ్వజశ్చ ఛత్రం చ చామరం వాహనం తథా
పంచోపచారా దేవస్య యాత్రాసన పరిగ్రహే.

పర్యంకాసనే :-

మృగనాభిశ్చ తాంబూలం గంధః పుష్పం తథైవచ
ప్రదక్షిణ నమస్కారౌ పర్యంకాసనసంగ్రహే.

ఉత్సవాదిబేరాణాముపచారాః.

షోడశోపచారాః :-

అథోత్సవాదిబేరాణాం తద్దేవ్యోశ్చ తథైవ చ
షోడశైరుపచారైశ్చ సమభ్యర్చ్య నివేదయేత్

ఆవాహమాసనం పాద్యమర్ఘ్య మాచమనీయకమ్
స్నానం వస్త్రోపవీతే చ భూషణం పుష్ప మేవచ
గంధో ధూపశ్చ దీపశ్చ నైవేద్యం ముఖవాసనమ్
కాలాన్తరే ? ప్రణామశ్చేత్యుపచారాస్తు షోడశ.

అనపాయినాముపచారాః :-

త్రయోదశోపచారైశ్చాఽప్యనపాయిగణాన్యజేత్.

త్రయోదశోపచారాః :-

ఆసనం పాద్యమాచామం స్నానం వస్త్రం సుగంధకమ్
ధూపో దీపోఽర్ఘ్యహవిషీ పానీయం చ ప్రణామకమ్
త్రయోదశోపచారాస్స్యుః ముఖవాసయుతా ఇమే.

అష్టోపచారాః :-

ఆసనం పాద్యమాచామం ధూపో దీపోఽర్ఘ్యమేవ చ
హవిః పానీయమిత్యష్టవుపచారాః ప్రకీర్తితాః

అమూర్తారాధనోపచారాః

షడుపచారాః :-

ఆసనం పాద్యపుష్పం చ గంధో ధూపశ్చ దీపకః
షడుపచారా దేవస్య అమూర్తారాధనే స్మృతాః

ఏకోపచారః ---

పుష్పదామప్రదానం వా ప్రణామస్త్వేకవిగ్రహః

ఆవాహనోద్వాసనయోస్సాధారణ్యం

ఆదావావాహనం చైవ అంతే చోద్వాసనం తథా
సర్వేషాముపచారాణాం సామాన్యమభిధీయతే

చతుర్విధోపచారాః

దృశ్యం స్పృశ్యం తథా శ్రావ్యం భోజ్యం చేతి చతుర్విధమ్
ఆసనం పాద్యదానం చ పుష్పో గన్ధస్తథైవ చ
అర్ఘ్యదానాదిషడ్భిశ్చ మధుపర్కశ్చ మాత్రయా
పుష్పాంజలి ప్రయోగశ్చ స్పృశ్యా దక్షిణయా సహ

భోజ్యాశ్చైవ సముద్దిష్టాః పంచైతే హవిరాదయః
దేవస్య దక్షిణే హస్తే దద్యాత్తానాస్యసంయుతాన్

గీతం వాద్యం తథా వేదాః పురాణం స్తుతిరేవ చ
శ్రావ్యాః పంచ సముద్దిష్టా దృశ్యాశ్శేషోపచారకాః

పునరుపచార ద్వైవిధ్యమ్.

ఏవం పంచాసనం ప్రోక్తం బాహ్యమాభ్యన్తరం తథా
బాహ్యం తు ద్వివిధం ప్రోక్తం స్పృశ్యం చాఽస్పృశ్యమేవ చ
భక్ష్యం భోజ్యం చ లేహ్యం చ చోష్యం పేయాదిపంచకమ్
ఏతదాభ్యంతరం చైవ హృదయంగమముచ్యతే

*　*　*　*　*

ఆచమనదానప్రకారః :-

కూర్చేన దక్షిణే హస్తే దద్యాదాచమనీయకమ్

అర్ఘ్యదానప్రకారః, తద్భేదశ్చ :-

దృశ్యం స్పృశ్యం చ నైవేద్యం త్రిధాఽర్ఘ్యం పరికీర్తితమ్
అలంకారాసనే దృశ్యం స్పృశ్యం మంత్రాసనే తథా
స్నానాసనే నైవేద్యం స్యాత్తత్రాఽపి స్పృశ్యమేవ వా

తాంబూలద్రవ్యమ్ :-

మహాపిప్పలిపత్రం చ క్ర ముకస్య ఫలాని చ
శుక్తిక్షారేణ సంయోజ్య తాంబూలమితి సంజ్ఞితమ్

ముఖవాసద్రవ్యమ్ :-

నాళికేరఫలోపేతం మాతులుంగఫలైర్యుతమ్
ఏలాతక్కోలకర్పూరైర్ముఖవాసం ప్రచక్షతే

అర్చన ద్రవ్యాణామలాభ ప్రతినిధిః :-

ఏతేషామప్యలాభే తు తత్తద్ద్రవ్యం స్మరేద్బుధః
తత్తద్ద్రవ్యం చ సంకల్ప్య పుష్పైర్వాఽపి సమర్చయేత్

పాదుకా :-

పాదుకాం కారయేద్ధీమాన్ సువర్ణరజతాదిభిః
దేవస్య పురతో న్యస్య స్నానార్థం ప్రార్థయేద్బుధః

దన్తకాష్ఠమ్ :-

నారి కేళామ్రవేణూని అపామార్గముదుంబరమ్
దంతకాష్ఠం తు సంగ్రాహ్యం రౌప్యం రుక్మకృతం తు వా
జిహ్వాని ర్లేఖనీ చైవ కాష్ఠై రౌక్మాదిభిస్తు వా
పంచకాదివిమిశ్రన్తు తైలోద్వర్తనకర్మణి
అష్టమ్యాం చ నవమ్యాం చ చతుర్దశ్యాం చ పర్వణి
అభ్యంగం చైవ దంతానాం ధావనం వర్జయేత్ప్రభోః

స్నపనమ్

కౌతుకే స్నపనం నిత్యమర్చనాంగముదీరితమ్
స్నపనం చోత్సవాంగం చేదుత్సవే స్నపనం చరేత్
నిత్యం స్నానం శిలాబేరే లోహే స్నానం తు పర్వణి
చిత్రాభాసే ధ్వజే చైవ దర్పణే స్నానమాచరేత్

విష్ణుపంచక సంక్రాన్తి రాజజన్మదినేషు చ
స్నపనం విధివత్కుర్యాన్నిత్యస్నానోక్తమార్గతః
దేవ్యోర్నిత్యమశక్తశ్చేద్విష్ణు పంచదినేషు చ
తత్తన్న క్షత్రయోశ్చైవ స్నాపయేదితి కేచన
స్నాపనస్యోత్సవస్యాపి లోహస్యాపి ధ్రువస్య చ
దర్శే వా శ్రవణే వాఽపి స్నానం కుర్యాద్యథావిధి
“మాసేషు పక్షేష్వపి ఖండశీక --
సుతింత్రిణీసూకరరోమమూలైః
పలాలభస్మాదిభిరిష్టకానాం
చూర్ణాదిభిర్లోహజబింబశుద్ధిః”

ఉద్వర్తనమ్ :-

శాలిపిష్టామ్లగంధైశ్చ పలాలస్య చ భస్మనా
శిలాచూర్ణసమాయుక్తమంగోద్వర్తనకర్మణి

ప్లోతమ్ :-

శుక్లం శ్లక్ష్ణం చ మృదుళం ప్లోతవస్త్రమిహోచ్యతే
ఉపవీతోత్తరీయే చ భూషణం కాంస్యనిర్మితమ్

పుష్పమ్ :-

చంపకాఽశోకపున్నాగమల్లి కాజాతిపంకజమ్
గ్రాహ్యం సుగంధి కుసుమం నిర్గన్ధం వర్జయేద్ధరేః
చంపకం కరవీరం చ మల్లీ జాత్యుత్పలాదికమ్
దమనోశీరలామజ్జా తుళస్యాదీన్ సమాహరేత్
తుళసీపూజనాద్విష్ణోరన్యత్ప్రీతికరం న చ
నాఽహరేత్తుళసీం రక్తాం కృష్ణాం వాపి హరేత్తథా
నాశయేత్తుళసీ కృష్ణా దత్తా కేశవమూర్ధని
యద్యత్పుష్పాణి చోక్తాని తత్తత్పత్రైశ్చ పూజయేత్

ఉత్పలస్యారవిందస్య కేతక్యాః పత్రమ * న్యథా -----

తుళస్యాహరణనిషేధకాలాః

సంక్రమద్వాదశీ శుక్రభౌమ † పాతద్విపర్వసు
తుళసీం యే విచిన్వంతి తే కృంతన్తి హరేశ్శిరః‡

తదపవాదః :-

నియమేనార్చనార్థం చ తుళసీం నిత్యమాహరేత్
దినదోషో వారదోష స్తిథి దోషో న విద్యతే

తుళసీరహితమాలానిషేధః :-

కల్హారం వాఽథ పుష్పం వా మాలతీ వకుళం తు వా
కరవీరప్రసూనం వా మల్లి † వా ధవ చూతకమ్
ఉత్పలం శతపత్రం వా పుష్పేష్వన్యతమం తు వా
తుళసీరహితా మాలా న విష్ణోః ప్రీతిదా భవేత్
జాత్యామోదోఽర్ధయామంవహతిపరిమలంకౌటజంయామమాత్రం
వహ్ని రక్తోత్పలం చ త్రిదినమపి తథా కేతకీ పంచరాత్రమ్
మల్ల్యామోదోఽర్ధయామం శతదలకుసుమంద్విత్రియామప్రతిష్ఠం
యూథీసంజాతపుష్పం‡ద్విదినసముదితంపుష్పభోగప్రమాణమ్
తుళసీ చైవ షణ్మాసం కేతకీ దినపంచకమ్
దినత్రయం చ జలజం కరవీరం దినే దినే

---

* న్తరా † వార. ‡ (తుళస్యాహరణ మంత్రః) తుళస్యమృతజన్మాఽసి సదాత్వం కేశవప్రియే, కేశవార్థం లునామి త్వాం వరదా భవశోభనే ప్రసీద మమ దేవేశి ప్రసీదహరివల్లభే, క్షీరోదమథనోద్భూతే తుళసి త్వం ప్రసీదమే, (దర్భాహరణ మంత్రః) విరించనసహోత్పన్న పరమేష్ఠిని సర్గజ నుదపాపాని సర్వాణి దర్భ స్వస్తి కరో మమ, (సమిదాహరణ మంత్రః) సమిధః పావనా మేధ్యాశ్చర్మయుక్తాః పరుత్పరాః, యుష్మాన్ హరామి హోమార్థమస్మాన్ రక్షన్తు సర్వదా.

* ముకుళోఽథ † ల్లికా వాఽథ చంపకమ్. ‡ దినముదితమిదం

మాలాలక్షణమ్: -

⇑ అబద్ధేభ్యః ప్రసూనేభ్యో బద్ధా మాలా ప్రశస్యతే
మాలా ◆ స్రక్పరమా మాలా సజాతీయప్రసూనకైః
స్రక్చ నానావిధైః పుష్పైర్నిర్మితా కదళీత్వచా

సాయముపహారః : -

సాయం స్రగ్భిరలంకృత్య రక్షానీరాజనాత్పరమ్
❖ మాషాపూపం నివేద్యైవ పశ్చాద్దర్శనమాచరేత్
స్నానాసనోపచారైశ్చ వినాన్యైర్విగ్రహైర్యజేత్.

గంధద్రవ్యమ్ : -

మాంసీ మలయజం చైవ కుంకుమోశీరమేవ చ
రసం * చైవ తు కో † ష్ఠం చ కర్పూరం చాఽగురుంతథా
గంధద్రవ్యాణి చాష్టాఽతు గృహీత్వా తు విశేషతః
(చందనాగురుకస్తూరీ కుంకుమా ఉశిరం తథా
కర్పూరకోష్ఠతక్కోలైరష్ట గంధాః ప్రకీర్తితాః)

‡ (పుష్పన్యాసలక్షణమ్ : -

శయనం చే దనన్తోర్ధ్వే సుఖాసీన విభోస్తథా
ప్రసారితస్య పాదస్య పుష్పన్యాసం ప్రదక్షిణమ్
ధ్రువకౌతుకయోః పాదేత్రయావరణదేవతాః
యజేద్దేవాన్ చతుర్వింశత్ప్రత్యేకం చాఽష్టసంఖ్యయా)

పరివారార్చా : -

బ్రహ్మాదివిష్ణుభూతాన్తాన్ పరివారాన్ యజేత్క్రమాత్
అథ వా నవధోక్తాన్వా అనపాయిగణాం ✻ స్తు వా
యత్రానపాయినస్సన్తి తత్ర స్యాత్సన్నిధిర్హరేః
ఇత్యర్చనానవనీతే (కేశవసంగృహీతే అర్చనా-
సప్తధ్యాయీవ్యాఖ్యాయామ్)
చతుర్థ ఖండవివరణమ్.
సమాప్తమ్.

⇑ అ ◆ భ్యస్స్రగ్వరా ❖ ముద్గా. * భూరసం చైవ తక్కోలం చందనం
† ష్ఠ ‡ అధికః పాఠః ✻ సథా

శ్రియైనమః
శ్రీ వేంకటేశాయ నమః
శ్రీమద్విఖనసమహాగురవే నమః

అర్చనానవనీతమ్

పంచమ ఖండ వివరణమ్

మూలమ్ :-

అథ పాదౌ ప్రక్షాళ్యాచమ్యాఽర్చాస్థానముపవిశ్యేత్యాది

ధూపద్రవ్యమ్, ధూపః :-

గుగ్గులుం చాఽగురుం కోష్ఠముశీరం ఘనచన్దనమ్
ఘృతం గుడం చ కర్పూరం ధూప ద్రవ్యమిహోచ్యతే
ధూపయేన్మంత్రముచ్చార్య చతుర్దిక్షు విధానతః

దీపః :-

ద్వాత్రింశద్వర్తిసంయుక్తం షోడశ ద్వాదశాష్ట వా?
మధ్యే దీపసమాయుక్తం దీపలక్షణముచ్యతే

ఏకవర్తి * ర్ద్వివర్తిర్వా పంచ సప్త నవాఽథవా
మధ్యమాఽధమదీప † స్తు సప్తాంగులసముచ్ఛ్రయః
ఉత్తమాజస్రదీపస్య మానం సప్తాంగులోచ్ఛ్రయమ్
మధ్యమే త్ర్యంగులం ప్రోక్తమధమైకాంగులం భవేత్

దీపద్రవ్యమ్ :-

తిలతిల్వాదితైలం చ వృక్షతైలమథాఽపివా
కపిలాదిఘృతం చైవ దీపద్రవ్యమిహోచ్యతే

* కరంజం చాత్ర నింబం చ ఏరండాదీని వర్జయేత్
దీపం సప్తాంగులోత్సేధం దర్శయేద్దేవసన్నిధౌ

---

* స్త్రి † స్య * నిషిద్ధతైలమ్

నీరాజనమ్, సంధ్యారక్షాదీపః

ఏకత్రబహుభిః పాత్రై † స్నాయంరక్షాం సమాచరేత్
ప్రతస్థ గణికాయాశ్చ శిరస్యుపరి ధారయేత్
ఆనీతాన్ దేవదాసీభిర్దీపాంశ్చ పచనాలయాత్
‡ ఆరోప్య కుంభదీపం చ త్రి పాదోపరి విన్యసేత్
వారాహం నారసింహం చ వామనం చ త్రి విక్రమ్
పూర్వాదిషు ద లేష్వర్చ్యదీపే లక్ష్మీం సమర్చయేత్
ధూమే భవం సమారాధ్య అర్చయేదష్టవిగ్రహైః
అంతరీషజ్జలం స్రావ్య "శుభ్రా జ్యోతి" రితి బ్రువన్
ఉభాభ్యామేవహస్తాభ్యాం ⇑ త్రిఃకృత్వా చ ప్రదక్షిణమ్
దద్యాత్తం గణికాహస్తే సా గృహీత్వా పునః క్రమాత్
సర్వవాద్యసమాయుక్త మాలయం తత్పరీత్య చ
విసృజ్యైవ చ తద్దీపం పృష్ఠే యూధాధిపస్య చ

తత్సేవాఫలమ్

కోటయో బ్రహ్మహత్యానామగమ్యాగమకోటయః
◆ నశ్యన్తి సేవనాద్విష్ణోః కుంభదీపస్య రాజతః

నీరాజన కాలః

హవిర్నివేదనాత్పూర్వం రాత్రౌ నీరాజనం చరేత్
స్నానాన్తే చోత్సవాన్తే చ అర్చనాన్తే తథైవ చ
నిత్యే నైమిత్తికే చైవ సాయం నీరాజనం చరేత్

---

† సంధ్యా ‡ కుంభమారోప్య దేవాగ్రే. ⇑ త్రిస్రః కృత్వా ◆ సేవనాన్నాశయత్యాశు విష్ణోస్సార్వత్రికం ముఖమ్, సేవనం నాశయత్యాశు తస్మాద్దర్శనమాచరేత్

త్రిభ్రమణఫలమ్ :-

సర్వలోకహితాయైకమన్యద్గ్రామసమృద్ధయే
* రాజస్థాన † సమృధ్యర్థం త్రిధా భ్రమణమాచరేత్
తద్దీపదర్శనాన్నృణామాయుశ్శ్రీపుత్ర వృద్ధయః

రాజోపచారాః :-

దర్పణం చామరం ఛత్రం వ్యజనం చతురంగ ‡ కమ్
నృత్యం గీతం చ వాద్యం చ వైష్ణవం మంత్రముచ్చరన్
దేవస్య దర్శయిత్వా తు స్తోత్రం వేదైః క్రమా ⇑ త్పఠేత్
నానావిధైశ్చ స్తోత్రైశ్చ శ్రావయేదచ్యుతస్తథా

సప్తవాహనమ్ :-

పాదుకం చ తథా యానం రథం తార్క్ష్యయుతం పునః.
అశ్వయాత్రా గజశ్చైవ ◆ పాదుకం సప్త వాహనమ్
ఇతిహాసపురాణాని మీమాంసాస్తుతిసంయుతమ్
దేవస్య ❖శ్రావయిత్వా తు పశ్చాన్నీరాజనం దదేత్

స్థానదర్పణమ్ :-

కాంస్యసారం ప్రగృహ్ణీయాత్పూర్ణ చంద్రాకృతీకృతమ్
పాలికాపాదవత్పాదం సింహవ్యాలోపరి స్థితమ్
ఏవం కృత్వాతు సంగ్రాహ్య * మాదర్శనమితి స్మృతమ్†

మాత్రాదానమ్ :-

ద్రోణతండులమాదాయ తదర్ధం పాదమేవ వా
తండులార్ధతి లైర్యుక్తం ముఖవాసఫలాన్వితమ్

---

* జ్ఞాం † స్యవ్య ‡ కాన్ ⇑ చ్చరేత్ ◆భుజగం, ఆసనం ❖దాప, దర

* దేవస్యాగ్రేతు దర్శయేత్ † (పవిత్రధారణలక్షణమ్) ప్రథమం లంఘయేత్పూర్వం ద్వితీయం తు న లంఘయేత్, ఉభయోః పర్వణోర్మధ్యే పవిత్రం ధారయేద్ద్విజః అధికఃపాఠః

దర్శయేద్దేవదేవస్య "సోమం" రాజానముచ్చరన్

‡ అర్చకాయైవ తద్ధ్యాన్మనసా భావ ⇑ యన్ హరిమ్
మాత్రాంశస్తస్య దానం తు మాత్రాదానమితి స్మృతమ్
అర్చకో ద్వాదశాం ◆ శైకభాగేన ప్రవిరాజతే
అర్చకాయ ప్రదాతవ్యం మాత్రాదానం మనీషిభిః

యా ❖ దృజ్ని వేద్యతే బింబే**తత్త్రైకాంశం తు తండులమ్
మాత్రాదానమితి ప్రోక్తం దేవప్రీతికరం భవేత్
బలిశేషం హోమశేషం మాత్రాం చ మధుపర్కకమ్
†† అర్చకాయ ప్రదాతవ్యమన్యథా నిష్ఫలం భవేత్

క్రియాధికారేభృగుః :-

హోమశేషం హవిశ్శేషమాదితీర్థం చ మాత్రకమ్
అర్చకాయ ప్రదాతవ్యం మధుపర్కం విశేషతః

ఆత్రేయే :-

మత్తీర్థం మధుపర్కం చ మాత్రాదానం ఫలాదికమ్
అర్చకాయ ప్రదాతవ్యమన్యథా నిష్ఫలం భవేత్

వాసాధికారే: -

పూజాన్తే తుళసీతీర్థం మాత్రాదానం చ మధ్యమే
అర్చకాయ ప్రదాతవ్యమన్యథా నిష్ఫలం భవేత్

ఉత్తరపురాతన్త్రే :-

అర్చకాస్సన్తి బహవో దేవదేవస్యపూజనే
మాత్రం చ మధుపర్కం చ పాదతీర్థం ప్రసాదకమ్
అర్చకాయ ప్రదాతవ్యమర్చకేన యథాక్రమం

---

‡ ఆచార్యా ⇑యేత్ ◆శేనహరేర్యస్మాద్వి. ❖ వన్ని. **దర్ధాం ††ఆచార్యా

మధుపర్కః : -

* ఇక్షుర్మధు ఘృతం చైవ పయో దధి సమన్వితమ్
ప్రస్థప్రమాణం సంగృహ్య మధుపర్క ఇహో చ్యతే
మధురాణాం తు సంపర్కో మధుపర్కః ప్రకీర్తితః

పచనాలయః

ద్వితీయావరణే చైవ ఆగ్నేయ్యాం పచనాలయే
అర్చకస్య గృహే వాఽపి పాచయిత్వా నివేదయేత్

హవిర్విధిః

వైకుంఠపుష్పసంకాశాం స్తండులాం †స్తు సుపాచయేత్
సుగంధి రసయుక్తం పాచయేదుపదంశకమ్

షడ్విధ హవిః

పాయసం కృసరం గౌల్యం ముద్గాన్నం చ యవోదనమ్
శుద్ధాన్నం చైవ ‡ షోఢాన్నం కారయేదుక్తమార్గతః

పాయసమ్: -

⇑ ద్వ్యాఢకక్షీరసంయుక్త మాఢకార్ధజలైర్యుతమ్
తండు * లాఢక? సంయుక్తం ప్రస్థార్ధం గుడపాయసమ్
రంభాఫలైశ్చపనసైర్నాళి కేరఫలైర్యుతమ్
ఘృతయుక్తం ✻ పచేదన్నం పాయసం త్వితి కే చ న +

కృసరమ్ : -

షట్ప్రస్థార్ధజలైర్యుక్తం ప్రస్థార్ధతిలచూర్ణకైః
తండులా ✻ ఢకమాత్రం చ పాచయేత్కృసరం హవిః

---

* గుడం మ † శ్చ ‡ షడ్భేదం ⇑ ఆ * లోదక ✻ సుపాచేత +
పాయసాత్పాయసం, మౌద్గికం తతః కృసరం గౌల్యం, యవోదనం చ కుహ
చిత్.

గౌల్యమ్ : -

తండు ◆ లైరాఢకైర్యుక్తం షట్ప్రస్థజల సంయుతమ్
❖ ఫలేన గుడసంయుక్తం పాచయేద్గౌళ్యకం హవిః

ముద్గాన్నమ్ : -

ప్రస్థ ** ప్రమాణముద్గేన సప్తప్రస్థజలైర్యుతమ్
తండు †† లాఢకసంయుక్తం పాచయేన్మౌద్గికం భవేత్

యవోదనమ్ : -

యవసారస్య పాకేన యావకం పరిచక్షతే
ఏ ‡‡ తాన్ పంచప్రకా ⇑⇑ రాంస్తు లవణై స్సహ
పాచయేత్

శుద్ధాన్నమ్ : -

తండులైః కేవలైః ప ◆ క్వం శుద్ధాన్నమితి కథ్యతే

అపూపాది

ముద్గాపూపం తిలాపూపం మాషాపూపం మనోహరమ్
మోద*కం తిలసం శుష్కం శష్కుల్యాదీని పాచయేత్
ఘృతేన వాऽథ తైలేన అపూపాదీంస్తు పాచయేత్

ఉపదంశేషు మరీచిః : -

ఉపదంశాన్ కదలీ చూత పనస నారికేళ తింత్రిణీ కారవల్లీత్రయ వ్యాఘ్ర శింబిభేద బృహతీభేద సింహీ వ్యాఘ్రనఖీ కర్కంధూర్వారు కకుభాండ కూశ్మాండ కృతబంధ నాలార్క కార్కోటకని? సూరణకంద క్షుద్రకంద మహాకంద వల్లీకంద

◆ లాఢకసంయుక్తం ❖ ఫలమేకగులైర్యుక్తం, షట్పలైశ్చగుడైర్యుక్తం.. ** ముద్గస్యఖండేన †† ర్థసమం ‡‡ తైః ❖❖ రై ◆క్త్వైః * కాతిరసం

శ్రుంగిబేరోత్పలకంద పిండీశకుటకందాదీని చ, మరీచి జీరక సర్షపాణి (చ) ముద్గాఢకకులుద్ధతిలతిల్వా మాషమసూరకాదీని కదల్యాదిష్వేకం ద్వాత్రింశ్చతురోఽధికాన్వా దోషవిహీనాన్ ప్రక్షాళ్య యథాయోగం సుగంధరససంయుక్తం సుపచేత్

ఉపదంశజీవాః

సూపమ్ : -

ముద్గాఢకకుళుద్ధాని మసూరం మాషమేవచ
చణకాన్వాది? సంగ్రాహ్య సూపార్థం పాచయేద్ధరేః
నిష్పావజీరకగుడామ్లపయోహరిద్రా ---
హింగ్వాఽజ్యమాష † వటకాని చ కాళశాకాః
ఏలా మరీచి తిల సర్షప నాళికేర
కర్పూర + మేధ్యలవణా ⇑ ద్యుపదంశజీవాః
పాచయిత్వా హవిర్భాండే ◆ భస్మనోర్ధ్వ పుండ్రమాచరేత్
మృణయే పాచయేత్పక్షం మాసం వా ❖ పాచకో ద్విజః
ద్రోణార్ధాధిక మేకస్మిన్ పాత్రే తు న పచేద్ధవిః

ఉపదంశమానమ్ : -

ఆఢకస్యోపదంశం చ పంచ ష * డ్వాఽథ తత్ఫలమ్
ప్రస్థార్ధ ✿ ముద్గదాడిర్వా కుడుబాఽజ్యగుడైర్యుతమ్
ఏవం సంపాద్య ‡ "యత్తే" తి ఘృతమాస్రావ్య చాఽనయేత్
అర్చకో దక్షిణే హస్తే మధ్యమానామికే తథా

---

† పటకానిచ + మధ్యే ⇑ (న్యు?) ◆ స్మోర్ధ్వం ❖ పి యథావిధి * ట్చచతుష్పు ✿నూపదధిచ ‡ యత్నేన

పుష్పతోయయుతేనైవ ⇑ వరదహస్తే? నివేదయేత్
పరిషిచ్యార్ఘణార్థాయ జలం దద్యా త్పతద్గ్రహే
అభిమృశ్యాऽన్నసూక్తేన అమృతీకృత్య తద్ధవిః

అర్ఘణాంబులక్షణమ్ : -

శీతలోదకసంపూర్ణం శిలాకర్పూరసంయుతమ్
మందోష్ణ ◆ పయసా యుక్తమర్ఘణాంబు ప్రకీర్తితమ్

నివేదనరహస్యమ్ : -

కబలే కబలే దేవో ❖ భునక్తీతి చ సంస్మరేత్
హవిష్షడ్విధదానంతు "తదస్య ప్రియ" ** మంత్రతః
"హిరణ్యగర్భ" ఇత్యుక్త్వా పాయసాన్నం నివేదయేత్

పక్వాన్య††న్యాని మంత్రం చ "సుభూస్స్వయ" మితి బ్రువన్
అపక్వాని చ సర్వాణి దద్యాదష్టాక్షరేణ వా
అపూపా ‡‡ దీని భక్ష్యాణి విష్ణుగాయత్రియా దదేత్
పేయాని సర్వద్రవ్యాణి "ఇదం విష్ణు" రితి బ్రువన్
దేవీభ్యాం చ మునిభ్యాం చ బ్రహ్మేశాభ్యాం నివేదయేత్
కౌతుకం స్నాపనం బేరమౌత్సవం బలిబేరకమ్
యథాక్రమం నివేద్యాన్తే పుష్పం దద్యాత్పతద్గ్రహే

పంచబేరనివేదనమ్ : -

పంచపాత్రేషు * లబ్ధే షు త్వేకస్మిన్ పాత్ర ఏవ వా
హవిర్యథైకపాత్రస్థమాత్మయాజీ జుహోతి చ
ప్రాణా † దీనాం తు పంచానాం విష్ణ్వాదీనాం తతో_దదేత్

⇑ ఉపహస్తే, పర, పర. ◆ పయసా ❖ భుంజతే ** ముచ్చరన్ ††
సుక్తమంత్రాణి ‡‡ నిచ * ష్వ † గా

వావిర్విశ్వసనమ్ :-

కపిద్ధస్య ఫ‡లే సారః యథా కుంజరభ ⥣ క్షణే
తథా నైవేద్యసారం తు దేవో గృహ్ణాతి మన్త్రతః
అన్నాది పురతో యత్తు దర్శనాద్గృహ్యతే మయా
◆ వైఖానస్య జిహ్వాయామశ్నామి కమలోద్భవ

అత్రాఽత్రిః :-

ఆఘ్రాయ పుష్పం భ్రమరో మకరన్దం చ పాస్యతి
నాఽపైతి గంధో న రసస్తథా విష్ణునివేదితే

భృగుః :-

⥣ మేఘ ఆదిత్యకిరణైరపః పీత్వాఽభివర్షతి
తథా నైవేద్యమశ్నాతి భక్తాఽభీష్టం ప్రయచ్ఛతి

ఫలమ్ :- యావద్భిస్తండులైరన్నం విష్ణవే ** వినివేదయేత్
తావద్వర్షసహస్రాణి విష్ణులోకే మహీయతే
యత్ప్రార్థయతి పూజాన్తే దేవేశం దేశికోత్తమమ్?
వాంఛితాదధికం సర్వం సుప్రీతఃస్సంప్ర యచ్ఛతి

నిత్యహోమః :-

ప్రథమాఽవరణే వాఽపి ఆగ్నేయ్యాం పచనాలయే
త్రివేదిసహితం కుండం కుర్యాత్సభ్యాగ్నికుండవత్
(యత్ప్రార్థయతి పూజాన్తే దేవేశం దేశికోత్తమః
వాంఛితాదధికం సర్వం సుప్రీతస్సంప్రయచ్ఛతి)

---

‡ లాత్ ⥣ క్షితమ్ ◆ రసాన్ భక్త ❖యథావాదిత్యకిరణా ద ** సన్ని

నిత్యాఽగ్ని కుండే ఛుల్ల్యాం వా పరిషిచ్య చ పావకమ్
పుష్పం గంధం తథా ధూపం దీపమర్ఘ్యం తథైవచ
హుతమేవమిదం ప్రోక్తం హో * మే షడ్భోగఇష్యతే
"అతోదేవా" దిభిష్షడ్భిః పంచభిర్మూర్తిభిస్సదా
దేవ్యోశ్చ పరివారాణాం మూర్తిభిశ్చాఽపి హూయతామ్
చరుణాఽజ్యేన సంయుక్తం మూర్తిహోమస్సుహూయతామ్
మూర్తిహోమస్య కాలే తు కుర్యాదుత్కుటికాసనమ్
త్రికాలముత్తమం హోమో ద్వికాలం మధ్యమం భవేత్
అధమం త్వేకకాలన్తు నిత్యహోమస్య లక్షణమ్
పరిస్తరణకూర్చం చ † సమిధః పరిధీం స్తథా
ప్రతిమాసం వ్యపోహ్యైవ ‡ పునరన్యాన్ వినిక్షిపేత్
జలం ప్రతిదినం చైవ ప్రణి ⇑ ధ్యాం పూరయేద్బుధః
రక్షేదగ్నిమవిచ్ఛిన్నమశక్తో రక్షితుం యది
సమిధ్యాత్మని వాఽరోప్య ప్రణీయాఽహరహర్యజేత్
అథాఽన్తః పరిషేకాన్తే భస్మాఽలిప్యోపతిష్ఠతే
"ఇదం విష్ణు" రితి ప్రోచ్య పానీయం స్వాదు శీతలమ్
"విచక్ర" మేతి తాంబూలం ముఖవాసమథాఽపి వా

బలివిధిః :-

దేవానాంచ *నృణాం చైవ బ ❃ లం య ✥ స్మాత్ప్రవర్ధతే
తస్మాద్బలిప్రదానం తు సర్వలోకహితావహమ్
ధాత్రాద్యా ద్వారదేవాస్తు బలిం నేచ్ఛన్తి కుత్ర చిత్
నిత్యతృప్తాశ్చ తే సర్వే తస్మాత్పుష్పబలిం దదేత్

---

* మశేషం గమిష్యతి † పరిధీన్ సమిధ ‡ తద్వద ⇑ ధా * నరాణాంచ
❃ లిర్య ✥ స్మిన్ ప్ర

ప్రధానద్వార ** యోశ్చైవ ధాత్రాదీనర్చయేత్క్రమాత్
నాఽన్యత్ర కేవలం త ❖ త్ర ద్వారపాలాంత్సమర్చయేత్,

అర్చనాధికారే, యజ్ఞాధికారే చ (భృగుః) : -

◆ వేదాది పార్షదాస్సర్వే ద్విధా స్యుర్వై తపోధనాః?
అర్చనాకాంక్షిణః కేచిత్కేచిద్వై బలికాంక్షిణః
(అర్చేదర్చనకాంక్షీణాం? బలీచ్ఛూనాం బలిం దదేత్
హవిర్న వేదితే తేషాం నిత్యే చైవ బలిం దదేత్)
ధాత్రాదిద్వారదేవాశ్చ బ్రహ్మేశౌ చ మునీ తథా
అర్చనాకాంక్షిణశ్చైవ శిష్టాశ్చ బలికాంక్షిణః
అర్చనాకాంక్షిణామర్చాం బలీచ్ఛూనాం బలిం దదేత్
అన్యస్మిన్న బలిం దద్యాదుత్సవాగ్రయణే వినా
ప్రాతరేవాఽర్చయేద్ధీమాన్ పార్షదాన్ ద్వివిధానపి
(దద్యాద్వైబలికాంక్షీణాం తస్మిన్ కాలే బలిం బుధః
పూజయేత్పూజనాకాలే దేవదేవస్య పూర్వతః
నివేద్యాఽన్తేతు దేవస్య తత్ప్రియాణాం బలిం క్షిపేత్)

బలిః : -

రథే వాఽందోళికాయాం వా చతురస్తేఽథ వా హరిమ్
బలిబేరం సమారోప్య బలిం సంసాధ్య చోక్తవత్
బలిబేరస్య పురతో బలిం * దద్యాదథాఽర్చకః
శంఖకాంస్యధ్వనియుతం (చామరద్వయసంయుతమ్
ఛత్రద్వయసమాయుక్తం) ఘంటారవసమన్వితమ్
పుష్పం గంధం తథా ధూపం దీపమన్నం తతో జలమ్

* * * *

** త. ❖త్తత్ ◆ద్వివిధాః * త్త

† పరివారాఽర్చనక్రమః

మార్కండేయం భృగుం చైవ బ్రహ్మాణం శంకరం తథా
భిత్తిపార్శ్వే సమభ్యర్చ్య దక్షిణోత్తరయోః క్రమాత్
(ధాతారం చ విధాతారం భువంగం చ పతంగకమ్
పతిరం వరుణం చైవ షడేతే ద్వారదేవతాః
ధాతారం దక్షిణ స్తంభే ఉత్తరాభిముఖం యజేత్
ఉత్తరే చ విధాతారం దక్షిణాభిముఖం తథా)
ధాతారం చ విధాతారముత్తరాభి ముఖాన్ యజేత్
అంతరే చ విధాతారం దక్షిణాభిముఖం తథా
ఊర్ధ్వాననం భువంగం చ పతంగం చాఽప్యధోముఖమ్
పతిరం వరుణం చైవ కవాటే దక్షిణోత్తరే
యత్ర యత్ర కవా ‡ టస్తు తత్ర తత్ర సమర్చయేత్

అరూపిణః :-

ద్వారేశాశ్చ విమానేశా బలిపీఠం తథైవ చ
భూతద్వయం తథా నీతే తథైవ చతత ధ్రువమ్?
చంద్రబింబమివాకాశే దర్పణే ప్రతిబింబవత్ (బితమ్?)
రూపం నేచ్ఛన్తితే పీ * రేతస్మాద్ధ్యాత్వాసమర్చయేత్

---

† పరివారానుక్రమణీ ‡ టోఽస్తి * రమ్.

ద్వారపాలకాః :-

* యజేద్గర్భగృహాద్బాహ్యే మణికం ద్వారదక్షిణే
వామభాగే తథా సంధ్యాం తస్య పత్నీం సమర్చయేత్
మణికం చ తథా సంధ్యాం ప్రథమద్వారపాలకౌ

‡ వైఖానసం సిద్ధిదం చ ద్వితీయద్వారపాలకౌ
అన్తరాలే చ న్యక్షేంద్రా వర్చయిత్వా విధానతః

కిష్కింధం ⥣ చైవ తీర్థం చ తృతీయద్వారపాలకౌ
చక్రశంఖే సమభ్యర్చ్య చతుర్థ ద్వారపాలకౌ
గుహం సర్పేశ మభ్యర్చ్య పంచమ ద్వారపాలకౌ
జయం చ విజయం చైవ షష్ఠద్వారస్య పాలకౌ
చండం చైవ ప్రచండం చ సప్తమద్వారపాలకౌ
నాగరాజం గణేశం చ గోపురద్వారపాలకౌ
ఏతౌ చతుర్భుజౌ చక్రశంఖనారాచముద్రికామ్
గదాం చ బిభ్రతౌ వామే దక్షిణే ద్వారపాలకౌ
అథ వా చోక్త రూపౌ వాకల్ప్యేద్దక్షిణవామయోః

---

* యజేద్గర్భగృహాద్బాహ్యే మణికం ద్వారదక్షిణే, వామభాగే తథా సంధ్యాంతస్య పత్నీం సమర్చయేత్, మణికం చ తథా సంధ్యాం ప్రథమద్వారపాలకౌ, తాపసం సిద్ధిదం చైవ ద్వితీయ ద్వారపాలకౌ, కిష్కింధం చైవ తీర్థం చ తృతీయ ద్వారపాలకౌ, దుర్గాగణేశ్వరౌ చైవ చతుర్ద్వారపాలకౌ, గుహ శేషౌ సమభ్యర్చ్య పంచమద్వారపాలకౌ, జయం చ విజయం చైవ షష్ఠమద్వారపాలకౌ, చండం చైవ ప్రచండం చ సప్తమద్వారపాలకౌ, నాగరాజం గణపతిం గోపురద్వారపాలకౌ, ఏతౌ చతుర్భుజౌ చక్రశంఖనారాచముద్రికౌ, గదాం చ బిభ్రతౌ వామే దక్షిణేవ్యత్యయాద్భవేత్, అథ వాచో క్తరూపౌ వాకల్ప్యా దక్షిణవామయోః, తథా

అన్తరాలే చ న్యక్షేంద్రావర్చయిత్వా విధానతః, చతుర్థే గుహసర్పౌ చ పంచమే చండమేవ చ, చక్రశంఖౌ సమభ్యర్చ్య చతుర్థ ద్వారపాలకౌ, గుహం శేషం సమభ్యర్చ్య పంచమద్వారపాలకౌ, ఇతి పాఠభేదో దృశ్యతే. ‡ తాపసం. ⥣ చ తథా.

విమానపాలాః :- (ప్రథమాఽవరణే)

న్యక్షం చైవ వివస్వన్తం మిత్రం క్షత్తారమేవ చ
* ఏతాన్ విమాన † పాలాంశ్చ ప్రథమావరణే యజేత్.

న్యక్షాదిస్వరూపమ్ : -

మూర్ధేష్ట కా ప్రతిష్ఠాయాం స్థాపితా రూపవర్జితాః
ఏతే విమానపాలాస్స్యుః పరివారాలయేషు చ
సోపానమధ్యే శ్రీ భూతమర్చయేద్బహిరాననమ్
పురస్తాద్గరుడం తస్య దేవాభిముఖమర్చయేత్
‡ అన్తికే సోమసూత్రస్య విష్వక్సేనం సమర్చయేత్

ద్వితీయాఽవరణే : -

ఇంద్రమగ్నిం యమం చైవ నిర్‌ఋతిం వరుణం తథా
వాయుం కుబేరమీశానం ద్వితీయావరణేర్చయేత్

తృతీయాఽవరణే : -

గదాం చక్రాఽసిశంఖాని శార్ఙ్గం శక్తిం శరం తథా
ఖేటకం చాఽయుధాన్యష్టౌ తృతీయాఽవరణేఽర్చయేత్

చతుర్థావరణే : -

ధరో ధ్రువశ్చ సోమశ్చ ఆపశ్చైవాఽనిలస్తథా?
ప్రత్యూషశ్చ ప్రభాతశ్చ వసవోఽష్టౌ చతుర్థకే

అనపాయినః : -

చక్రం ధ్వజం చ శంఖం చ శాంతం భూతద్వయం తథా
గరుడేన సమాయుక్తా స్స ప్తైతే అనపాయినః

---

* తే † లాశ్చ ‡ ఉత్తరే

భృగుః : -

యే దేవాభిముఖే ప్రోక్తాస్తే దేవా అనపాయినః

పంచమాఽవవరణే : -

జయాం చ విజయాం విందాం నందకాం పుష్టికాం తథా
కుముద్వతీముత్పలకాం విశోకా *మితి తా యజేత్

† పదద్వారదేవాః : -

శేషం చ వక్రతుండం చ గరుడం చ సుదర్శనమ్
పంక్తీశం భూతకర్తారం శంఖం శాన్తం సమర్చయేత్

సప్తరోహిణ్యాః : -

కుంతినీ గ్రంధినీ చైవ కృచ్ఛ్రిణీ వేగినీ తథా
వికారిణీ ద్రుణీ చ తథేంద్రియవికారిణీ
ఏతా ‡ శ్చ సప్తరోహిణ్యస్తతస్సప్త ⇑ ఋషీన్క్రమాత్

సప్తర్షయః : -

భృగుం మరీచిం పుళహం పులస్త్యం క్రతుమేవచ
వసిష్ఠం చ తథైవాఽత్రిం ఋషీంత్సప్త సమర్చయేత్

నవగ్రహాః : -

ఆదిత్యభౌమమందార్యశుక్రజ్ఞేంద్వాదికాన్నవ
అన్యాంశ్చ నవధోక్తాంశ్చ యజిత్వా చోక్తమార్గతః

* * * * *

బలిపీఠాఽధిదేవాః : -

ఆమోదశ్చ ప్రమోదశ్చ ప్రముఖో దుర్ముఖస్తథా
అవిఘ్నో విఘ్నకర్తా చ బలిపీఠాఽధిదేవతాః

---

* ష్టాప్సరో యజేత్ † పురద్వారదేవాః, గోపురద్వారదేవాః ‡ వై ⇑ర్షయః

స్థానాని :

అవిఘ్నం కర్ణికామధ్యే ఆమోదం పూర్వదిఙ్ముఖే
ప్రమోదం తుదలే యామ్యే ప్రముఖం పశ్చిమే దలే
దుర్ముఖం చోత్తరే చార్చ్యా విఘ్నకర్తారమీశకే
మధ్యే భూతబలిం దద్యాద్బలిపీఠే బలిం క్షిపేత్
పీఠస్య దక్షిణే భాగే కాశ్యప్రోక్తప్రకారతః
భూతయక్షపిశాచేభ్యో బలిశేషం చ నిర్వపేత్

పీఠార్చావిశేషః :-

పూర్వం తోయం తతః పుష్పం బలిం పశ్చా* త్తతో జలమ్
ఏవం పీఠార్చనం ప్రోక్తం రూపాకారే? నివేదయేత్

వర్షాద్యుపాధౌ :-

మహావర్షాతివాతాదౌ బలికాలే సముద్భవే?
త†త్ర దేవాంత్సమావాహ్య ద్వారాగ్రే నిక్షిపేద్బలిమ్

వర్ణవాహనాదిజ్ఞాత్వార్చనమ్ :-

వర్ణవాహనకేత్వాదీన్ ధ్యాత్వా సమ్యక్సమర్చయేత్
అన్యథా చేద్విశేషేణ రక్షాంస్యపహరన్తితత్

బలిలక్షణమ్ :-

ఉత్తమం కబలం ప్రోక్తం మధ్యమం ముష్టిమాత్రకమ్
అథమం చాహుతిః ప్రోక్తం త్రివిధం బలిలక్షణమ్
ఉత్తమం తుత్రిసంధ్యాయాం మధ్యమం స్యాద్ద్విసంధ్యకమ్
ఛత్రధ్వజసమాయుక్తం సర్వవాద్యసమాయుతమ్
(అధమంత్వేక సంధ్యాయాం బలికాలవిధిస్స్మృతః
బలిబేరం సమారోప్య శిబికాంవా మనోహరమ్
చతుర్దంతాసనం వాపి వాహనాంతరమేవ వా)

---

* జ్జలంతథా † త్తత్

ఘంటారవసమాయుక్తం భూతపీఠం పరీత్య చ
ప్రదక్షిణత్ర * యం నీత్వా ఏకం శీఘ్రం నయేత్తదా
ప్రథమం బలిదానాయ నృ† త్తస్యాలోకనం పరమ్
వాద్యస్తోత్రప్రదానాద్యైర్నృత్తగీతైస్తృ‡తీయకమ్

శయనమ్ :-

కౌతుకం బలిబేరం వా అన్యల్లౌ ⇑ కికమేవ వా
అథ వా కృష్ణరూపం వా నిత్యం శయనతల్పకే
పృథ గ్లక్ష్మీవిమానేవా అథ వా ముఖమండపే
రాత్రిపూజావసానాన్తే ధ్రువే చారోపణాన్తకే
దేవమారోప్య శిబికాం రాజవచ్ఛోపలాల్యచ
◆ వాదిత్య నృత్యగీతాద్యైరాలయం తు ప్రవేశయేత్
క్షౌమాదివస్త్రమాస్తీర్య ఉపధానద్వయం న్యసేత్
శయనే శాయయేద్దేవం శయనం సూక్తముచ్చరన్

బల్యుత్సవాత్పూర్వం తీర్థదాననిషేధః.

న యావత్పరివారేభ్యో బలిర్దేవేన దీయతే
తావద్యత్నేన సంర * క్షేద్విష్ణుతీర్థం విశేషతః
విష్ణోస్తీర్థం ప్రసాదం చ వినా నిత్యానపాయినః
హోమబల్యుత్సవాత్పూర్వం వినియోగం న చార్హతి.

అర్చనాపంచకమ్

ఖిలే, ఉత్తరపురాతంత్రే :

అర్ఘ్యాన్తమర్చనం ప్రోక్తం హవిరన్తం చ పూజనమ్
హోమాంతం శాన్తికం విద్యాత్ బల్యన్తం పౌష్టికం భవేత్
పౌష్టికం ముఖ్యమిత్యాహుర్ముఖవాసాన్తమర్చనమ్

---

* ద్వ † దృ ‡ ర్ద్వి ⇑ త్వౌష్టిక, ద్భేరమధాపి ◆ పరీత్య * క్ష్యంవి

అత్రిః -

అర్ధంతృప్యతి నైవేద్యాత్త్రిపాదం హోమపూజనాత్
పూర్ణం బలిప్రదానాచ్చ వినియోగాత్సుతృప్యతి

పురస్తాత్తీర్థవినియోగః --

విష్ణోర్విప్రసుతత్వాచ్చ విష్ణోరంశ † స్య చాత్మనః
వి‡ష్ణుపాదాబ్జసలిలం పూర్వం వైఖానసః పిబేత్
పూజాంతే తుళసీతీర్థం పూజకః ప్రథమం పిబేత్
అన్యథా వినియుక్తంచేత్తత్పూజా నిష్ఫలా భవేత్
అర్చాన్తే తుళసీతీర్థమర్చకః ప్రథమం పిబేత్
యతీనాం విష్ణుభక్తానాం సర్వే ⇑ షామథ దాపయేత్
తపస్వినాం యతీనాం చ విప్రాణాం చ విశేషతః
వైష్ణవానాం చ సర్వేషాం పీత్వాఽన్యేషాం ప్రదాపయేత్

కారిప్రసాదః : -

నైవేద్యం చ నివేద్యాన్తే బలిహోమావసానకే
తీర్థం ప్రసాదం దేవస్య దద్యాదగ్రేఽర్చకాయ చ
ఏతత్ప్రీతికరం విష్ణోః "కారిదాన" మితి స్మృతమ్
తేభ్యో దద్యాచ్చ నైవేద్యం మధుపర్కసమన్వితమ్
"కారిదాన" మితి ప్రోక్తం దేవప్రీతికరం భవేత్

ఖిలే : -

అర్చణాన్తే హవిర్విష్ణోర్దద్యా "త్కారిభ్య" ఏవచ
ప్రథమం సన్నిధౌ చాపి అన్యథా దేవకోపకృత్

---

† గ ‡ ష్ణోః ⇑ షాంచప్ర.

పాత్రశేషః : -

పాత్రే పాత్రే చతుర్థాంశం * దేవాయ న నివేదయేత్
పాత్రశేషం సమాదాయ మూర్తిహోమస్సుహూయతే
పాత్రశేషం ప్రగృహ్ణీయాదాచార్యో † ప్యర్చకోఽథవా
బలిశేషం హోమశేషం మాత్రాం చ మధుపర్కకమ్
ఆచార్యాయ ప్ర ‡దాతవ్యమన్యథా నిష్ఫలం భవేత్
విపరీతం యది భవేత్తద్గ్రామయజమానయోః
భవేదాశు వినాశాయ నాశస్స్యాద్రాజరాష్ట్రయోః

సేవాప్రకరణమ్ : -

బలిపీఠస్య పురతో నమస్కారో విధీయతే
రథారోహే ధ్వజారోహే మృగనాభివిలేపనే
సోపహారో హరిం దృష్ట్వా ప్రణిపత్య న సీదతి
గర్భాగా ⇑ రశ్చ సేవార్థం ◆ వైఖానస ❖ జనోచితః
** స్వాధ్యాయమాత్రవిప్రాణామర్థమండపసేవనమ్
✠ తపస్వినాం యతీనాం చ మహామండపసేవనమ్
రాజరాజకులస్త్రీణాం ✧ నృత్యమండపసేవనమ్
వైశ్యశూద్రానులోమాదేర్బాహ్యమండపసేవనమ్
✧✧ అన్యేషాం విష్ణుభక్తానాం గోపురం తు విధీయతే
ప్రతిలోమాంత్యజాతీనాం స్థూపి దృష్ట్వా సమాచరేత్

---

* అర్చకాయ, దేవస్య † వాఽ ‡ దద్యాచ్చ అ. ⇑ రేచ ◆ కులోద్భవః ❖ అర్చకాచార్యకాదయః, ** అధ్యాపకానాంస్తోతౄణాం అ. ✠యతీనాం విష్ణుభక్తానామ్ ✧ త్ర ✧✧ ఇతరం హరి

భృగుః :-

అర్చకస్సన్నిధౌ ⇑ తిష్ఠేత్పరిచారోఽర్ధమండపే
అన్యేషాం మండపే చైవ అనులోమాస్తు దూరతః
దైవికే గర్భగేహేఽన్య ద్విజస్యాపి ప్రవేశనే
మృద్భాండాని పరిత్యజ్య పునః పుణ్యాహమాచరేత్
గర్భాలయే ప్రవిష్టే తు సూత్రాన్తరద్విజాతిభిః
అష్టోత్తరశతైశ్చైవ కలశైరభి షేచయేత్
ప్రమాదాత్స్పర్శనే చైవ సంప్రోక్షణ మథాఽచరేత్
అజ్ఞానాదర్చనే చైవ ప్రతిష్ఠాం పునరాచరేత్

సర్వేషాం సేవా :-

ఆస్థానమండపాదౌ తు యదా సంపూజ్యతే హరిః
చతుర్వర్ణా యథేష్టం తు సే ◆వన్తే చ మహోత్సవే
ప్ర ❖భుర్భక్త పరాధీనో నిత్యమాలోకయేద్ధరిమ్
విమానమథ వా తస్య పురం గోపురమేవ వా

భగవత్సాన్నిధ్యమ్ --

ఆలయే గోపురే పీఠే గరుడధ్వజపుష్కరే
ధ్రువబేరసమం కుర్యాత్ప్రణామం తు విశేషతః

సేవాలక్షణమ్ :-

అగ్నేర్నైరృతి వాయవ్యే న కుర్యాద్దేవవన్దనమ్
అత్రైవ వందనం కృత్వా మహాన్ దోషో భవేత్తతః
అగ్రే పృష్ఠే వామభాగే సమీపే గర్భమందిరే
జపహోమనమస్కారాన్న కుర్యాద్దేవతా * గృహే

⇑ స్థిత్వాప ◆ వా ❖ భుంభ * లయే

పంచప్రణామాః --

మస్తిష్కం సంపుటం చైవ ప్రహ్వాంగం స్వస్తికం తథా
దండాంగం చ నమస్కా† రాః పంచధా పరికీర్తి ‡ తాః

అష్టాంగనమస్కారః

ఉరసా శిరసా దృష్ట్వా మనసా⇑ వచసా తథా
పద్భ్యాంకరాభ్యాం జానుభ్యాంప్రణామోఽష్టాంగ ఉచ్యతే

దర్శనమ్ : -

ఆ పీఠాన్మౌలిపర్యన్తం పశ్యతః పురుషోత్తమమ్
నమతః పాతకం నాస్తి భవన్తి సఫలాః క్రియాః

పాణిభ్యాం ప్రపదే◆త్స్పృష్ట్వాజంఘేనస్పృశ్య వా**హరిమ్
జిఘ్రంస్తత్పాదకమలం పశ్యంస్తత్పాదసౌష్ఠవమ్
కీర్తయన్నపి తన్నామ శృ †† ణ్వన్న స్వయమేవతత్
శిరసా మార్దవం జానన్నానమ్యాఽనమ్య వా పునః
పులకాంచితసర్వాంగః పరమానంద నిర్భరః
ప్రణమేద్భగవత్పాదౌ సప్రణామ ఇతి స్మృతః

ప్రదక్షిణమ్ : -

ప్రదక్షిణసమో నాస్తి ప్రత్యక్షఫలదో విధిః
యాని కాని చ పాపాని జన్మాంతరకృతాని చ
తాని తాని ప్రణశ్యన్తి ప్రదక్షిణ పదే పదే
ఛాయాతిలంఘనం నైవ కుర్యాదాలయ బేరయోః
ప్రదక్షిణవిధావేతల్లంఘనం తు న దోషకృత్

---

† రం ‡ తం ⇑ శ్రవణేనచ ◆ స్పృ. దృ ❖ సమ్, ** రేః †† ణ్వానః

యుగ్మప్రదక్షిణం కుర్యాదయుగ్మం త్వాభిచారికమ్
నైవ ప్రదక్షిణం కుర్యాదన్తరే దేవశాన్తయోః
దేవపీఠాఽన్తరే చైవ న కుర్యాదితి శాసనమ్
† విప్రాఽగ్న్యోర్విప్రయోశ్చ దంపత్యోర్నృపభృత్యయోః
నాంఽతరా గమనం కుర్యా ‡ దన్తరే దేవపీఠయోః

తీర్థగ్రహణమ్

అత్రిః :-

మంత్రేణ పాదయోర్దత్తమాధావం పాద్యముచ్యతే
తత్పా ⇑ ద్యాత్తీర్థమాదాయ శిరసి ప్రోక్షయేత్పిబేత్
వస్త్రం చతుర్గుణీకృత్యపాణౌ పాణిం నివేశ్య చ
తస్మిన్ తీర్థం ప్రతిష్ఠాప్య త్రిః పిబేత్‌బిందువర్జితమ్

మంత్రః :-

అకాలమృత్యుహరణం సర్వవ్యాధినివారణమ్
◆ సర్వపాపౌఘశమనం విష్ణోః పాదోదకం శుభమ్

వినియోగక్రమః

పూజాన్తే తుళసీతీర్థం పూజకః ప్రథమం పిబేత్
అన్యథా వినియుక్తా చేత్తత్పూజా నిష్ఫలా భవేత్
అర్చాన్తే తుళసీతీర్థమర్చకః ప్రథమం పిబేత్
యతీనాం విష్ణుభక్తానామితరేషాం ప్రదాపయేత్

---

* పూర్వముక్తమిదమ్ † గమననిషేధః :- విప్రాగ్న్యోర్విప్రయోశ్చైవ.
‡ దేవతాబలి. ⇑ ద్యతీ. ◆ సమస్తపాపక్షయకరం విష్ణు

చతుర్విధవైష్ణవాః

అనాదివైష్ణవాః కేచిదాదివైష్ణసంజ్ఞకాః
వైష్ణవావాఽన్త * రాః కేచిత్పంచసంస్కారసంస్కృతాః
ముండముద్రాధరాః కేచిచ్చతుర్ధావైష్ణవాస్స్మృతాః
అనాదివైష్ణవః ప్రోక్తస్త్వహమేవ పరాత్పరః
ఆదివైష్ణవనామానో విఖనస్సూత్రసంస్కృతాః
పంచసంస్కారసంయుక్తా వైష్ణవాస్త్వన్యసూత్రిణః
ఏతేవా న్తరసంజ్ఞాస్స్యుః పంచరాత్రానుసారిణః
ముండముద్రాధరాస్సర్వే వర్ణాశ్చాన్తర వైష్ణవాః
సంస్కారాన్తరసంయుక్తా ముండముద్రాధరాస్స్మృతాః
విష్ణోస్తీర్థం ప్రసాదం తు ఆదివైష్ణవపూర్వకమ్
ప్రదద్యాత్సర్వభక్తే † భ్యో హ్యన్యథా నిష్ఫలం భవేత్.

భాగవతలక్షణమ్ :-

న శూద్రా భగవద్భక్తా విప్రా భాగవతాస్స్మృతాః
సర్వవర్ణేషు తే శూద్రా యే హ్యభక్తా జనార్దనే

విష్ణుధర్మోత్తరే, ద్వితీయేధ్యాయే :-

యే స్వధర్మే ప్రవర్తన్తే విప్రాద్యా విష్ణుతత్పరాః
‡ కుధర్మేషు నివర్తన్తే తే వైభాగవతాస్స్మృతాః

భగవద్వాక్యమ్ :-

భుజయుగమపి చిహ్నైరంకితం యస్య విష్ణోః
పరమపురుషనామ్నః కీర్తనం యస్య వాచి
ఋజుతరమపి పుండ్రం మస్తకే యస్య కంఠే
సరసిజమణిమాలా యస్య తస్యాఽస్మిదాసః

---

* రాశ్చైవ చతుర్ధా వైష్ణవాస్స్మృతాః † క్తానామ. ‡ అ

శూద్రోచ్ఛిష్టప్రాయశ్చిత్తమ్.

బృహన్నారదీయే :-

చాంద్రాయణత్రయం ప్రోక్తం శూద్రోచ్ఛిష్టస్య భోజనే?

శ్రీపంచరాత్రే, జయాఖ్యే, పంచవింశత్పటలే, * సాధకప్రాయశ్చిత్తే :-

కామతోఽకామతో వాఽపి శూద్రోచ్ఛిష్టస్య భోజనాత్
సహస్రమాద్యం క్రమశో హ్యస్త్రమంత్రం జపేద్బుధః?

శాతాతపః :- "శూద్రోచ్ఛిష్టస్య భోజనే త్రిరాత్రముపవాసః"

అవిద్యామూలనాశాయ జన్మకర్మనివృత్తయే
జ్ఞాన వైరాగ్యసిద్ధ్యర్థం విష్ణోః పాదోదకం శుభమ్
పరమాణుసమం తీర్థం మహాపాతకనాశనమ్
తథైవాష్టగుణం పాపం † తద్భూమౌ పతితం యది
అనర్చకద్విజానీత తీర్థపానం సురాసమమ్
ప్రసాదో మాంసతుల్యస్స్యాత్తస్మాద్యత్నేన వర్జయేత్
వైఖానసకరాత్తీర్థం భాగీరథ్యవగాహనమ్
అన్యహస్తేన తీర్థం చేత్సురాపానసమం భవేత్
విష్ణోర్నివేదితస్యైవ తీర్థపాదోదకస్య చ
పురోడాశస్య సోమస్య శేషదోషో న విద్యతే
విష్ణో ✤ స్తీర్థం ప్రసాదం చ తీర్థం చ తుళసీదళమ్
❖ శూద్రశేషమితి బ్రూయాత్తమాహుర్బ్రహ్మఘాతుకమ్
పతద్గ్రహగతం తీర్థం హవిఃపాత్రగతం హవిః
వినియోగేఽపి తత్సర్వం నైవ ✦ చేద్దోషభాగ్భవేత్

---

* పఠే? † భూమౌ పతితబిందుభిః. ✤ ష్ణు తీర్థ ప్రసాదం యస్తథైవ
❖ సర్వపాపవినిర్ముక్తస్స యాతి పరమాం గతిం ✦ శేషత్వ

విష్ణోః పాదోదకం పీత్వా పశ్చాదశుచిశంకయా
హస్తౌ ప్రక్షాలయేద్యస్తు తమాహుర్బ్రహ్మఘాతుకమ్

పంచతీర్థాని

సాలగ్రామం చ చక్రం చసూక్తం పౌరుషమేవ చ
తుళసీశంఖతోయం చ పంచతీర్థం ప్రకల్పయేత్

తీర్థమహిమా :-

పృథివ్యాం యాని తీర్థాని తేషు స్నా ⇑ నేషు యత్ఫలమ్
విష్ణోః పాదోదకం మూర్ధ్నాధారయన్నిదమాప్నుయాత్
త్రిషు కాలేషు యత్తీర్థం ప్రయాగం పుష్కరాదికమ్
తత్పాదయుగ్మే కృష్ణస్య తత్ర తిష్ఠతి నిత్యశః
పాదోదకస్య మాహాత్మ్యం జానాత్యేవ హి శంకరః
విష్ణుపాదోద్భ ◆ వీం గంగాం శిరసా ధార ❖ యన్ శివః
వర్జ్యం పర్యుషితం పుష్పం న వర్జ్యం తుళసీదలమ్
వర్జ్యం పర్యుషితం తీర్థం న వర్జ్యం జాహ్నవీజలమ్
భక్తపాదచ్యుతేనా** పిమదర్పితజలేనవా
నరః పాపాత్ప్రముచ్యేత స్నాన †† దానాదికర్మభిః

చందనాదేః :-

కుంకుమం చన్దనం చైవ కర్పూరం చాఽనులేపనమ్
విష్ణుగాత్రపరామృష్టం తద్వై పావనపావనమ్

మాలా :-

మాలాం యో ధారయేన్నిత్యం వైష్ణవం భక్తిమాశ్రితః
సర్వపాపవినిర్ముక్తస్స యాతిపరమాంగతిమ్

⇑ తే ◆ వాం ❖యేద్దిసః **ద్భిః స్నానాద్భిర్వా పతద్గృహే, పిమత్స్నాపిత
††పా.

భాగవతే, నారదః :-

త్వయోపభుక్తస్రగ్గంధవాసోఽలంకారచర్చితాః
ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవ మాయాం తరేమహి

పాదుకామహిమా :-

గరుడో వాహనాధీశః పాదుకాకారమాశ్రితః
పాదుకాధారణాద్విష్ణోర్వైకుంఠంలోకమాప్నుయాత్
విష్ణుపాదాంబుజద్వంద్వరక్షణే శేషరూపిణి
శిరసా ధారయామి త్వాం పాపం నాశయ పాదుకే
అహల్యాశాప నిర్ముక్త్యా తత్ క్షణాత్ పాపభంజనమ్
భుక్తిముక్తిఫలం తేషాం శ్రీపాదస్పర్శనాద్భవేత్
విష్ణోశ్శ్రీపాదసంస్థానాత్పాదుకా సర్వదా శుచిః
తస్మాచ్చతుర్షు వర్ణేషు స్పర్శదోషోన విద్యతే
పాదుకాధారణం నృణాం సర్వసౌభాగ్యదాయకమ్
అభీష్టఫలసిద్ధిశ్చ పుత్ర పౌత్రప్రవర్ధనమ్
పాదుకాం మూర్ధ్ని ధృత్వాతు సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే
ఉత్తమాంగే చ హృదయే సేవ్యా ద్విభుజయోరపి
శిరస్యురసి చాఽస్థాయ భుజయోర్మూర్ధ్ని పంచసు
ఆచార్యో యజమానశ్చ యతీంద్రో నృపతిర్భజేత్

తుళసీభక్షణమ్ :-

తుళసీభక్షణం చైవ చాంద్రాయణశతాధికమ్
తస్మాత్పాపవిశుద్ధ్యర్థం తుళసీం భక్షయేద్బుధః

ప్రసాదః :-

తతస్తు భగవ * ద్భక్తః ప్రాశ్నీయాన్ని యతస్స్వయమ్
క్షయాయ సర్వపాపానామైకాంత్యాయ జగత్పతేః
నైవేద్యం † హృది తద్బ్రూయః పరిషే కాదిపూర్వకమ్
జుహుయాదాహుతీః పంచ విష్ణో ప్రాణాదిసంజ్ఞకే
"ప్రాణాయ చేత్యపానాయ వ్యానాయ చ తతః పరమ్
ఉదానాయ సమానాయ స్వా" హేతి జుహుయాత్తతః
‡ స పాత్రస్పర్శనం కృత్వాహస్తప్రక్షాళనం చరేత్
విష్ణోర్ని వేదితాన్నేన యష్టవ్యం దేవతాన్తరమ్
పితృభ్యశ్చ ప్రదాతవ్యం తదానన్త్యాయ కల్పతే
కృపాదత్తం హస్తగతం విష్ణుభుక్తోద్ధితం తు యః
ఉపవాస ఛలాన్నాత్తి తేన భుక్తం సురాసమమ్
విష్ణు ప్రసాదం తుళసీం తీర్థం వాపి ద్విజోత్తమః
ఉపవాసదినే వాపి ప్రాశ్నీయాన్నియతస్స్వయమ్
ఉపవా⇑సాదికాలేషు విష్ణుతీర్థం నివేదితమ్
◆ ప్రాశ్నాదామలకం మాత్రమథ వా బదరీఫలమ్
స పర్యుషితదోషోऽస్తి న శూద్రస్పర్శతస్తథా
న ప్రతిగ్రహదోషోऽ ❖ పి మత్ప్రసాదం సుపావనమ్
లక్ష్మ్యా ✦ పక్వం యదన్నం తు భుక్తవాన్ పురుషోత్తమః
చండాలేనాऽపి ✤ సంస్పృష్టం తదన్నం పావనం ▲ మమ
శునకస్య ముఖాద్భ్రష్టం తదన్నం యది లభ్యతే
ఇంద్రాద్యైరపి తత్ప్రార్థ్యం యది భాగ్యేన లభ్యతే

---

* ద్భుక్తం † త్వితి తద్బ్రూయాత్. ‡ న ? ⇑ సదినేకాలే ◆ అశే. ❖స్తి
✦ యదన్నం పచితం ✤ తత్ ▲ మహత్

భక్తప్రసాదః : -

నివేదితం మదీయాన్నం విష్వక్సేనాయ దా ◆ పయేత్
విష్వక్సేననివే ❖ ద్యం తు గోభ్యః శూద్రాయ వా దదేత్
అథ వా చైవతద్భక్తైర్భోజ్యమిత్యుచ్యతే మయా
మత్సమర్పితశేషం తు భుక్తం భాగవతేన యత్
తదేవ భోజ్యముద్దిష్టం భగవత్పాదసేవకైః

శవప్రశంసా

ప్రతిష్ఠాదిషు కాలేషు యస్మిన్ **గ్రామే మృతిర్భవేత్
తచ్ఛవం శీఘ్రముద్వాప్య తంత్రశేషం సమాపయేత్
పూజావిధౌ మృతే శేషం తంత్రేణైవ సమాపయేత్
తచ్ఛవం భస్మసాద్యావత్తావత్తంత్రేణ పూజయేత్
అంతశ్శవోఽశుచిర్గ్రామస్తత్ర హోమాది నాఽచరేత్
వీథ్యన్తరే తథా కుర్యాదేకాదశ ధ †† నుష్పథే
త్రింశ ‡‡ ద్గృహో భవేత్పల్లీ ⇑⇑ పంచాశద్గ్రామ ఉచ్యతే
అసహస్రాత్పురీ జ్ఞేయా చాలక్షాత్కటకా స్మృతా
తత్పల్యవీథిసామన్తస్తద్గృహాదశుచిస్స్మృతాః?

క్షమామంత్రః

క్షమామంత్రం ప్రవక్ష్యామి శృణుధ్వం మునిసత్తమాః
అజ్ఞాऽనాదర్ధలోభాద్వా రా * గద్వేషాత్ప్రమాదతః
అపరాధః కృతో యస్తం క్షమస్వ పురుషోత్తమ
మయా వా మజ్జనైర్వాపి మమ బంధుభిరేవవా

⇑ త చతుర్థాంశం ◆ ప్యతే ❖ద్యాన్నం గోభ్యశ్శూ **కాలే †† నుః పరే, ‡‡ దర్వాగ్యతః ⇑⇑ ఆశతా. * గాద్వే

అపరాధశతం యత్తత్ క్షమస్వ పురుషోత్తమ
రాజ్ఞా వా తదమాత్యైర్వా రాజభృత్యైరథాఽపివా
అపరాధశతం యత్తత్ క్షమస్వ పురుషోత్తమ
ఆచార్యేణాఽర్చకేనాపి భక్తైర్వా పరిచారకైః
అపరాధశతం యత్తత్ క్షమస్వ పురుషోత్తమ
గాయకైర్నర్తకైర్వాఽథ తథా వాదిత్రవాదకైః
అపరాధశతం యత్తత్ క్షమస్వ పురుషోత్తమ
ప్రణవాదివిసర్గాన్తం క్రియాసు విధిపూర్వకమ్
అమంత్ర కార్చనాయాం † తంక్షమస్వ త్వం జనార్దన
తస్మాత్త్వాం ప్రార్థయే దేవం ప్రసీద భగవన్మ ‡ యి
అనయా పూజయా విష్ణోప్రశాన్తం సర్వవమస్తు నః
అశక్యం విధివత్కర్తుం బ్రహ్మాద్యైరపి పూజనమ్
న్యూనాతిరిక్తవ్యాఘాతం ⇑ తత్ క్షమస్వ జగత్పతే
కిముతాఽస్మాభిరజ్ఞైస్తు మనుష్యైరదృఢాత్మభిః
తస్మాన్ని త్యార్చనాయాం◆ తు యదుద్భూతమశోభనమ్
అనయా పూజయా విష్ణో ప్రశాన్తం సర్వమస్తు ❖ తే
ఉపచారాపదేశేన కృతానహరహర్మయా
అప ❋రాధానిమాంత్సర్వాన్ క్షమస్వ పురుషోత్తమ
ఏవం నిత్యం దినాంతేషు ప్రార్థయేత్స ††న్నిధౌహరేః

ద్వాత్రింశదపచారక్రమః

అపచారా ‡‡ స్తు వివిధా ⊞ స్తాంస్తు యత్నేన వర్జయేత్
అపచారా స్తథా విష్ణోర్ద్వాత్రింశత్పరికీర్తితాః

---

† యత్ తత్ క్షమస్వ. ‡ మ ⇑ దోషహీనం ◆ హి ❖ నః
❋చారా †† ర్వనిష్కృతేః. ‡‡ ంశ్చ ⊞ హరేః

యానైర్వా పాదుకాభిర్వా గమనం భగవద్గృహే
దేవోత్సవా ◆ ద్యసేవా చాఽప్రణామం చ తదగ్రతః
ఏకహస్తప్రణామశ్చ తత్పురస్తాత్ప్రదక్షిణమ్
ఉచ్ఛిష్టే చైవ చాఽశౌచే భగవద్వందనాదికమ్
పాదప్రసారణం చాఽగ్రే తథా పర్యంకబన్ధనమ్
శయనం భోజనం చైవ మిథ్యా(ముధా)భాషణమేవ చ
ఉచ్చైర్భాషా వృధా భాషా రోదనా(ద్యం)ది చ విగ్రహః
నిగ్రహోఽనుగ్రహశ్చైవ స్త్రీషు సాకూతభాషణమ్
కంబలావరణం చైవ పరనిందా పరస్తుతిః
అశ్లీలకథనం చైవాఽప్యధోవాయుమోచనమ్ (క్షణమ్)
(శక్తౌ గౌణోపచారశ్చాప్యనివేదితభక్షణమ్)
తత్తత్కాలోద్భవానాంచ ఫలాదీనామనర్పణమ్
వినియుక్తావశిష్టస్య ప్రదానం వ్యంజనాదిషు
పృష్ఠీకృత్యాసనం చైవ పరేషామభివన్దనమ్
(గురౌ మౌనం నిజస్తోత్రం దేవతానిన్దనం తథా)
తాంబూలచర్వణం ఛత్రమకాలే దర్శనం తథా
*ఖండవస్త్రయుతం చైవ ద్వాత్రింశదపచారకాః
అపచారాంశ్చ వివిధాన్ హరేర్యత్నేన వర్జయేత్

ఇత్యర్చనానవనీతే (కేశవసంగృహీతే అర్చనా
సప్తాధ్యాయీవ్యాఖ్యాయాం)
పంచమఖండవివరణమ్.
సమాప్తమ్

☆ ☆ ☆ ☆ ☆

◆ ది సేవాయా మప్రణా ❖ మం * కర్ణ.